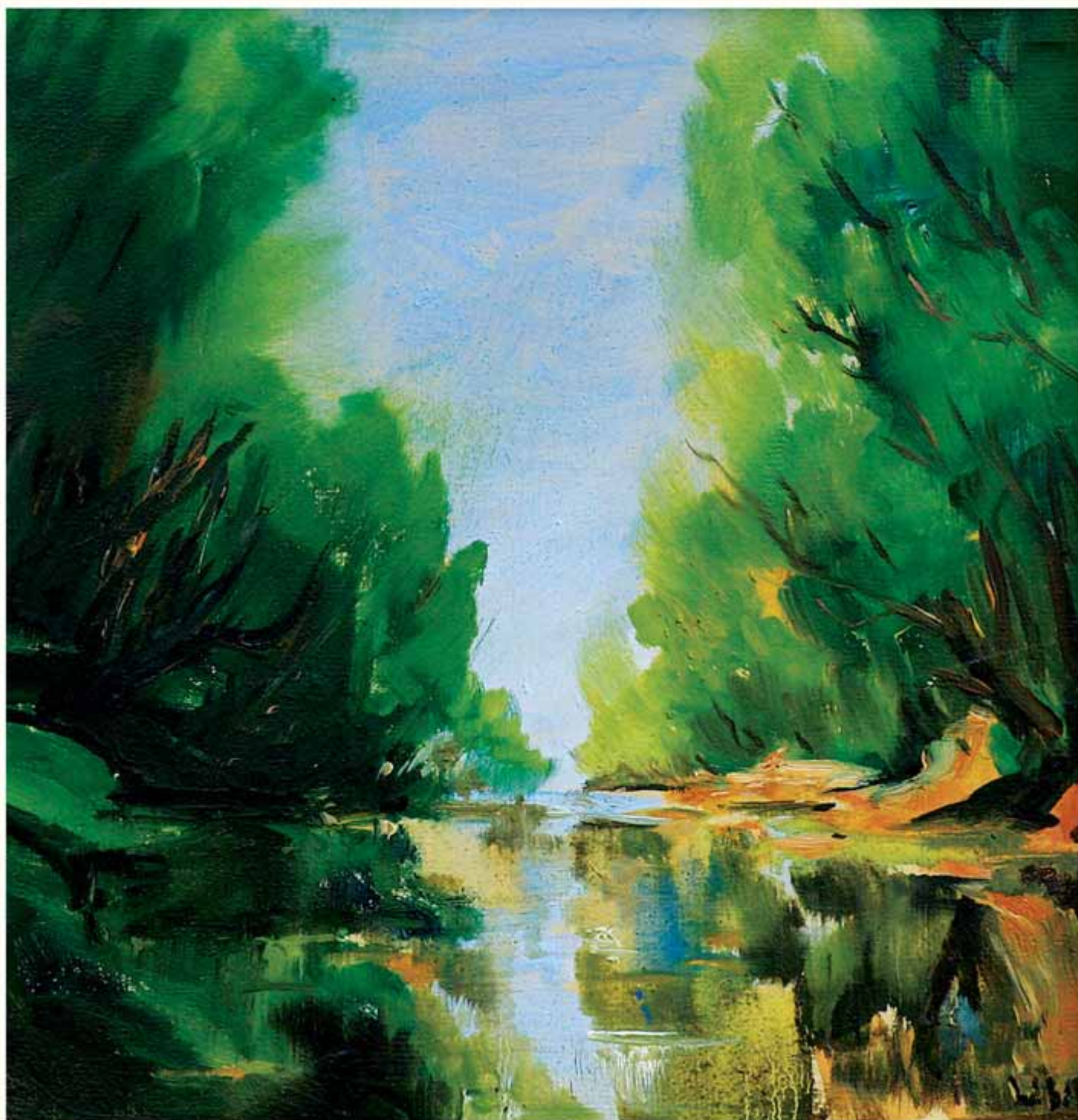

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

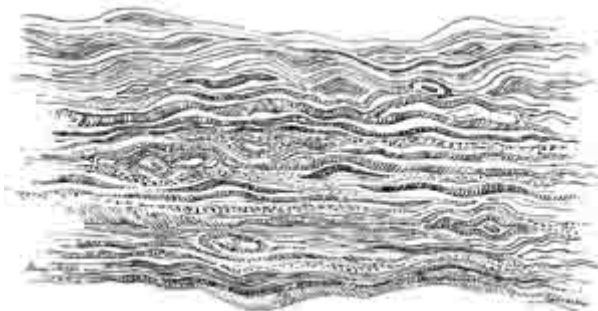
ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KÖRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • II. Évfolyam 2. Szám

2014/2

Tartalomjegyzék

Horváth Gáborné: <i>A prizma fénysugarai</i>	1
Bárdos István: <i>Akit tenyerén hord a Jóisten</i>	2
Horváth Ödön: <i>Tercinák Teremtőnkhez</i>	3
Bárdos István: <i>Képzőművészeti élet a Duna jobb és bal partján 1939–1949</i>	4
Wernke Bernát: <i>a jövevény</i>	9
Juhász Márta: <i>Német–magyar nyelvi együttélés</i>	14
Horváth Ödön: <i>A kikötőben</i>	19
<i>Búcsúnkhoz közel</i>	19
Mayer Erzsébet: <i>Babits, a vágyparázna</i>	20
Wernke Bernát: <i>végleg kopódó</i>	21
<i>odarágva falánkulón</i>	21
Pribojszky Mátyás: <i>Kálvária</i>	22
B. Tóth Klára: <i>Égi idolkok</i>	28
<i>Áldásküldő</i>	28
<i>Anti-átok</i>	28
A. Bak Péter: <i>Rudnay Gyula (1878–1957)</i>	28
Inna Mirovská: <i>Vasárnap (Vércse Miklós fordítása)</i>	32
B. Tóth Klára: <i>Akriltánc</i>	34
Zágorec-Csuka Judit: <i>A fény győzelme</i>	35
Mohai Marietta: <i>Játszhatsz már a tűzzel</i>	37
<i>Bilincs</i>	37
<i>A zsarnok és az elnyomott</i>	37
<i>Sötét idők járnak...</i>	38
<i>Vehetünk mondjuk...</i>	38
<i>Kerestelek már régen</i>	38
<i>Volt egy lány...</i> ..	38
Paula Sabolová: <i>Az éjjeli gyors (Vércse Miklós fordítása)</i>	39
Egyedi Márta: <i>Hótinccs</i>	43
<i>Megbékülés</i>	43
<i>Kettesben</i>	43
<i>Hajnali pillanat</i>	43
<i>Szerelmi sirató</i>	44
<i>Doveri fehér</i>	44
<i>Ima</i>	44
<i>Hangok a Wienerwaldban</i>	44
Végh Tamás: <i>Kertek az aknamezőkön</i>	45
Czírok Ferenc: <i>Sertéspörcc és bivalytej</i>	46
Nagy Tímea: <i>Benned él</i>	55
<i>Szemed...</i>	55
<i>Hiányzol</i>	55
<i>Emlékednek élek</i>	56
<i>Vergődő sas</i>	56
Filemon Béla: <i>Maróti Andor: Lehet-e tanulni egy életen át?</i>	57
Horváth Gáborné: <i>Konyhakalendárium</i>	60

Bangó Miklós: Sodrásban (tusrajz)

A prizma fénysugarai

Főszerkesztőnk, Filemon Béla, az Esztergom és Vidéke harmadik sorozatának első számában szemléletes hasonlattal jelölte meg a média egyéni és társadalmi szerepét. Esetünkben érdemes folytatni, elemezni és összegezni folyóiratunk belső, egyszerűen több szálon – a prizma fénysugarán – összegyűlt változatosságát.

Kezdjük a címmel! Mi is akkor a „vidéke”? A bal part, a túlpárt, de talán a hét határból származó alkotó? A lényeg: az együttesen és velünk érző szellemiség. Szálak és mellékszálak: a próza változatos műfajai, a köztük elhelyezkedő, lírai élményt és feloldódást nyújtó filozofikus és vallásos versekkel, valamint az átvitt értelemben is színes címlappal, képanyaggal.

Meglepő lehet olvasóink számára, hogy alkotóink életkorára fordítva érdemes néznünk, amely a nemzedéki skálán kb. nyolcvan évtől (az ún. háború előtt született korosztálytól) a tizenhat éves gimnazistáig terjed. Őelőttük a jövő. Jellemző rájuk a tehetség kibontakozásának reménye, az egyetemista költőjelölt kétkedése, útkeresése az „Élet” kapujában.

A prózavilágban a helytörténeti és a magyar vonatkozású témaköröket illeti meg az első hely. Az írásbeli szellemi kalandozás fajtái pedig valamilyen részproblémát vihetnek a végsőig mind a tudomány, mind az olvasók hasznára. A hosszabb-rövidebb filozofikus hangvételű írások és szaktanulmányok elgondolkoztatnak (pl. tudományról, hitről) és társadalmi életünk gondjaira utalnak. Feltárásuk és megoldásuk jó és hasznos ötleteket válthatnak ki az olvasókból. Ám a megoldás egyáltalán nem tőlük függ!

A változó hosszúságú, élménydús prózai műfajok: – könyvszemlék, beszámolók, életrajzi novellák, útleírások, műfordítások humoros stílusban – vidámítják az olvasót. Szerencsés és ötletes szerkesztői fogás a prózáiró és a versszerző személyes, alkotói együttese: a leírás és az élet, a hit és a természet költői szépségeinek verses egysége. Értékét még növeli, ha képanyag is járul hozzá. Mert szólnunk kell a képekről, a színes, közel négyzet alakú címlapképről és a középső (31–32.) oldalakon elhelyezkedő, A3-as méretűről (fotó vagy festményreprodukció), valamint az immár fekete-fehér, belső képekről (fotó, rajz vagy grafika, elvéve festmény) is! Lehetőséghez mérten ügyelünk a műfaji változatosságra, az azonos szerzőtől való címlap- és középső képnél pedig szigorúan a két part és a nemek közti arányos eloszlásra is.

Bangó Miklós: Mohácsi házak (tus)

Bárdos István

Akit tenyerén hord a Jóisten

A 80 éves Lábik János festőművész köszöntése

Szerencsés sorsúak azok az emberek, akik napi munkájukban (vagy amellett) értelmes tevékenységben meg tudják találni azt az eszközt, amellyel kiteljesítik önmagukat. Az igazán szerencsések közé tartoznak azok, akik oly módon teszik mindezt, hogy egyidejűleg másokat is gazdagítanak.

Tanulmányait Esztergomban kezdte, majd Párkányban fejezte be a helyi szakiskolában. A JEDNOTA (Népi Fogyasztási Szövetkezet) festődekoratőre 1957-től 1992-ben történt nyugállományba vonulásáig. Élete szorosan összeforrott a természettel, a tájjal, a folyókkal, a gyors sodrású patakokkal. A vizeket járó halász nagyapja és a festői vénával megáldott édesapja, Lábik Gyula, társaságában kora gyermekkorától ismerkedett a Duna, a Garam és az Ipoly mente színeiben, hangulatokban, ízekben és illatokban gazdag világával. Megtanulta, miként ragadható meg az örökké változó természetben a pillanat, amelyben testet ölt annak időtlensége és állandósága.

Azok közé tartozik, akik nem az akadémiák mestereitől tanulták a művészetet. Ő kezdettől a maga útját járja, a maga választotta közösségekben csiszolódva, önmagából építkezve jutott el a személyiségében rejlő lehetőségek kiteljesítéséig. Sokan amatőrnek, mások autodidaktának nevezik őt. Emlékezve az 1930-as évek hazai őstehetségeire, szerencsésebb, ha Lábik János helyét az ő soraikban tartjuk számon.

Első, 1954-ben történt pilseni bemutatkozását követően, közel két évtizedig, minden energiáját a család egzisztenciájának megteremtése kötötte le. Abban, hogy 1969-ben visszatért a festéshez, az aktív alkotó munkához, a család biztatása mellett bizonytalanság volt azoknak a friss szellemi áramlatoknak, társadalmi mozgalmaknak is, amelyek akkoriban tették átjárhatóbbá az országhatárokat. Az 1970-es években végigjárja Románia, a Szovjetunió, Jugoszlávia, Németország, Ausztria, Magyarország nagy képtárait.

Tagja lesz az esztergomi és az érsekújvári képzőművész köröknek, aktív résztvevője cseh-szlovákiai majd a csehországi és szlovákiai, valamint a magyarországi művésztelepeknek, alkotótelepeknek. Elsajátítja az olaj-, az akril-, a pasztell-, a szén- és az akvarelltechnikát, valamint különböző képzőművészeti műfajok mesterfogásait.

Olyan művészegyenlőségek között formálódott gondolkodása, művészetszemlélete, mint a dömösi Vertel József bélyegtervező grafikusművész, Novák

Lajos Munkácsy-díjas festőművész, az esztergomi Kaposi Endre képzőművész, Kollár György festőművész, Végvári I. János festőművész.

Gyermekkori élményei, természetszeretete, ragaszkodása a szülőföldhöz, meghatározó szerepet játszik témaválasztásában. A korszak tájképfestészetéről folytatott nagy vitáiban ő azoknak az oldalán állt, akik azt vallották, hogy annak a XX. és XXI. században is létjogosultsága van. Témaválasztása során – ha tett is kitérőket – mindig visszatért a Dunához és az Ipoly mentéhez, a Dél-Garamvölgyhöz, a Nyitra folyó vidékéhez. E tájról kalandozott a Tisza menti Mártélyra, a Balatonra, olykor messzi tengerek partjára, s időnként a zordon hegyormok közé. Vértel plein air festőként mindig gondoskodott arról, hogy a képkalkotás eszközei kéznél legyenek. Festőállványáról olyan képek kerültek le, amelyek segítségével szépként, fenségesként vagy éppen líraian kedvesként élhetjük meg mindazt, ami az ismert vagy ismeretlen környezetből figyelmünkre érdemes.

Újabban a táj mellett megjelennek lapjain, vásznain az elvontabb festőiséget felmutató kompozíciók is. Képeit lágy tónusok, a szelíd vonalvezetés, merész ecsetkezelés, gazdag kolorit, dinamikus vonalvezetés jellemzi.

Találók és igazak Kocsis Ernőnek, a festő 70. születésnapjára megfogalmazott gondolatai: „Lábik egész életén át verseket ír képfőnyelvényben a szülőföldjéről. Ezek csendes vallomások, provokáló témák vagy technikák nélkül. Vallomások, amelyek a szemünk és lelkünk örömeire lettek megfestve. Lábik képeiben itthon érzi magát az ember. Nemcsak itthon a saját lakásában, hanem ott, ahol megszületett, otthon, szülői földjén.”

A tájképfestés mellett sikert aratott színpadi díszleteivel, mesekönyv-illusztrációival. Művészetszervezői tevékenysége is meghatározó szerepet játszik a Duna jobb és bal partján alkotó képzőművészek együttműködésében, az együttműködés intézményi háttérének megteremtésében. Az 1980-as években az amatőr képzőművészeti mozgalom elismert személyiségeként múlhatatlan érdemeket szerzett a párkányi képzőművész kör megszervezésében és 2006-ig történt működtetésében. Fontos szerepe volt a Városi Művelődési Központ Pincegalériája, majd a jogutód, az 1993-tól önálló épületbe költöző Párkány Városi Galéria gyűjteményének létrehozásában, és az azt eltető művészeti közélet megteremtésében.

Művei a világnak majdnem minden táján fellelhetők. Szlovákián, Csehországon és Magyarországon kívül, vannak képei Izrael, az Egyesült Államok, Románia, Olaszország, Ausztrália, Ausztria, Németország, Jugoszlávia utódállamainak köz- és magángyűjteményeiben és galériáiban.

Alkotásai bejárták úgyszólván egész Európa kiállítótermeit. Sok egyéni és csoportos kiállításon szerepeltek, s nyertek díjakat. Nem véletlenül, hiszen mindenki osztja az oroszlányi kiállítás méltatójának gondolatait: „Festményeiről ránk köszönnek a Duna, a Garam, az Ipoly, a Tátra hegyei és erdői. Minden képén ott csillog az élet forrása, a mindeneket megtisztító, megújító éltető víz, még ha egy csillogó tócsában jeleníti is meg a festő.

A vizek tükrében sokszorozódik meg a táj, benne tükröződik a fény, s miként a Teremtő szétosztja magát, beragyogva az egész képet. A víz tart tükröt az égnek, egyesítve Mennyet és Földet. A vizek felett átívelő hidak, mintegy kapcsolatot teremtenek két part között, összekötve embereket és országokat.” (Trubica Ágnes: Lábik János szlovákiai magyar festőművész kiállítása Oroszlányban.= Kéthetes 1996. 08. 30. IV. évf. 14. sz. Oroszlányi Független közéleti lap.)

Megjelent: Dr. Bárdos István: Lábik János élete és munkássága. Esztergom: Spori Print Vincze Nyomda, 2013. 3–4.

Lábik János: Zivatar előtt
(Forrás: Dr. Bárdos István: Lábik János élete és munkássága. Esztergom: Spori Print Vincze Nyomda, 2013. 37.)

Horváth Ödön

Tercinák Teremtőnkhez

Árnyékos dombtetőn keresztül visz utam.
Lassan már fáradok az igazat megvallva.
Gyönyörű fák alatt eszembe jutsz Uram.

E békességben itt, imámat nem zavarja
semmi. Fohászkodom. Eszembe jut a múlt
halvány emléklánca, képek, valaki hangja,

de az élénk színek legtöbbje kifakult,
a kimondott szavak értelme is ködös lett.
Mégis jó, átélem, mennyi minden lapult

a lelkem mélyén, most hogy élvezem a csendet,
a fény cikázását a lombsátoron át.
Ebben a percben még mit kívánhatnék többet?

Ezt az áldott helyet, a látványok sorát
úgy élem meg, mintha gyors ajándékok lenne
számomra: ott még tűz ragyog a koronák

csúcán, de itt alul már beolvad az estbe,
a homály ölébe, s kibomlik, mint szelíd
derengés, misztikus szürkeség. Elmerengve

érzékelem a nedv bizarr szépségeit:
a moszatot a fák kérgén, a bokrok alján
a hófehér gombát, tört gallyak sebeit.

Október kincseit. Boldog érzés szakad rám.
Hallom, ma minden lény dicséri szent neved,
a levélszőnyegen futó pók, egy kőpadkán

mászó csiga, legyek a páfrányok felett.
Mennyi élet nyüzsög, pedig már elmúlás van!
Csak könnyű borzongás idézi a telet,

csak a szívben belül feltörő furcsa vággyal
odázható el a halál előtti perc
félelme, a légyott a sejtett igazsággal,

hogymeg semmi sem örök. Egyedül Te pihensz
felhőid mögött nagy nyugalommal szemlélve,
hogyan simul minden a színlelt semmihez,

hisz ha új tavaszod jön s az ég kegyessége
záporral öblíti át a tájat, s napod
felragyog, a páros lét nemzőképessége

határtalan, csak hogy óvja a holnapot.
Biztosított legyen a közösen hitt álom,
hogy nincsen megszűnés, csak ha Te akarod,

de Te kiszabadítsz a bénító magányból.

Képzőművészeti élet a Duna jobb és bal partján 1939–1949¹

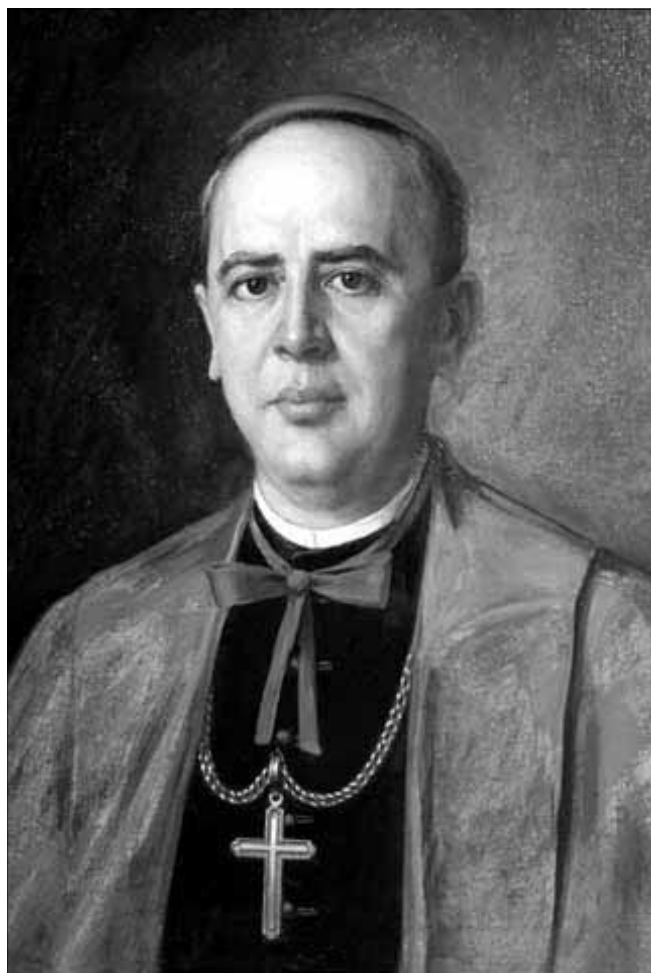
A Felvidék visszacsatolását követő évek 1939–1945

Az első bécsi döntés nyomán visszatérő Felvidék és a trianoni Magyarország között, az alkotók ellentétes irányú áramlása alakult ki Esztergom és környéke, illetve Komárom és környéke esetében. A Párkányi járás alkotói kiállításokkal jelentkeztek a jobb parti Esztergomban, illetőleg Budapesten. Esztergomi képzőművészek nem mutattak érdeklődést a bal parti bemutatkozási lehetőségek iránt. A visszatért Komárom és a Magyarországon élő alkotók kiállításaira a viszonyosság a jellemező.

Esztergom képzőművészeti életét gazdagította a helembai **Bánsághi Vince**, aki 1939-ben Budapesten és Esztergomban állított ki. 1940-ben Esztergomban, majd Budapesten a Nemzeti Szalonban szerepelt, ahol a Szépművészeti Múzeum egy téli tájképet vásárolt tőle. 1941-ben, ugyancsak a Szalon kiállításán szerepelt, ekkor a Budapest Székesfővárosi Múzeum megvette *Esztergomi látkép* című festményét. 1942-ben és 1943-ban további kiállításokkal jelentkezett Esztergomban. A Keresztény Múzeum megrendelésére 1941-ben elkészítette dr. Hamvas József kanonok, dr. Mertan János kanonok és dr. Szokolay Antal kanonok portréját.² A további esztergomi kiállítások közül említést érdemel még az 1939 márciusában bemutatkozó Wagner Géza, és a hosszú évek óta nem jelentkező Nyergesi János festőművész kiállítása. A tárlaton – Einczinger Ferenc szakavatott vezetése nyomán – a művésznek mintegy 70 alkotásával ismerkedhetett meg az érdeklődő közönség.

Barta Gyula (Párkány, 1922. november 23. – †Pozsony, 2008. szeptember 11.) festőművész alapiskolai és gimnáziumi tanulmányait Esztergomban a Szent Imre Reálgymnáziumban végezte. Itt az 1937–1942 között rajztanárként működő Szövényi-Lux Géza tanítványa volt. Művészeti tanulmányait 1941–42-ben Budapesten – a Rudnay tanítvány – Gallé Tibor képzőművészeti iskolájában folytatta.³

Ebben az időben egyre fontosabb szerepet töltött be a város művészeti életében az egykor Esztergom-tábori Fiú nevelőintézetében nevelkedett Martsa Alajos fotográfus, aki Tuniszból hazatérve 1937-ben nyitotta meg műtermét. A széles látókörű, művelt fotográfus

Bánsághi Vince: Dr. Hamvas Endre kanonok (reprodukció: Mudrák Attila)

műtermében többek között olyan jeles alkotók fordultak meg, mint Pirchala Imre festőművész, a képzőművészettel kacérkodó, később a filmművészet terén jelentőset alkotó Kollányi Ágoston, Csorba Géza, Cserepes István, Bálint Endre, Szűr-Szabó József, Barcsay Jenő és az őstehetség, Nyergesi János.⁴

Az említettek közül Martsa többeknek is menedéket nyújtott a nyilas időkben. Csorba Géza, az Ady síremlék és Babits Mihály Esztergomban őrzött büsztjének alkotója, aki itt töltötte 1944 karácsonyát és 1945 húsvétjának első napjait is, így emlékezik ezekre a napokra: „A halál elől menekített engem ide Martsa Alajos és Pirchala Imre.”⁵ Martsa a háború utáni időkre készülve, jó érzékkel munkálkodott a helyben tekintélyt szerzett, de országos mércével is jelentőset alkotó művészek, valamint a fővároshoz és Szentendréhez kötődő, olyan jelentős hazai művészegyeniségek, mint Csorba Géza, Ferenczi Béni, Martsa István és mások esztergomi kapcsolatainak erősítésén. A háborús évek utolsó említésre méltó eseménye a Tamási Lajos festőművész által vezetett iparművészeti tanfolyam elindítása volt a Szenttamás-Vizivárosi Olvasókönyvtárban.

A Duna bal partján

Az első Bécsi döntéssel visszacsatolt Dél-Felvidék képzőművészei számára egyetlen útként a korábban Budapesten és a közeli városokkal működő kapcsolatok újraépítése kínálkozott. Ennek megfelelően talált újra támogatókra az térségben élő két művész, **Bánsághi Vince** és **Barta Gyula**. Tevékenységük a fentebb említettek szerint alakult. **Szlávik Lajos** (Párkány, 1922 – Budapest, 1997) festőművész. Esztergomi gimnáziumi tanulmányait követően felvételt nyert a Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1945–1949 között **Szönyi István** volt a mestere. Katonaként szolgált a második világháborúban, fogságba esett. Hazatérve, a csehországi kitelepítés elől Párkányban élő szüleiével együtt Magyarországra menekült.⁶

Komárom város képzőművészetében vezető és meghatározó szerepet játszott a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület Szépművészeti Osztálya (JESZO), élén **Harmos Károly** festőművésszel. Harmos Szabadiskolájának jeles tanítványai közül többen, kihasználva a visszacsatolás adta lehetőségeket, különböző irányokba indulva, más és más színhelyen folytatták tanulmányaikat.

Szóbel Géza [Geza Szobel] festő (Komárom, 1905 – Párizs, 1963) Komárom után Prágában, Berlinben, Párizsban, Londonban tanult, alkotott és szerzett rangot a művészvilágban.

Staudt-Csengeli (1934?-ig Staudt) **Mihály** (Komárom, 1907 – Pozsony, 1970) festő, restaurátor útja Komáromból Selmechányára, Budapestre, Párizsba a Julien Akadémiára, végül Pozsonyba vezetett.

Csicsátka Ottokár (Ottó) szobrász, festő, portréfestő, (Érsekújvár, 1914 – Pozsony, 1993). Komáromot elhagyva a prágai Képzőművészeti Akadémián figurális és monumentális szobrászatot tanult. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán fejezte be 1939–1942 között.

Luzsica Lajos festő, grafikus (Érsekújvár, 1920 – Budapest, 2005). Az 1930-as évek második felében Harmos Károly komáromi szabadiskolájának látogatója. 1940–1948 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója, mesterei: Aba Novák Vilmos, Kontuly Béla, Kmetty János voltak.

Zmeták Ernő festő (Érsekújvár, 1919 – Pozsony, 2004) szlovák–magyar munkáscsaládban született. Komáromból nem Prága, hanem Budapest felé orientálódott. A Képzőművészeti Főiskolán 1938–1943 között folytatott tanulmányai idején Aba-Novák Vilmos, Szönyi István, Kontuly Béla voltak a mesterei.⁷

A város vezetése a korábban már említett két képzőművész, Harmos Károly és Berecz Gyula

mellett **Rafael Győző** személyét és művészetét értékelte nagyra. A komáromi születésű művész, a helybéli Majláth-féle iskolában kezdte tanulmányait. Bejárta Párizst, Berlint, Kairót, Szíriát, Bagdadot, Libanont, majd 1944-ben Budapesten telepedett le.

A Kultúrpalotában rendezett kiállítások közül kiemelkedik az őstehetségként számon tartott **Simon István** 1941-ben megnyitott kiállítása. Harmos Károly ugyanebben az esztendőben Budapesten a Műbarát Egyesület termeiben mutatkozott be a közönségnek.

A legjelentősebb vállalkozás kétségtelenül az 1943. június 13–20. között látható II. Országos Művészeti Fénykép kiállítás volt. Ezen, fekete-fehér képekkel, csak műkedvelők vehettek részt. Egy alkotótól legfeljebb hat alkotást fogadtak el, optimális méretként a 30 x 40 cm-t, minimális méretként 18 x 21 cm-t jelöltek meg a szervezők. A kiállításra 57 városból 177 fotóstól 927 alkotás érkezett a rendezőkhöz.⁸ A kiállításon 25-en nyerték el a rendezők által felajánlott díjakat.

Komárom mecénási tevékenysége során, nagy figyelmet fordított a vármegye jeles alakjaira.⁹ A kiemelkedő jelentőségű munkásságot folytató személyiségek szobrainak elkészítésére, a Komáromi illetőségű Berecz Gyula kapott megbízást, aki a bizalmat a korábban készített szobrai, közöttük Jedlik Ányosról készített alkotásával nyerte el.

Az 1944-ben a VKM ajándékként **Deéd Dex Ferenc** „Szent István megalapítja Komárom vármegyét” című alkotásával gyarapodott a város. Ezt a Jókai Egyesület dísztermében helyezték el. Ugyanebben az évben avatták fel a városban a **Pátzai Pál** készítette 12-es ezred emlékművet.

Képzőművészek, képzőművészeti törekvések 1945–1949 – jobb part

Az 1945–1949 közötti évek művészeti élete még az 1945 előtti időszakra jellemző keretek között szerveződött. Új helyzet jött létre 1949-ben a *Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége* létrejöttével. Ennek határozatai nyomán határozottan elvált egymástól a szövetség által tömörített hivatásos alkotók és a kultúrotthonokban működő amatőr képzőművészek világa. Teret nyert a *politika szintjén megfogalmazott cél, amely szerint a művészetben is a munkáságnak kell átvennie az irányítást.*

Ennek nyomán Esztergom polgári hagyományok jegyében szerveződött művészeti élete válságos helyzetbe került. A városban alkotó Bajor Ágost, Heil Huba Ferenc, Holló Kornél az új viszonyokhoz alkalmazkodva, kapcsolatokat keresett a Szerszámgyárral. Dalos Ferenc amatőr

képzőművész szíves közléséből tudjuk, Heil Huba Ferenc, Bajor Ágosttal közösen létrehozta és 1949-től 1951-ig közösen működtette Esztergom első, amatőröket összefogó, képzőművész körét.¹⁰

A város a Jaschik Álmos féle, 1924–1933 között működő alkotótelep hagyományait követve, a Képzőművészeti Főiskolával együttműködve kívánta életben tartani a *jelentős helyi és az országos képzőművészeti életben kiemelkedő szerepet játszó művészek kapcsolatának intézményes gyakorlatát*. A város vezetése, már a földreform végrehajtása során, rendelkezett az államosított egyházi földterületek egy részének művésztelep céljára történő zárolásáról. Az állandó jelleggel működő művésztelep nem jött létre ugyan, de 1948 nyarán a Képzőművészeti Főiskola szobrász tanszakának néhány hallgatója részvételével, Ferenczy Béni vezetése mellett, a várban létrejött a háború utáni első művésztelep. Az esztergomi vár csak néhány hétre fogadta a mestert és három legkedvesebb tanítványát, **Kiss Sándort, Martsa Istvánt és Vigh Tamást**.¹¹ E művésztelepnek kései hozadékaiként születtek meg azok az alkotások, amelyekkel **Ferenczy Béni** (Babits síremlékének másolata), **Martsa István** (Kossuth dombormű, Botytyán generális, Anya gyermekével), **Vigh Tamás** (Lovagló lány, Millenniumi emlékmű) ajándékozta meg a várost. A háborút követően újjászerveződő helyi művészeti közéletre rányomta a bélyegét a hatalomra törő kommunista párt és a katolikus egyház konfrontációja, amelynek szerepe volt abban, hogy a két világháború között meghatározó szerepet játszó művészek, művészszerzők közül egyesek elhagyták a várost. Ezek sorában említhetjük **Einczinger Ferencet** (1879–1950), és az emigrálni kényszerült jeles művészszerző **Lepold Antal** (1880–1971) kanonokot. A városban maradt művészek között tartjuk számon a Budapestről 1947-ben hazatért **Bajor Ágost** festőművészt (1892–1958), **Holló Kornél** szobrászt (1893–1968), **Hollóné Fuchs Nelli** festőművészt, **Heil Huba Ferenc** festőművész-rajztanárt (1910–1983), **Kocsis Lajos** rajztanárt (1908–1966), **Kocsisné Gelencsér Anna** festőművész-rajztanárt (1911–2003), **Nyergesi János** festőművészt (1895–1982) és **Puxbaum Jenő** festőművészt (Esztergom, 1909 – Dorog, 1991).

Némileg javított a helyzeten, hogy az Esztergomban élő tekintélyes művészek szoros kapcsolatot építettek ki egy sor, a magyar progresszió élvonalába tartozó művésszel. E kapcsolatok létrejöttében és működésében meghatározó szerepe volt Martsa Alajos fotográfusnak, aki a nagy értékeket rejtő várossal együtt, mágnusként vonzotta ide az alkotókat. Ferenczy Béni, Csorba

Géza, Bálint Endre és mások, gyakori látogatóként tértek vissza Esztergomba, az 1945 utáni években.

Az emlékezetes művésztelep mellett kiállításokban is gazdag volt ez a néhány év. 1946-ban a Balassa Társaság utolsó megmozdulásaként Einczinger Ferenc Nyergesújfalun kiállítást nyitott Nyergesi János alkotásaiból.¹² A korszakra jellemző, hogy erről a Szabad Esztergom, „Munkás-festőművész kiállítása lesz vasárnap Nyergesújfalun” címmel adott hírt.¹³ 1947-ben Művészetünk Nagybányától napjainkig címmel, Barabást, Munkácsyt, Csontváryt, Derkovitsot, Uitzot, Kmettyt és másokat bemutató rangos kiállításnak adott otthont a városi tanács díszterme. A tárlat jelentőségét aláhúzza, hogy arról Géó Charles francia költő is beszámolt a Magyar Művészet 1949. március 1-i számában.

A helyi alkotókat támogató városi mecenatúra megerősödésére utal a **Bajor Ágosznak** adott megbízás, amelynek alapján megfestette Kossuth Lajos és Berényi Zsigmond arcképét, a város címerét és tervezett egy 1848-as Honvédtelmet ábrázoló levélzáró bélyeget. Ebben az időben születtek az „Ismeretlen Esztergom” sorozat vegyes technikával készült lapjai. Ezeket a város évekkel később, életjáradék fejében megvásárolta és a Balassa Bálint Múzeumnak adományozta. **Holló Kornél** az 1848-as forradalom és szabadságharc centenáriumi ünnepeinek kapcsán elkészítette Petőfi Sándor domborművét és a centenáriumi Kossuth emlékművet. Felavatták Zala György szobrászművész alkotását, a Magvető szoborcsoportot, amelyet, mint a három részre bontott Tisza emlékmű egyik elemét, Budapest főváros közgyűlése Esztergom városának ajándékozta. Ez 2014-ben, a szoborcsoport rekonstrukciója, és eredeti helyszínére történő visszahelyezése okán, visszakerült Budapestre. Ugyancsak a centenáriumi ünnepeksorozat keretében helyzeték el 1949-ben a városháza tanácskozó termében Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Táncsics Mihály, Széchenyi István (alkotója Vitál István), Bem apó és Besze János portréit. Ekkor került a Prímás-szigeti Országzászló talapzatára Martsa István Kossuth Lajos esztergomi tartózkodását idéző domborműve.

A felsorolt eredmények ellenére rivalizálásnak nem nevezhető feszült helyzet volt az ekkor még megyeszékhely város és a megyeszékhely rangjának elnyerésére törő politikai centrum, Tatabánya között. A szocialista realizmus uralkodó irányzattá tétele érdekében, politikai támogatással, erőteljes támadás indult a dekadensnek ítélt polgári irányzatok, valamint nem titkoltan az avantgárd stílusirányzatok és képviselőik ellen is. Ennek jegyében teret nyertek a szocialista realizmus stílusában alkotó *amatőr munkásfes-*

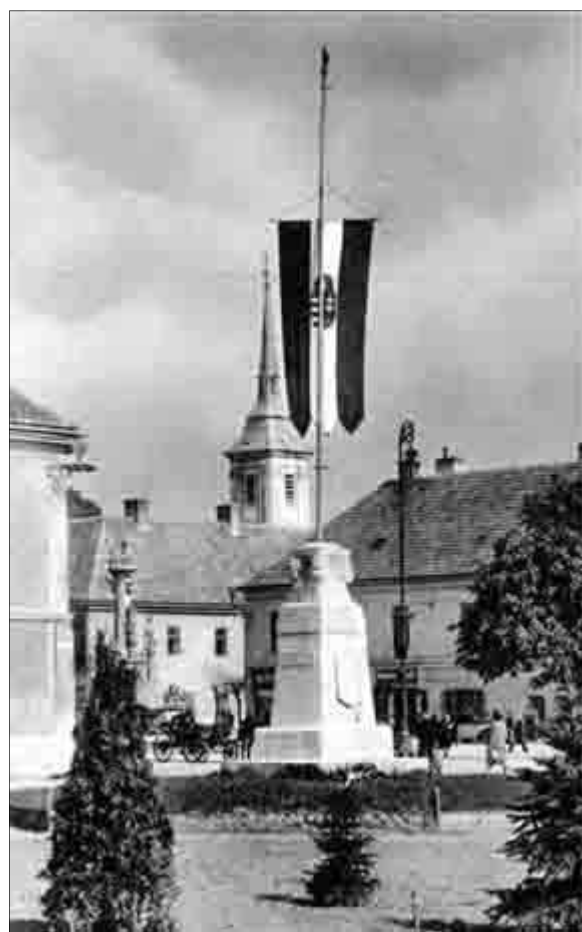
tők. Bányász képzőművészek kiállításaira került sor **Tatabányán, Komáromban, Nyergesújfalun, Dorogon, Tokodaltárón** és másutt. Ugyancsak ennek a folyamatnak a részeként kezdték meg működésüket a munkás és bányász „képzőművészek” képzését szolgáló *Képzőművészeti Szabadiskolák Tatabányán, Tokodaltárón, Nyergesújfalun, Dorogon*. Az 1947-ben alakult, 1948-ban bejegyzett tatabányai Bányász Képzőművészeti Szabadiskola vezetője 1947–1950 között **Luzsica Lajos** volt. A Szabadiskola szobrász szakágának vezetője 1948–49-ben, az 1930-ban Kolozsvárról áttelepült **Balázs István** (Kolozsvár, 1908. február 2. – Budapest, 1995. május 5.) szobrászművész volt. Az ő mesterei **Haranhy Jenő** (Debrecen, 1894 – Budapest, 1951) és **Orbán Antal** (Pusztakalán, Hunyad vm., 1887. április 24. – Budapest, 1940. december 27.) voltak. A Szabadiskola céljának „az egészséges ízlés és a helyes művészetszemlélet kialakítását, a legszélesebb társadalmi alapokra helyezését”¹⁵ tartották. **Luzsica támogatta a tagok egyéni és közös kiállításokon történő bemutatkozását**. A Szabadiskola látogatói között a tatabányaiak mellett ott sorakoztak a térség településeinek képzőművészet iránt érdeklődői is. Az 1947–1950 közötti hallgatóságból **Bondor István** szobrász (Tatabánya, 1917. december 23. – Tatabánya, 2005. március 5.), **Brém Ferenc** szobrász (Úrkút, 1927. január 28. – Tatabánya, 1988. szeptember 30.), **Görgényi István** festő, grafikus (Bánhida, 1917 – Tatabánya, 1973), **Horváth Ferenc** festő, grafikus, díszlet- és látványtervező (Tata, 1933 – Budapest, 1991), **Jurida Károly** grafikus (Tatabánya, 1935. április 15. – Budapest, 2009. február 10.), **Krajcsirovits Henrik** grafikus és festő (Felsőgalla, 1929 – Tatabánya, 2007), **Lajos József** szobrász (Újpest, 1936 –), **Szamosvári József** festő (Várpalota, 1931–) vált alkotóművésszé.¹⁴

Komáromban a szaktanács járási titkárságán belül 1950-ben alakult meg **Angyal Kálmán** (Nagymegyer, 1900 – Tata, 1965) festőművész vezetésével a Komáromi Képzőművészeti Szakkör.

Magyar képzőművészek élete és sorsa a Duna bal partján

A szlovákiai német és magyar kisebbség hivatásos és amatőr képzőművészeit tömörítő egyesületet, a Kunstvereint 1945 májusában megszűntették. A második világháborút lezáró Párizs-környéki békék, a lakosságcsere és a minden szempontból bonyolult, zűrzavaros helyzetben szigorú szabályként, 1945–1948 között magyar ajkú művész nem lehetett semmilyen társadalmi

szervezet, egyesület tagja. Többen nem folytathatták megkezdett egyetemi, főiskolai tanulmányaikat. Ez ellen tiltakozva, **Csicsátka Ottokár** (Érsekújvár, 1914 – Pozsony, 1993) szobrász, portréfestő, **Luzsica Lajossal** együtt alapító tagja lett a cseh és szlovák egyetemekről, főiskolákról kitiltott hallgatók által, „egy jövődó kisebbségi kultúrélet előfeltételeinek” megteremtése szándékával, 1946. december hó 28-án létrehozott Szent György Kollégiumnak.¹⁶ A továbbtanuláshoz való jogot végül az 1948-at követően kapták meg azok, akik a feltételeket teljesítve Csehszlovákia állampolgáraivá váltak. Ennek a helyzetnek egyenes következményeként **Harmos Károly** és további néhány művész, így a fentebb említett **Csicsátka Ottokár, Zmeták Ernő** festő (Érsekújvár, 1919 – Pozsony, 2004) és mások kivételével elhagyták Csehszlovákiát. Többeket, így **Berecz Gyula** (1894. október. 20., Komárom – †Budapest, 1951. október 7.) szobrászművészt, **Komáromi Kaczkaczk Endre** festő, grafikust, (Komárom, 1880. június 9. – †Balatonalmádi, 1969. szeptember 10.), **Nagy Márton** festőművészt (Komárom, 1901. augusztus. 31. – †Dél-Komárom, 1990. szeptember 24.), **Patay László** festőművészt (Komárom [Komárno, CSZ], 1932. május 2. – †Ráckeve, 2002. január 10.), kitelepítettek Ma-

Csicsátka Ottokár: Országzászló (Érsekújvár, 1940)

gyarországra. **Reichentál Ferenc** festőművész (Nagylég, 1895. május 6. – †New York-Hollis (USA), 1971. április 2.) az Egyesült Államokba emigrált, **Pleidell János** festő, grafikus (Hontfüzesgyarmat, 1915. október 11. – †Dunaújváros, 2007. április 11) 1947-ben Római ösztöndíjat nyert. Rómát elhagyva Magyarországon telepedett le. A témánk tárgyát képező térség képzőművészeti életét ilyen helyzetben érte a Csehszlovákiában 1949-ben megszervezett Képzőművészek Országos Tanácskozása. Ennek határozatai nyomán megszüntették a korábban működő képzőművészeti társaságokat és Magyarországhoz hasonlóan, ott is létrehozták az egységes, hivatásos művészeket tömörítő Csehszlovák Képzőművészek Szövetségét.

Ezt követően a képzőművészek nehéz helyzetbe kerültek. Azok, akik csehszlovák állampolgárok lettek és diplomájukat honosították, vagy Budapesten megkezdett tanulmányaikat Csehszlovákiában fejezték be, esetenként lehetőséget kaptak művészeti tevékenységük folytatására. Akik ennek a követelménynek nem feleltek meg, vagy amatőrként kívántak alkotótevékenységet folytatni, csak a CSEMADOK keretei között működő művészeti klubokban, körökben folytathatták tevékenységüket. A Párkány térségében élő, vagy ott született művészek közül **Bánsághi Vince** csehszlovák állampolgárként, visszavonultan élt Helembán. A hadifogságból hazatérő Barta Gyula csehszlovák állampolgárságot nyerve, 1949–50-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola képzőművészeti osztályán folytathatta a háborús években Magyarországon megkezdett művészeti tanulmányait. Itt Ján Mudroch és Gustáv Mally professzorok voltak mesterei.

A vázoltak alapján általános érvényűnek tartjuk a **Simonyi Lajos** sorsát, amelyet ekképpen foglalt össze önéletrajzi írásában: „1945. július 31.-én, mint magyar tanítót a szlovák iskolaügyi hatóság elbocsátotta, 1946–49-ben a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság alkalmazottja, 1949. szeptember 1-től december 31-ig az Érsekújvári Paprikamalom alkalmazottja (felvásárló-pénztáros Udvardon), 1949-ben 16 napig volt letartóztatva – az egyházi személyek üldözése idején...”¹⁷

Jegyzetek

¹ Előzmények: Bárdos István: Képzőművészeti élet Esztergom és Párkány térségében 1899-1918.. In. Esztergom és Vidéke Új sorozat 2014. 1. sz. 10–15 pp. Bárdos István: Képzőművészeti élet, képzőművészek a Duna jobb és bal partján (1918–1938). In Átkelő, 2012/1. sz. 57–61 pp.

² [Bánsághi Vince]: Katalógus előszó. 1956. február 6. In Bánsághi Vince festőművész gyűjteményes kiállítá-

sa – Ipolyszalka, 1993. május 23. – 1993. június 5. Szerk.: Nagy Júlia. Kiad. a Falufejlesztési Társaság, Budapest, 1993.

³ Bányai Máttyás: Barta Gyula festőművész, az egykori szentimrés diák.= EVID, 2004. január 8. 5. p.

⁴ Bárdos István: Képzőművészet, mecénatúra Esztergomban 1919-1945 között. In. LIMES, 1990. 1. sz. 33. p.

⁵ 1945-1975. Tanulmányok és bibliográfia Esztergom felszabadulás utáni történetéből. Szerk.: Gyarmati Lajos és Nagyfalusi Tibor. Kiad. Esztergom Város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya. Esztergom, 1979. 150. p.

⁶ Katona Kata szíves közlése

⁷ Vö. Bárdos István: Magyar képzőművészek... In. Atelier, 2013. 4. sz. 28–29. p.

⁸ Holnap nyílik meg a II. Országos Művészi Fényképkiallítás.= Komáromi Lapok, 1943. 24. sz. Fontosabb városok: Budapest, Sopron, Huszt, Kistelek, Újvidék, Miskolc, Pestszenterzsébet, Rákosszentmihály, Kassa, Kiskőrös, Pannonhalma, Békéscsaba, Szurdokpüspöki, Fülek, Kiskunhalas, Komárom, Tata, Szombathely, Fehérgyarmat, Szolyva, Szekszárd, Cegléd, Vecsés, Salgótarján, Muraszombat, Székesfehérvár, Kispeszt, Beregszász, Szécsény, Tatabánya, Mohács, Marosvásárhely, Sárvár, Szabadka, Szenc, Magyaróvár, Nagykanizsa, Rákospalota, Nagyszöllös, Ács, Dunaharaszti, Csillaghegy, Újpest, Rahó, Kézdivásárhely, Hejőcsaba, Mátyásföld, Losoncapátfalva, Fehérgyarmat stb.

⁹ Komárom megye nagy fiai, akik emlékművet kapnak még a megyeházán.= Komáromi Lapok, 1940. 31. sz. A tervek között Czuczor Gergely, Feszty Árpád, Gyulai Rudolf, Hetényi János, Jászai Mari, Jókai Mór, Konkoly Thege Miklós, Kultsár István, Ribáry Ferenc, Baróti Szabó Dávid, Szinnyey József, Pázmándy Dénes, Ghyczy Kálmán, Takács Sándor és Thaly Kálmán neve szerepelt.

¹⁰ Bárdos István: Az esztergomi képzőművész kör története. (Esztergom, 1986.) Petőfi Sándor ÁMK. 12–14. pp.

¹¹ Uo.

¹² Bárdos István: Az esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926-1948. In Esztergom Évlapjai Balassa jubileumi kötete 2005. Szerk.: Leel-Óssy Lóránt – Bárdos István. Esztergom, 2006. Balassa Bálint Társaság, 36. p.

¹³ Munkás-festőművész kiállítás lesz vasárnap Nyergesújfalun. = Szabd Esztergom, 1946. 46. sz. 2. p.

¹⁴ A Bányász Képzőművész Körből indultak. Tatabányai Múzeum 2003. december 06. – 2004. február 29. [Kiállítási katalógus]. 3. p.

¹⁵ Uo. 10, 12, 22, 26, 32, 40, 42, 60. pp.

¹⁶ Bárdos István: Magyar képzőművészek... In. Atelier, 2013. 4. sz. 28. p.

¹⁷ Simonyi Lajos festőművész, válogatás a 90 éves művész munkáiból. Párkány, Városi Galéria, 1994. november 22. – 1994. december 9. Életrajzi adatok a kiállítás meghívójában. Összeállította: Csicsay Alajos.

a jövevény

(a színpad fallal / függönnyel kettéválasztva, közepén – jelképes – ajtó zárva, egyik oldalán a jövevény, másik oldalon sophi, tímea, adalbert)

jövevény: (kalapban, hosszú kabátban) rám könnyezett szürke tengerrel mögöttem, erre akartam bontani vágyamat, hátha mesél és befog pár percre e becsukott ajtó mögötti remélt könnyedebb vidék, de ez a kilincs (odamegy, megpróbálja kinyitni) nem mint kitért száj, nem mozdítható, nyelve forgatásra képtelen, idehullatottan dermeteg, nem szól, nem ad hangot sem – ó, túl, hol puha falak között bolyonganék, sosem törve, rám szétszedőn zuhanó parányi hangok pelyhén, friss zúgásától szárnyalva, rezzenve, mikor a mennyezeten sosem csorbán csüngő lámpák szélén, odatapadó szemem ittasul, ölelő fény mezején – (a függöny másik oldalán sophi megszólal, adalbert egy széken ül, újságot olvas, a háttérben tímea matracon fekve, halkan furulyázik)

sophi: ó, apám (adalbertre néz), törődött mélybe kócosódó homlokod, emeld végre az ajtón túl, a kertben, a főbejárat felé, valami moccanat hulláma küzd, a csaknem örökbe csendesült léggel, eredő honát még nem sejthetem, gyorsan veszem a távcsövet (szeme elé igazítja, egy darabig hallgat, aztán mondja), fanyarodó furcsaságot fejthetek, lencsém előtti rejtett pergések fellegülnek, alak, forma ki nem vehető, de mozgása, látásomra légből kiszakadó valami... (felkiált) ó, apám, hirtelenbe pengődnek dobogó érzéseim... (leteszi a távcsövet, izgatottan mondja) mennybolt zárta kép tapadt rám, libegő folatok csak még, összehorogja a tiszta szél, talán valami kalap lesz, szemre dőlő sebes fénybe borultán, rejtelmesen...

adalbert: (felnéz az újságból) ó, sophi, talán nézd jobban, kedves reményed, tudom, nem csilapulhat, most rád hulló, kinti, omló égi mező, andalgó kecsessége, gyöngyözi élesedőbe lépő lelkedet, s kérő derűk rakják benned, az elhullt sok romos oszlopot, újfent zengő hirtelenbe

sophi: álló hitedet más kísérje, vedd kezédbe te is e lencsés szerkezetet, majd rád települt fátyladat hullajtja, s homályod omlik, az odalibegő látványba

adalbert: (átveszi a távcsövet) ó, szálló borítás vándora legyen, e fellebegő üveg mögötti képem, mint dal, mire máris örvénylik vérem (belenéz és mondja), langy borulások színe ejt összességet... (felkiált izgatottan) ápolni kell nézése, hogy kitartón fejtsem meg, e máris ör-

vényülő rejtélyrengeteget... hazafelé szabja már sugarát a nap, sietni kell, míg halkuló fénye erre rakodón, a felszínre itat, a kóbor szél már bizonyosan, alkonyba csapkodja platánunkat, ó, még akkor is, mikor már túl lesz a sötét jötte s még mindig kíséri e hajnalba tartó kimeríthetlenségbe... a barnult bejárati deszka még nem titkolja kéréget, folytonos még rajta a szürkébe olvadt fény... (hangosabban mondja) de összébb húzza most örööm szememet, mert valóban, egy kalapos alakot is látok odalenn... gyorsan kulcsot, hogy bontsa a rideg lakatot... még mielőtt folyásba bomlana, a betérni akaró várakozó bánata...

tímea: (furulyáját letesz, szól) ó, adalbert, szándékos nemes, mi több forró hevülését ide is érzem, ahogy langyba csap, és színesbe ékesíti arcomat, de baj van, nemcsak ablakunk feszes, zártan, hanem előtted a kijárat sem használatos mára, hogy kerteden egyszerűségbe átsejlenél, s a kaput tárnád, daloló fűrtjeiddel homlokod magasán... mert tépődött a kitervelt tett, erre hevedő ínségbe, mivel zárunk nyitját meg nem tehetnéd, a hozzávaló apró fémeckét, eliz anyó kötényzsebébe felejté, s még a déli ragyogásba, messzi házába vivé, e strapált jószágot kipihentetvén... így rabok lettünk szüntelenbe, tébolyult gyengék, szolgaságunk, kulcs fosztotta ütemén

sophi: ó, rám ragályként lehelő hangod, mérgezi egész alkatom... e viruló kékség kezdete nem... nem lehet, elhajlások sötét tengere... e hír szisztegetse csupán, bujkáló zajt takaró hangunk, míg lépünk szelíden a jövő percekbe, és hamarodón a ránk hulló, részekre szakító kétségbeesés helyett, enyészetbe sejtető, karcolásoktól meg nem ijedve, fehéritsük egymásra füleinket, mielőtt a nap, elfutva végleg, idetetézné a sötétet, karolódjunk ujjsba, dajkáljuk nem megoldhatatlannak tűnő álmunk...

jövevény: (lefekszik) számvetve, el kell hessenteni rám nehezült árnyamat, az erő kétségénél csak több lehet, bárkit is szemelt ki a balsors vesztésnek... egyelőre zengtelen halandó vagyok, kitárulkozni vágyó szavaimmal, csendbe fogott... de kiegészíteni nem engedem, hegedűm húrját, bukott kihasadás, múló sugarán... felnézek az égre, s e szelek nesze, megsegít majd, s ad parázsképes perceket...

ó, hogy zsong, a lomb, rám csepeg e derék platánról, most elmenekülök emlékeimbe, hátha hoz valamit, hogy e bejutást, miként oldjam meg... már mardos éhségem harctere, s e derék házból pár falat, s jó bor, cseng, sápadó romba döledező lelkekre (fektében napszemüveget vesz fel), az árnyak már kevésbé zilálnak, áldás nélküli partokon, puha, sötét lombba merítenek, hagyón minden silányságot... úgy látszik, elszenderültem, sok gomolygó zúdulattal mögöttem... (megfordul, kalapját szemére húzza)

sophi: (távcsővel kezében, újra kinéz a jövővény felé) ó, vívódó percek után, igen, most már látom, mint ki rejtegetett tájból kibomlott, földre romlón heverész, ó, fáradt lehet, talán oda a remény, hogy minket, ingó árnyaival körítve, valaha is elér

adalbert: még csak érkezése csírája, csapta meg arcunk, és máris törődő boltozatunk moraja karéjossa, aggodalmunkkal sűrű barázdákat reá hullajtva... nézd, lányom, ha kell, hosszsan, mit olvashatsz le róla, hogy vágyunk ellenére be nem térhet, ó, átkozott kulcshistória, itt sistereg mindannyiunkra, eliz ma már nem kondít bejáratot, gályája nem foghat biztosba partot, mert nálunk itt a szigeten, tudod, lányom, sötét után, itt a veszélyek végtelene... ha borult arcok olcsó szomja, hunyorítgatja, az odaömlő söpredéket, nincs köztük igaz szegény, még ha kell szélcsendet is úz velük a mohó szeszély...

tímea: mi idebenn vagyunk, raboskodásunk az eljövendő órákra nehezülve, szinte gagyog, de derengésünket nem vetheti bele a közelgő sötétbe, mert kitárulkozó lángunk honában, valami reszketegbe fénylő, arcunkon andalog... magasabba kell roppanunk a tűz csúcsánál, nem száll-doshatja át, várt vendégünket, az odakint tipró magány... dúdolásunkat formáljuk arra, megérzi még, ha a lég addig nem is taszítja... ha csak gyengédségünk terül rája, innen áttör falat távol-ságot odapárolgása...

sophi: hangod robbanékony folyása, ömlik hajamra, érzek minden rostot kapu és közötttem, platán kérgéről ideomlón, rám kerekedve

...szelek kínálnak táncot, majd homlokunkra ragadón, ó, tímea, kergesse hát a levegőt mondatink kívánsága, s repítse vágyunk, jövővényünk hallására, telítődjön oly erősbe, mint ágyú, vagy menny döngése, magunkba lélegezhetjük bánatát, alkony jöttére

adalbert: kik, ha szabadon egymáshoz vágy-nak, akkor nincs mese, jöjjön a találát, lobogó cseppségek is legyenek jelen, levegő szirmai közvetítsenek... alkossanak hidat, s vigye el jövővényünkhöz, hangunkat

sophi: bennem egészben kapar a nehézség kerülgetése, mert csak jövővényünktől, csak tőle, magát tárva, tudnám meg, hogy erre, mi a járata, hisz kitartó, már kigyönyörködve magát a tájban, hamvas lég ruhája, mint éledő bőrre, ömölhet rája, de még mindig tart ácsorgása... ó, igen, ő lesz az, ki a városi piac kapuban megígérte – (mikor kért, hogy mosolyogjak csak a mostoha idő ellenére, hisz úgy zúgott, a kabát peremét is rojtosító, mélybe hatoló szél..., hogy lelke forrása olybá hatott, mint egy közeli tűzhely, mikor rám nevetett, és említette, hogy megkeres, mikor nyárba édenül a sziget, s a part is csendes, s ömlik az ég kékje) – igen, megígérte, ő az, aki akkor

mondta, hogy kalitkát hoz, ami befogadja az árva madarat, aki még nem szálldos, anyját elvette, a sors, a mostoha, s én otthon nevelhetem... majd felerősödve, adom, kedvemet rózsába telítve, a visszaváró természetnek, és még sok mindenről esett szó, míg lassan biztos lettem, hogy ő egy igazi esengőn halandó...

tímea: biztos vagy benne, sophi, nincs kéte-lyem, hisz nem apadhat benned reményed, helyzetünkben, e feketeség ránk léptető zugában, nemsokára, mondataid, mint bájos felcsengések, olvasszák fel az idetörő estét, megvilágítva sápadozó sötétjét...

adalbert: könnyen sereglett reményed, apasztani nem akarom lányom, de úgy látom, hogy jövővényünk lepihen, s épp egy ilyen ember, nehézséggel húzódtott háttal, bolyongott, pár napja itt a parton, s azt dúdolta magában, valami olyasfélét, ha majd a derűsebb fejét, hajtja erre a lég, mindent átérezvén, jósol nekem, itt a parti örvénylés felett, hogy gályánk sorsa mi lesz, jövőre, haloványba keskenyülés-e, vagy búsongó formájára a nap erőt lehel, ha elhaladok vele, a lankadhatatlan fényű, szirt fele, delelőre

tímea: nem tudom, hogy végsőt mondjak-e, tapadó keblemnek megfelelően befele, de valamiben biztos lehetek, adalbert, tegnap, mikor felcsendült furulyám hangja, a fal tisztás mezején, megindult egy kitünemkedés, kétségtelenül, képszerűség..., hogy tán majd valaki terelődik hozzám, s elhozza végre, a fáklyát, mit a ráncosba sodort alkonyba, e sziget oly sokszor kívánt csillagzatán, hogy lángjával vakítsa egész égboltját... mikor hiába jön az örvénylő harag, s komisz sötét táncával, mindent szétmarat, mi itt maradt, ki-kinyúló mérge, nem lesz más, csak zúduló olcsó szeszélye, hisz ellobbanthatatlan a fályaláng, ég hatalma többet minket nem gyaláz

de ennek nyitját, csak ő, jövővényünk ismeri, magához rántva szerkeszti, ha zsuppfedeles házában, ősz borong kalapjára, akkor eljő a perc, a megalkotásra... és így lesz mindig később is, tűzfényt biztosít folyamatosan örökké ránk, adja a fészket alánk, s világossága hullajtását

jövővény: ó, mily álom gyötört, de rajtam pihent fűrösztve, a csend keze, és mint bezárt messze, távol volt az ébrenlét, bár ott maradtam volna, a sűrűben, örökre, de itt a nem könnyű fennlétre kell felelnem, hisz még csak zsengeben duruzsol minden köröttem, de eddigi ácsorgását gomolyítva, vágtafőn folyamatba csaphat, a szí-nét már kihunyorítottató lég, és elvisz, elvisz, mint gyengült, földre pergett embert, hogy azonnalba fékeznek, ha boltozódik a várható fergeteg. e kapu ma hanyagolja kérésem, kinyúló szívemmel, bármit is kergetek, kilincse nem sövényít, nyitást, kezemre, és máris hídként feszül rám a bánat alja, s rám telepszik magasodva...

adalbert: (kezében a távcsővel) látom jövevényünkön már túl az ébredés gyökere, most fűzi szemét és kezét egybe, s lézengetett lényébe apadt kelésével, erre szemelget, álma kihunyttat visszafűzve tapad arcára, és hosszba csüngő nyomok, ott hamvadnak még bizonyosan, tova-nyúlón, ahogy a jövő percek felé omol...

ó, ilyenkor szörnyű szítások teremtődnek, keblemben, bemenekülő tekintete éle, örök teher marad, minden alkonyi merengésben, mit oly sokszor teszek, a partra kidőlve, ahonnan a sok hullám követ szed, tenger aljára süllyesztve, befele...

kitépném e képet, légen áthajló karommal, még ha kell, akár görnyetegbe is kergetve testemet...

sophi: (távcsővel) én is látom, idáig láncolódott nézése, átvált, s valami más hancúroz arcán, álla fölött akár, gyeptől serkent fűszál, verődik a szakáll...

parttalan lassúsága, enyhe tömegként, magát is felejtőn összeér, már erősödőn múló alkony patakzó odaterülésén, kergetőt fogna rajta

még, az elhulló világot kiritkított lég, s benne szüntelenbe mocsanatlan lebeg, ébredése utáni kilebbent permete, várom, hogy jobban forduljon erre, enyhébe lapuló tekintete, ahogy belép a képbe, valamit sejtet...

ó, igen... ő az, ki szigorúan, de tekintete tovább haladására ösztönzött, mikor kutyámmal, a város széli fasornál meglátott, így azokban a másodpercekben terjedelmes irányt szabott, egyre nyíló ablaka tornya, rám úszva villogott... s lehulltak a merev rácsok, szava megindulásakor, említette, hogy járt a szigeten, s látott, nyáridőben, a virágzó réten, amint ebemre és térdemre, rám illatozott, mező kincse, a sok virág, s szírom... mentünk vissza, találkozásunk zörrenésébe belebújva, a városba... a ránk jövő házsorokba, ahol zöld aljzatból, vált az út aszfalra, s közben mondta, hogy az arra terjedő tér, nagy gesztenyési kiszögelésén, van boltja, hol kalitkahalmokban, díszmadarakat tartogat, s mivel úgy látja, barátja vagyok minden állatnak, majd újra jó a szigetre, s megbeszéljük madár ajándékát hol táboroztatjuk le..., mert tudni akarja, ez a tapasztalás, hogy hol helyezik el derék szárnyasát, ki erre áldozatot ad, ott lesz papagája biztosan, s így összekulcsolódik jó tett és akarat, a színes tollúnak remény jövőt adva... ó, jó... valószínű, hogy ő, s újra érzem szívembe rótt szavát, ahogy ereimben párologva ad harsonát, csak jönne be már...

jövevény: bárhogy állítom most még ringatag hitem, hogy ez épületbe ma még vidítani fog beértem, töprengésem daloltam melléje, hogy ne települjön rám, akár csak tapogaton is, az enyészet lassúba erjedő vére... kiabálás, min-

dig szürete a csendnek, de jobb híján, nyúlni vagyok hozzá kénytelen, hangok holt szele nem ér semmit sem, így hát kikeletbe kergetem...

(kiált: hahó, hahó..., majd emelkedettebb hangon mondja:)

fájó részeim rezzennek, rám boruló némaság ráncai, léget kitölteni készítenek: hahó, hahó...

egyetlen hatalmasság, e kiáltás, ami itt megáll, még ha csorbaként szánt, tenger öblös hullámába is, s felé nyúlva a víz viszi messzi...

e nesztelenség, arrébb bent, már nem igaz, frissbe taposott fű, szalad az épület ajtajához tovább... hahó, hahó... ó, ottaniak mozdulatok, jertek erre, szegény ember cseppent ide... és nincs már semmije sem, csak örökké ráborongó, szálkás kalászú kéveként, hasadó éhsége

tímea: mintha valami enyhe moraj hullana, a napot végleg búcsúztató falakra, mintha enyhébe göngyölítenék házon a téglát, a sötét jöttén, de a mindenképp, erre ágyazódó hangszállás kerülget rémként... ó, adalbert, emeletre siess, ablakot tárd, libegtesd hangod a légbe, hallja e valószínű ott toporgó, hogy legalább maradjon reménye, a lassan nyílként ránk sokasodó fekete-ség érkezére

adalbert: sem az éj, sem várható szikkatag párlata, e lehetetlenségnek, nem éghet bele lobbogó szívekbe, megyek, tímea, aggodalomtól lassúba remegő kezem, indítom erősbe, fuvallat segít máris, hogy az ablakot tárjam ki (adalbert ki-megy)

sophi: lépcsőkre verődve vidd rakományként tested apám, rövid távod csillapítsa izgalmad, s a magasságot figyelembe véve, kattogóba nyomódó hangodat ereszd le ide, hogy rejtésd közénk is szavad, erre szusszantva... hogy mily kép hajol távcsővedre, hogy mereng erre lankadatlan, kintartó jövevény kért mersze, és remélhetőleg még töretlen kedve...

adalbert: felértem, itt már teljesbe indult az este, de az ablak szeme még fényt merít erre, s odakint még csak enyhén kásásba mélyült a lég, várjatok... valóban, egy alak van ott, kit még nem nyelt teljesbe a rágyűrődő szürkeség... úgy van, ahogy te is megállapítottad lányom, kalap fedi hanyagon, borongó homloka fölött, égbenyúlón álmatagon... hosszú kabátját bevonja a szellős enyheség, vézna nyakát rejti a galléros mélység... szakállas arcán, valami elűzés gondja, mosolyát aratólag borítja... ó, talán ő az, ki jó egy hete, a kikötőben mondta, hogy eljő, s megpatkolja lovamat... hisz egykor könnyed léptét, gátolva csapja, földre a kanca, s ezt látva, szánalma elnyeré a jószág vaskos szaru körmét, és új vasba ültetné...

ó, igen, most rám zuhant aggodalmam, mi lesz, ha nem dobog kövén merész partunknak patája, a hajnalokban... de, hogy ne csak zajt ad-

junk hangunknak, egyszerűen kimondva, boldoguljon jövőben, új ovális csillogó félkörvonalával, lábán a kanca, mindvégig a holnapokba... le is megyek, mindent megteszek, hogy beengedjem e deréket...

tímea: úgy érzem, mintha törődésünk, máris nagyot ugrana, e kalapra, oly sok jót hallottam róla, pedig szemem még sohasem indulhatott, rátapadólag... bizony kell, hogy legyenek ilyenek, kik eljönnek, s látják velejükben, hogy tüntetnénk el e sok földi vágyakozó lélekbe zizegéseket, néha nyikorgóba is haladó, napjaink, menében

mikor halványat ragyog ránk, madárdalként, a szava fakadás szellője, s lehel minket sűrűsödő reménybe, apró, szaladó barázdákkal ékelt életünket, sosem lehet hagyni, zártan zengő elpergésekben... így kíváncsiságom máris ég, s csak úgy szememre itatódon várom jövevényünk mielőbbi jöttét

jövevény: fejemen túl, odafenn, valami elérhet, hívó szívek idebomlását érzem, lebbent is az erősödő sötét, ablak megett, összeérésbe, ha erősbe hunyorog a csend, akkor abból valami hang buggyan majd kifele, ha nehéz sorsom, lárma-ként hull rám, visszhangként erre is dobban, egy reménysugár, éhségem újra lendülőbe karol, gyomrom kínzásán túl, most bontva hallom roppanó dalát, hogy kedves emberi hangra szomjúzata, rengetegbe himbál, ha majd e házbajutás rámfurulyáz

adalbert: (visszatér) a létra gyenge, kezem is vastag, segítség kell, jó szemmel is összhangban, látásom átcsorog a kerten, onnan pontos képet nehéz kivennie...

ha az ember környékén leszálló zsengeség sóvárogtat, várón behatolva, később is kérhetőn, csak adjál résnyi menedéket, hogy simuljon bele teljesbe, mielőtt remegő bizonytalanba esett, szelek tépte érzete, egekig fájó fensége lenne, nyűgöző tettbe kergesse

hát akkor van út megoldásnak, idepárolgó gőze, bőrömön sistergtet,

sophi lányom, menjél gyorsba, padlásra, lét-rafokra, ölelő cserép rengetegbe, onnan egyet húzzál kifele, s szegülj szembe sötéttel, alkalmi széllel, s folyamban emelkedő hangod, fedje, szemeregtesse szét topogón, a kerti tengeri csendet, s sejtess keresőn, a kerítés mögöttinek, hogy e házban, ugyan rázón settenkedik, a várakozás sárguló árnya, de idebent kisurranó lámpafényben epednek végre érkezétre

hát menj, megyek én is veled, fölfele, indulásodban segíték, ha mész, ne ijedj meg, tarts akár fellegnek is elibe (elmennek mindketten)

tímea: ó, csak meredne már erre ittléte, fürge mohán, átkelne, a kertben, ingó lobogással lábát parázslóba frissítve, az ideértnek...

csak nyüzsögne már falni akaró szememben, jövevényünk ránk szeletelőn, melegítő függőnye

adalbert: (visszatérőn mondja) ó, tímea, csak ketten, ebben a szokatlan kitöltődésben, ne essünk ernyetegbe, hang e házban el nem fülhat, karéjjozza tele a furulya... (tímea játszik a hangszeren)

sophi: (fentről leordít) segítség, segítség, egy hitvány cserép, míg ujjamat beleillesztém, hogy lehúzni akarva, kiáltásomnak teremtek helyet, a kapu fele, becsípődéssel megtámadta bőrömet, ó, gyertek, vigyázva létrára emelve testetek, a távolság csekély, de nyúló veszély tüze, figyelmetlent nem kímélhet

adalbert: ó. tímea, menjünk azonnalra! (elmennek, a színpadnak ez a része üres)

jövevény: elmegyek sorsom alakzatán, már mit sem végezhetek, remegő árnyak jutnak minden napjaimba, ostorcsapás lesz már légzetem, áhító derűt erre már nem lelhetek (elmegy)

eliz: (megjelenik) fáradtan jöttem, rámnyugvó holdfényt előzve, párahajló estben, mielőtt még, teljesbe terül a sötét, hogy a sustorgó alkonyfényt, kapura telepedvén, még magaménak tevén, lassan kulcsomat zárba tevén, ó, mily szétesőbe lökte lelkemet e feledékenység, mikor rám adta rideg fészket, hogy dúlt epedésem után, e kapuzárás, -nyitás, nem lehet más, csak fémbe rácsózódott

bonthatatlan makacsság, ...hol játszi egyszerűséggel, de sosem halványban, mindig, most magányban, önnön szigorom kötelékével

fáradt tagjaimban, de nem egyedül vagyok, a gyermekágyat sophi kinötte rég, elhagyón, de mint késői virág, most is vidít, néha felidéződött hangja, idejöttemet kéri... de rövidül lelkem, hogy senki sincs erre, nem forog a légbe bele, enyhe szökőkútként, fénylő hangok serege, ...ó, mit tegyek? ostromló semmittevés, halkuló rétteim tükrében enyésznek, pedig bűvölet lehetősége fut itt szerteszt, ott lenne tímea kezében, az elmaraszthatatlan furulya, ahogy pezseg mélybe, oromra, halványat mosolyítva, míg adalbert, pihegőbe szóródik alétan, rácsüngve mereng, suhanva keringő tettvágyától körítve, amíg ráháborgó papírok szörnyítik, a városban, odatolongolt dombokban, hol hivatal áll, suhanó évadokban vár, nem egyszer, ingatagba szakadó beadványon, mégis reménytől

ringatag, kikötőt kér, most tenger még üres habjai lebegésén, hol a kapaszkodó hullámmás, hősínbe olvadó, habzás, ahogy parti sziklára csap, hol bárka hosszba nem várakozhat, de oda valamit, vízre teríteni kell, de adalbert ehhez kevés, az előljáróságot meg tövisekre sodorta a csökevényesség... na, de mára elég... áldó vágyam tapad, megyek így magányúzó, vissza a városba, kulcsot itt hagyom az asztalon, zsebem-

ben öröm tartalékom, remélem, addig senki sem árnyul ide, rávezető gyanútól, minket megkímélve

jövevény: (megjelenik, a jelképes kapun, amit eliz korábban kinyitott, belép)

ó, te reménység, hát mégis kaputól idesodrás ért, mélyült szakadékként láttam a mai éj rám csépelődését és most felbukkanásod idelüktette újra, a lét élvezeteg kékét, mikor már gőzölgő zsarnokként lép most bennem, az éhség, ó, dönts valamit, te hallgatagba dallamozó élem

(megjelenik adalbert, tímea és sophi bekötött kézzel, a géz fehérségén átítatódott vér nyoma)

sophi: ó, eliz, sötétől áttetsződő tekintetemet rejtem, vagy anélkül is elpihen, széles dűlások tarkította estben, de e sötétben is napfény vagy most a gyepon, úgy örülünk most neked, aszalódásból tör fel lázunk, hogy személyedben, ajtónk kitérését megoldottnak látjuk

adalbert, tímea: fakóságunk nekünk is színesre váltott, láttadon, eliz, s látjuk átmenetileg ugaron maradt, kapunk előtti várakozónkat, kinek mielőbbi fogadása kapcsán, jött a padlásra kívánczóság, mint sebtiben ideszállt, lehetséges gyors, megoldás, hogy hangunkkal segítsük, biztassuk legalább, testvérünk várakozását, de most, hogy elizünk erre hintette járását, az egész múltba hullt már...

jövevény: ó, elnézést, de kínzó éhem, e házban fészket remélt, mint egy erre járó szegény... szétszéledt már vágyam, nehéz tengeri út utánba

egy-egy szolid falatkára, mélyen kérném, hogy nézzék el, idejutásom szégyenét, sugár hiány sorsom kereszteződésén, vágyom egy tányérra,

nem dagadón, vagy elegendő kenyér szerény sarka, vagy belseje fosztotta roncsa, s ha elfoszlik majd e maró köd, pihegőn, fekhelyem lelném a földön... elúzótt vagyok, elhagyásra készítették velem városom, a lihegő örök hangoskodók, kik most a várban vannak, de oly elhajoltak, hogy süvöltésük nem vált ki belőlünk mást, csak borzadályokat, egyfolytában bujkálok, mert elleneim mindenhol rám terjednek folyton

(jövevény állva marad, a többiek letérdelnek)

adalbert: eltelt óráid rám fájnak, mikor zárva volt, a bejárat, s éhséged emelkedett... gyere, nálunk száműzöttnek mindig találunk olvatag helyet, étet, fedő pokrócot, csendet pihenésre, hogy átüthesd magad, a gyorsba szálló holnapokba, s nyomorod után, megkapd igazadat, mit jogosan vársz... ó, lányom, menj kérlek, tányérra pakolj, s üvegbe töltsél bort (sophi elmegy, a kért dolgokkal mindjárt visszajön, jövevény a háttérbe vonul, eszik, bort tölt)

sophi: ó, papagájt vártam kalitkástul mára, de e csúnya mohóság máris elszalajtva, s boldog vagyok, hogy e jámbornak, valamit adhattam

adalbert: lovam új patája is már a múlté, suta szólás volt, mi belőlem kikélt, pár arannyal megtöltve vendégünk zsebét, aggódunk, hogy útja, majd egy szép estén célba ér

tímea: én furulyámat szólogatom, hogy e fáradt homlokra álom omoljon, s kísérje göröngyös útján, titka megoldásának

hajnalán

eliz: nagy volt a sugallat, bőrömre izgatag szállván, visszavezényelt kulcsot, idehozván, hogy komorló moraján, e jövevénynek, átvehetem, terhét egy szemernyre

Ruda Gábor fényképfelvétele

Német–magyar nyelvi együttélés

Bevezetés

A tanulmány a magyar–német nyelvi kölcsönhatást olyan környezetben vizsgálja, ahol a magyart többségi nyelvként, a németet pedig kisebbségi nyelvként használják. A kisebbségi nyelvek különböző fajtái közül a német ebben az esetben egy anyaországgal rendelkező, ám mégis nyelvsziget-helyzetben lévő népcsoport kommunikációs eszköze. A kutatás számára mindez azért érdekes, mert a nyelv fejlődését így egy izolált helyzetben lehet nyomon követni, ami mindenképpen az anyaországi változásoktól eltérő eredményeket fog felmutatni.

A nyelvészeti kutatások szempontjából mindenekelőtt két dolog meghatározó: magának a nyelvnek a rendszernyelvészeti fejlődése, alakulása, illetve a nyelv és társadalom összefüggései, vagyis ki, mikor, hol melyik nyelvet használja és miért. Bizonyítható tény, hogy a kisebbségben használt nyelvek gyakran megtartanak olyan archaikus nyelvi elemeket és formákat, amelyek a zárt nyelvi közösségben már kihaltak (pl. a magyarországi német nyelvjárásban a többes szám második személy középfelnémet duális alakjai: *ēz* 'ihr' und *ēng* 'euch'), a másik oldalon pedig az izoláltságuk miatt sajátos fejlődési irányban indulnak el. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényezőt sem, hogy a kisebbségi nyelvek, nyelvjárások az együttélésük folyamán a többségi nyelv hatása alá kerülnek, és óhatatlanul átvesznek belőle bizonyos elemeket – ez a hatás elsősorban a lexikális egységekre jellemző, de grammatikai szerkezetekben is fellelhető. A kisebbségi nyelvek nyelvcsereje, ill. nyelvvesztése miatt ez a hatás napjainkban különösen felerősödött, illetve a családokban már csak a legidősebb generáció által használt nyelvjárás szerepét a fiatalabb generációnál gyakran az iskolában tanult irodalmi nyelv veszi át, amely presztízse a nyelvi kód teljes kiépítettsége miatt sokkal magasabb, mint a stigmatizált nyelvjárásé.

A magyarországi németek számára a második világháború végéig az egyes falvakban beszélt német nyelvjárás volt az elsődleges kommunikációs eszköz, a hétköznapi élet minden területén jól szolgált. Az anyanyelvként használt nyelvjárás átadása a családok generációi között természetes nyelvelsajátítással történt. A nyelven kívüli tényezőkkel, vagyis a szociális változások (pl. képzettség, urbanizálódás), a nagyobb mobilitás,

a tudományos-technikai fejlődés által keletkezett új jelentéstartalmakkal azonban a nyelvjárás nem tudott lépést tartani, így egyre inkább nominációs hiány lépett fel. A kommunikációs deficit oda vezetett, hogy a nyelvjárás egyre inkább a magyarhoz folyamodott innovációs nyelvként, mivel az irodalmi német kevésbé volt elérhető számára, illetve a beszélők kétnyelvűsége miatt ez kézenfekvőbb volt. Manapság a német és a többi kisebbségi nyelvjárást is már szinte kizárólag informális szituációkban, családon belül, barátok között használják.

Adatgyűjtés

A kutatás alapját és forrását a Csolnok faluban (Komárom-Esztergom megye) még ma is használatban lévő dunai bajor-rajnai frank keverék nyelvjárás képezi. Csolnok bányászfalu, ahonnan a bányaművelés miatt nem telepítették ki a németeket. Lakosainak száma 3253 (2010). A falu több, mint egyharmada vallja magát németnek. A mintavétel a csolnoki német dialektust egy olyan fejlődési szakaszában kívánja dokumentálni, amikor még alapnyelvjárásnak tekinthető, éppen ezért főképpen a legidősebb generáció tagjai közül (70 év felett) kerültek ki az adatközlők. Az ő családjaik generációk óta a falu lakosai, ugyanahhoz a szociolingvisztikai csoporthoz sorolhatók és nyelvi alapjaik is azonosak, így az általuk használt német nyelvjárással jól képviselik a csolnoki dialektust. Nyelvük, amely főként a paraszti élet szókincsén alapul, őrzi még a helyi dialektus minden jellegzetességét, és csak kevés interferenciajelenségről tanúskodik. A legidősebb generáció tagjai azok, akik elsődleges kommunikációs eszköznek tekintik a nyelvjárást, különösen, ha egymás között vannak. 28 adatközlő között 70 évnél fiatalabbak is találhatóak (ők a kötetlen beszélgetéseken vettek részt), azonban mindegyikük közel anyanyelvi szinten beszéli a német nyelvjárást, és aktívan használja is azt.

A Magyarországi Német Nyelvtalasz (Fragebuch des Ungarndeutschen Sprachatlas-UDSA) kérdőívének segítségével elsősorban a fonológiai jellegzetességek, részben lexikális jelenségek lekérdezésére került sor. A kérdőív alapvetően 600 szócikket tartalmaz, amely azonban kiegészítésre került további 200 adatot tartalmazó szólistával, amely tulajdonképpen a délmagyarországi német nyelvjárások lekérdezésére készült, mert frank jellemzőket tartalmaz. Éppen ezért kiválóan alkalmas a csolnoki keverék nyelvjárás feltárására is.

A többi nyelvtani területhez általam összeállított kérdéskatalógus alapján készítettem célzott interjúkat, vagy adatközlőim szabadon folytatott

beszélgetéseiből vettem adatokat, mivel jelen kutatás a beszélt nyelv elemzését és rendszerezését tűzte ki célul. A direkt módszer azzal az előnnyel rendelkezik, hogy a beszélő az általa megszokott és számára természetes nyelvi szerkezeteket alkalmazza, és rendszerint nincs rá hatással az irodalmi német vagy a magyar nyelv. Hátránya sajnos, hogy az ily módon gyűjtött adathalmaz sokszor nélkülözi a heterogenitást, ami megnehezíti bizonyos szintaktikai jelenségek feltárását. A szabad beszélgetések egy dicséretes helyi kezdeményezés, az ún. „Schwowisch Dischkursch“ keretein belül zajlottak. Ezen öszszjövetelek nyelvi anyaga nagyon alkalmas a spontán beszéd megfigyelésére, illetve elemzésére. A direkt módszer e fajtája, a résztvevő megfigyelés, a beszélgetés fesztelen és természetes jellegénél fogva ugyanis kizárja az adatközlők interjúszituációként megélt negatív befolyásolását, és biztosítja a beszélgetések lehető legnagyobb természetességét. A nyelvi anyag diktafonnal rögzítésre, majd a későbbiekben fonetikus átírássra került.

Eredmények

A **fonetika-fonológia** területén a német dialektusban nem található magyar nyelvi interferenciahatás. A kölcsönzés folyamán a magyar nyelvből átvett szó teljesen a német nyelvjárás hangtani szabályosságait veszi magára. Ezek közül a magyarországi német nyelvjárások egyik leggyakoribb artikulációs jellemzője a zöngétlenedés (lenizáció): *pagantsch* (bakancs), *petjaar* (betyár).

Az *r* hang vokalizálása is erőteljes jellemzője a német nyelvjárásnak, így történik ez a *noch tã schoa* (der Reihe nach – sorban) kifejezésben: a magyarból átvett *sor* (Reihe) szót diftongizálja a nyelvjárás.

Ajakkerekítés elhagyása történik például a *tschees* (csósz) szó átvétele esetében, így lesz az *ő*-ből *ee* hang. Érdekes módon az ajakkerekítés elhagyása – mint rajnai frank karakterisztikum – teljességgel megvalósul a csolnoki nyelvjárásban, aminek eredményeképpen egyáltalán nem található meg benne az *ő* és *ü* hang, helyükre az *e/ee* és *i/ii* lépnek.

Jellemző továbbá a szóvégi hangsúlytalan magánhangzó gyengítése: *pundã* (bunda – Pelzmantel).

Találhatunk olyan jelenségeket is, amelyeket körültekintéssel kell kezelni. Az *n* mássalhangzó palatalizációja gyakori jelenség a bajor nyelvjárásban. Ez akár könnyen félrevezető is lehet a magyar *ny* hanghoz való hasonlósága miatt, de ez ténylegesen tipikus közép-bajor jelenség: *njeht* (Knecht), *njepãl* (Knöchel – boka),

njoofl (Knoblauch – fokhagyma) (Kranzmayer 1956: 71 f.), (Schirmunski 1962: 401). A magyarból átvett *njaufã* (nyávog) és *njaralni* (nyaralni) igék esetében természetesen a magyar *ny* hang megtartásáról van szó.

A palatalizált *t* hangot csak a magyarból átvett jövevényszavakban találjuk meg, a német nyelvjárásban amúgy nem fellelhető: *katjasch* (gatya), *petjaar* (betyár). Az *l* palatalizált változata egyáltalán nem található meg a csolnoki dialektusban, pedig ez a jelenség amúgy jellemző a bajor nyelvjárásokra.

Az implicit kontaktushatás a **morfoszintaktika** területén sajátos paradigmákat eredményez. A szóátvételek esetében az átvett szó teljességgel integrálódik, itt még a két nyelv genetikai és tipológiai különbsége sem okoz gondot, az amúgy eredeti alakjában megtartott magyar jövevényszót a nőnemű alak német képzőjével látta el a német nyelvjárás: *ujschaagoschin* (újságkihordó [nő] – Zeitungsausträgerin), *poschtaaschin* (postás [nő] – Briefträgerin).

Ugyanez az eljárás mód a kicsinyítő képző esetében is: *tschikal* (kiscsikó), *taschkal* (kis táská=derelye). A magyar főnevek átvétele során a szó végén található mély magánhangzók (*ó*, *a*) hangsúlytalanra gyengültek, majd képzőként a csolnoki nyelvjárásra jellemző bajor *-l*, *-ãl* kicsinyítő képzőt kapták meg.

Az igék vonzatánál is érződik a magyar nyelv hatása a német nyelvjárásban, a *warten* ige esetében ugyanis a magyar tárgyeset jelenik meg az *auf* vonzat helyett: *i hob ði scho kwoat* (Ich habe [auf] dich schon gewartet. – Már vártalak téged).

A morfoszintaktika területén is fellelhető két vitatható jelenség a német dialektusban, amelyek akár a magyar nyelv hatásának is – tehát paradigmatisz konvergenciának a német nyelvjárás és a magyar nyelv között – betudhatók lennének, ám az anyaországi nyelvjárásokban is megtalálhatók, vagyis a struktúrák belső fejlődés eredményei.

Az egyik a kettős tagadás, amely a német irodalmi nyelvből a normalizálás folyamata során kihalt, ám a bajor – és a legtöbb „dunai sváb” nyelvjárás, ahogy a csolnoki is – megtartotta (Knoop 1997: 19, Eroms 2000: 461): *mid kha mensch retã ned* (Mit keinem Menschen redet er nicht). Zehetner (1985: 149) azonban még a négyszeres tagadásra is hoz példát a bajor nyelvjárásokból: *Bai uns hod no nia koana koan Hunga ned lain miassn*. Ugyanez a mondat a csolnoki német nyelvjárásban háromszoros tagadásként fordul elő, akárcsak a magyar nyelvben: *pã uns hod no nui kha mensch ned meezã hungã laide* (Bei uns hat noch nie kein Mensch nicht müssen Hunger leiden. – Nálunk még soha sen-

ki sem éhezett.). Ez az analógia azonban a ritkább esetek egyike, így semmiképpen sem tekinthető a kontaktusjelenség magyarázatának.

A másik jelenség a földrajzi nevek előtt használt *auf* prepozíció a *nach* helyett: *miə foan əf pest* (Wir fahren nach Pest. – Pestre utazunk.), amit a magyar nyelv is a *-ra*, *-re* raggal fejez ki. Földes (2005: 179) szerint ez inkább a magyar nyelv hatása, bár más német nyelvjárásokban sem ismeretlen. Az *auf Urlaub fahren* (szabadságra megy) az ausztriai németben is megtalálható (Ammon 2004: 823), sőt a bajor nyelvjárásban is (Merkle 2005: 185). Megállapítható tehát, hogy a fenti jelenségeknél a nyelvkontaktusban és az egy nyelvű közegben egyaránt fellépő nyelvi formák véletlen egybeeséséről van szó.

A csolnoki nyelvjárásra egyáltalán nem jellemző a hibrid igei ragozásból eredő morféma-kombináció, de más magyarországi német nyelvjárásban előfordul, mint pl. német nyelvi képzők, ragok alkalmazása a szóátvétel során: **gekikanalazt** - ausgelöffelt, **geporszívózt** – Staub gesaugt, (Knipf 2006: 207), **Der Appel ist verkukazt**. – Der Apfel ist verwurmt. (Knipf-Komlósi 2008: 303).

Fordított irányú jelenséggel is találkozhatunk, amikor magyar ragot, nyelvtani szerkezetet alkalmaznak német mintán: *Tuar's ne:i a Sup:ába*. – (Tu es hinein in die Suppe. – Tedd bele a levesbe.) (Földes 2005: 111), *A bibliothekban ver wan botva laut zu rēda*. – (In der Bibliothek ist es verboten, laut zu reden. – A könyvtárban tilos hangosan beszélni.)

Amikor a nominatív tartományban egyszavas magyar szavak átvételére kerül sor (ad hoc átvételek) grammatikai esetüket nem rag alakjában jelölik, hanem az átvevő nyelvtől, vagyis a német nyelvjárástól kapják: *so ən izé homsi ned öötroochə* (So ein Ding haben sie nicht angeboten. – Ilyen izét nem kínáltak.), *tes hobi in də suməkugl in də szennyestlāda hind trin* (Das habe ich in der Sommerküche in der Wäschekiste hinten drin. – Ez a nyári konyhában a szennyestládában van.), *see hom so ə kötődés* (Sie haben so eine Verbindung. – Van egy ilyen kötődésük.)

A magyar ragot névelővel, vagy névelő nélkül használt előljárószó is helyettesítheti: *ii wil haid in mozi kee* (Ich will heute ins Kino gehen. – Ma moziba akarok menni.), *tea iz egyetemista und praucht petkwand in kollégium* (Er ist Student und braucht Bettwäsche im Wohnheim. – Egyetemista és ágynemű kell neki a kollégiumban.)

Közvetlen szókölcsonzésnek minősülnek a német nyelvjárásban a *hanem* és *habár* szintaktikai funkciószavak, amelyeknek egyáltalán nincs német eredetű megfelelőjük a dialektusban. A *nemcsak* – *hanem is* (nicht nur –

sondern auch) összetett kötőszó esetében is átkerül szóátvételnként a *hanem* a német nyelvjárásba: *ned nua wāi hodə trunɡə hānem ə piə aa* (Nicht nur Wein hat er getrunken, sondern Bier auch. – Nemcsak bort ivott, hanem sört is.)

A magyarországi német nyelvjárásokra gyakran előfordul még a *hogy* és a *vagy* kötőszók átvétele a magyar nyelvből, ez a csolnoki német nyelvjárásra azonban nem jellemző.

A pragmatikai funkciójuk szerint hezitációt, késleltetést, bizonytalanságot kifejező *hát*, *nahát* diskurzusjelölők előfordulása a leggyakoribb.

A magyar szintaktikai szerkezetek nem hagytak nyomot a német nyelvjárásban.

Lexikai és szemantikai szinten több szófajnál is megtalálható az a jelenség, hogy a nyelvhasználat során az átvevő nyelv azt tekinti mintának, és ahhoz alkalmazkodva változik, ami a környezetében domináns, esetünkben ez a magyar nyelv. Kétségkívül a szóképzlet a legnyitottabb a más nyelvektől való átvételek tekintetében. Weinreich (1953: 109) szerint a szókölcsonzés a nyelvcsere legszembetűnőbb nyelvi következménye, míg a tükörfordítás a stabil kétnyelvűség tipikus velejárója. A csolnoki német nyelvjárásban mindkét jelenség előfordul. A kontaktusjelenségeket meg kell különböztetni olyan szempontból, hogy csak egyes helyzetekben, alkalmilag lépnek fel, vagy az adott nyelv részévé válnak, azaz állandósulnak. Jelen tanulmány csak az állandósult, az átvevő nyelv rendszerébe beépült kontaktusjelenségeket tárgyalja. Ezeket az elemeket a beszélők már nem érzik idegen eredetűnek. A magyarországi német nyelvhasználatában a leggyakoribb az egyszerű szóátvétel. Az egyes nyelvi jelenségek átvételének oka lehet mind pragmatikai, mind szociolingvisztikai eredetű: ismerethiány miatti képtelenség az adott tartalom kifejezésére; nyelvi ökonómia; lexikális kódolási hiány (az adott nyelvben egy lexikális hiátus található egy adott tartalom, eszköz vagy tárgy megnevezésére, így gyakran a tárggyal együtt átvételre kerül az elnevezés is); kulturális, ideológiai kapcsolatok, hatások; új tudományos, technikai jelenségek, neologizmusok; divat vagy az adott nyelv presztízse; eufemisztikus szándék, szemantikai többlettartalom, stb.

A szókölcsonzés terén egyértelműen megállapítható, hogy szófaji besorolás alapján a legtöbb átvétel a főnevek csoportjába tartozik, és leggyakrabban autoszemantikumok, vagyis önálló jelentéssel rendelkező nyelvi elemek. A magyarból átvett főneveknek tudvalevőleg nincs nemi besorolásuk, így érdekes nyomon követni, hogy ezek a főnevek a német nyelvjárásban milyen nemi kategóriába kerülnek.

- 1) Bizonyos esetekben a jövevényszó által kiszorított, vagy azonos értelmű német kifejezés neve határozza meg a szóátvétel nemét: **ti** *katjasch* (gatyá=alsónadrág – die Unterhose).
- 2) Meghatározó lehet a főnév természetes neve is: **to** *wiko* (bika – der Stier).
- 3) A német nyelvben a szóvégződés alapján is felállíthatók nemi kategóriák: **ti** *panda* (banda – die Bande, die Gruppe).
- 4) Esetenként véletlenszerű a nemi besorolás: **to** *lekwaar* (lekvár – die Marmelade).

A lexikális-szemantikai transzferencia esetében a közvetett és közvetlen kölcsönzés együttes, egymást kiegészítő érvényesülési folyamatát hibrid kölcsönzésnek nevezi a kétnyelvűséget kutató irodalom. A hibriditás folyamata általában nem egyszerűen additív kombináció, hanem eredményeként új minőség jön létre.

A **hibrid kölcsönzések**ben mindkét nyelv elemei jelen vannak, az interferenciahatás és a vegyülés eredményeképpen különböző típusokat különböztetünk meg:

1. Hibrid igekötős igék, amelyek egy magyar kifejezésnek a tükörfordításai. Ezek az igék a nyelvjárás saját morfémaiból tevődnek össze, csak éppen a magyar kognitív mintát követve és alkalmazva. Erb (2006: 218) e lexikalizációs folyamat okait a beszélők növekvő magyar nyelvi és ezzel egyidejűleg csökkenő nyelvjárás kompetenciájában, a dialektus töredékes átörökítésében, ill. a saját irodalmi nyelv hiányos ismeretében látja. Ezek a lexémák ilyenfajta összetételben nem képezik a nyelvjárás szókinés részét, a beszélők egyfajta kényszerhelyzet miatt folyamodtak a tükörfordításhoz: *aitsaichə* 'einzeigen' = vorstellen – bemutat, *oprechnə* 'abrechnen' = kündigen – leszámol, *rausnemə* 'rausnehmen' = mieten – kivesz (szobát), *(Noosə) ausploosə* '(Nase ausblasen)' = schnäuzen – orrot fúj. A jelentésbeli (szemantikai) kölcsönzó esetében az átadó nyelv lexémája egy hasonló, de az átvevő nyelvben nem azonos jelentésű lexémával helyettesítődött, mégpedig úgy, hogy új szóképzési elemekkel nem bővült az átvevő nyelv.

2. Hibrid összetett főnevek, amelyek a német nyelvjárásban a magyar összetett főnevek szemantikai megfelelői, viszont az irodalmi német teljesen más alkotóelemekkel képezi őket, és az alábbi formában és összetételben nem találhatók meg a befogadó nyelvben. Ezek a kifejezések mint modernizmusok általában ismeretlenek voltak az idősebb generáció számára, így arra kényszerültek, hogy a

többségi nyelvben használt szókapcsolatokat átültessék az elsődleges nyelvként használt nyelvjárásba. A *hitswooch* 'Hitzenwaage' = Fieberthermometer – lázmérő összetételnél a nyelvjárás az általa ismert mérőeszközt, a *mérleg* szót használta fel a kívánt tartalom kifejezésére. Az *opnempild* 'Abnahmebild' = Foto – fénykép és a *opnemmaschii* 'Abnahmemaschine' = Fotoapparat – fényképezőgép esetében a német nyelvjárásban jelentkező nominációs hiányosságot úgy fedte le a szóképzés, hogy az összetétel első tagjában lefordította magyarról magát a tevékenységet, majd második alkotóelemként hozzátette a cselekvés végtermékét (Bild/kép), ill. eszközét (Maschine/gép, ami mellesleg a franciából a 17. században átvett jövevényszó). Ugyanezt a paradigmát követte a *fluumaschii* 'Flugmaschine' = repülőgép esetében is. A *penzinprunə* 'Benzinbrunnen' = Tankstelle – benzinkút szó alkotása során az összetétel első tagját a nyelvjárás fonetikához hasonlítva, a második tagot lefordítva keletkezik az új szó, amelyet transzparenciája révén minden beszélő megért.

3. Gyakori a német nyelvjárásban a hibrid szóösszetétel egy idegen (esetünkben magyar) és egy indigén szabad morfémaiból. A magyarból származó *akár* előtaggal ellátott névmási határozó nagyon produktív a német nyelvjárásban, és teljesen kiszorította német pandantját: *akarwifil*, *akarwō*, *akarwān*, *usw.* = egal wie viel/wie viel auch immer, usw. – bármennyi, bárhol, bármikor stb. Ez a megengedő szóösszetétel a legtöbb magyarországi német nyelvjárásban megtalálható. Az átvétel oka valószínűleg nyelvi ökológia, mert a hibrid alak morfoszintaktikai szerkezete jóval egyszerűbb. Ugyanez a gazdaságosság lehet az oka a *dehot'(isch)ned* = ja doch, und ob, freilich – dehogyisnem képzésének. A *tsirokpeesə* = Hirsebesen – cirokseprű, *kölniwasə* = Kölnischwasser – kölni-víz, *raiskaschə* = Reiskaschə – rizskása (tejberizs) határozós összetételeknél jól érzékelhető, hogy a magyar összetevő a szemantikai pontosítást szolgálja. A *katjahoosə* = weiße Leinenhose – gatyánadrág esetében szemantikailag redundánsnak tűnhet a szóösszetétel. Clyne (1967: 35) a hibrid szóösszetételek e formáját, vagyis amikor az összetételek tagjai szemantikailag nagyon közel állnak egymáshoz, vagy akár le is fedik egymást, „bilinguális tautológiának” nevezi, ám ha összevetjük a *katjasch* (gatyá = alsónadrág) képzett szóátvétellel, akkor rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy a két denotátum közötti kü-

lönbségtétel miatt van szükség e többletjelölésre. Az *ovodaleererin* = Kindergärtnerin – óvonó lexéma képzése esetén a magyarból kölcsönzött szó kiegészül a foglalkozást jelölő német nyelvi taggal, hogy egyértelműsíthető legyen az intézmény és a személy közötti különbség. Hasonló elv alapján jött létre a *tschitschhookakrumbiæn* = Topinambur – csi-csóka. A példák azt is jól mutatják, hogy a szóösszetételekben az indigén és idegen összetevők sorrendje váltakozhat.

A jövevényszavak a formai-grammatikai osztályozáson kívül tematikai kategóriákba is sorolhatók, mint például

étkezési kultúra: *kopə* (kapor), *lekwaar* (lekvár), *muschtaar* (mustár), *paprikaasch* (paprikás), *taschkəl* (kis táska=derelye);
 ruházat: *kutschmə* (kucsma), *pagantsch* (bakancs), *tschischmə* (csizma), *pundə* (bunda), *katjasch* (gatya);
 növények: *pipatsch* (pipacs), *tulipoona* (tulipán);
 állatok: *tschikəl* (csikó), *kokaasch* (kakas), *wiko* (bika);
 közélet: *aldomaasch* (áldomás), *hopsaschaari* (hopszasári=multság), *mozi* (mozi), *njaralni* (nyaralni), *ovoda* (óvoda);
 személyek: *koma* (koma), *petjaar* (betyár), *mamlas* (mamlasz), *pitang* (bitang), *tschees* (csósz), *ujschaagoschin* (újságkihordó [nő]), *poschtaaschin* (postás [nő]), *piəresch* (béres).

Összegzés

A csolnoki német nyelvjárás lexikális-szemantikai vizsgálata egyértelműen azt bizonyítja, hogy a szigetnyelvjárásokban a grammatikai rendszer minden területén, de leginkább a szókészlet tartományában előfordulnak újítások és változások, amely jelenségek szorosan összefüggnek a szigetnyelvjárások fejlődésének történelmi hátterével és a nyelvsziget-helyzetével. A tanulmány a teljesség igénye nélkül próbálta meg bemutatni a magyar többségi nyelvi környezetben élő német nyelvjárást még beszélő idős generáció kontaktusnyelvészeti mintáit. A felsorolt példák nem feltétlenül új keletű képződmények, így amíg számuk nem gyarapodik jelentősen, addig nem kell feltétlenül olyan negatív jelenségeknek tekintenünk őket, amelyek a nyelvvesztés elsődleges mintái, sokkal inkább a nyelvi mechanizmusok jelenségei a kétnyelvű környezetben. Az idegen eredetű jövevényszavak példáin jól megfigyelhető, hogy számuk a 19. században erősen visszaesett, és átadó nyelvként a magyar nyelvet vették igénybe. Kezdetben csak kényszerből, bizonyos hiányos, vagy a szókincsükben nem léte-

ző kifejezések pótlására, és a kommunikáció fenntartására, később a fiatal generáció hiányos nyelvjárás ismeretei miatt sajnos egyre tudatosabban. A magyarországi német nyelvjárás fennmaradását a jövőre vonatkozóan az fogja eldönteni, hogy egyrészt a kisebbségi nyelv családi szinten még elsajátítható-e elsődleges szocializációs eszközként, másrészt hogy az intézmények mennyiben segítik a kisebbségi nyelv elsajátítását és megőrzését.

Irodalom

- Ammon, Ulrich, et al: *Variantenwörterbuch des Deutschen*. Berlin/New York, 2004, Walter de Gruyter Verlag. 954 p.
- Bartha Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest, 1999, Nemzeti Tankönyvkiadó. 268 p.
- Borbély Anna: A nyelvcsere folyamata és kutatása. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 98, Budapest, 2001, 193–215 p.
- Clyne, Michael: *Transference and triggering. Observations on the language assimilation of postwar german-speaking migrants in Australia*. The Hague, 1967, Martinus Nijhoff, 149 p.
- Diewald, Gabriele: *Grammatikalisierung. Eine Einführung in Sein und Werden grammatischer Formen*. Tübingen, 1997, Niemeyer Verlag. 133 p.
- Eroms, Hans-Werner: *Syntax der deutschen Sprache*. Berlin/New York, 2000, Walter de Gruyter Verlag. 510 p.
- Földes Csaba: *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit*. Tübingen, 2005, Gunter Narr Verlag, 399 p.
- Gal, Susan: *Mi a nyelvcsere és hogyan történik?* Regio, 1991. 1. p. 66–76.
- Girnth, Heiko: *Untersuchungen zur Theorie der Grammatikalisierung am Beispiel des Westmitteldeutschen*. Tübingen, 2000, Max Niemeyer Verlag. 252 p.
- Keller, Rudi: *Sprachwandel*. Stuttgart, 2002, Uni Taschentücher, 238 p.
- Kiss Jenő: A német nyelv magyar jövevényszavai és a der, die, das. In: *Magyar Nyelv* 70. 1974, 458–462 p.
- Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, 2002, Nemzeti Tankönyvkiadó, 318 p.
- Knipf, Elisabeth: *Methodische und sprachliche Aspekte der Sprachinselforschung*. In: *Ungarndeutsche Minderheitenkunde*. Budapest, 2006, Bölcsész Konzorcium. ELTE, p. 180–210.
- Knipf-Komlósi, Elisabeth: Ungarn. In: Ludwig Eichinger-Abrecht Plewina-Claudia Riehl (Hgg.): *Handbuch der Sprachminderheiten*

- in *Mittel- und Osteuropa*. Tübingen, 2008, Gunter Narr Verlag, 265–329 p.
- Knoop, Ulrich: *Wörterbuch deutscher Dialekte*. Köln, 1997, Bertelmann Lexikon Verlag. 478 p.
- Kranzmayer, Eberhard: *Historische Lautgeographie des gesamt-bairischen Dialektraumes*. Wien, 1956.
- Merkle, Ludwig: *Bairische Grammatik*. München, 2005, Allitera Verlag. 208 p.
- Mirk Mária: Sprachgebrauch in Pilisszentiván/Sanktiwan bei Ofen. In: *Ungarndeutsches Archiv 1*. Budapest, 1997, ELTE Germanistisches Institut, p. 99–238
- Schirmunski, Viktor: *Deutsche Mundartkunde*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Sprache und Literatur 25. 836 p.
- Wardhaugh, Ronald: *Szociolingvisztika*. Budapest, 1995, Osiris–Századvég. 363 p.
- Weinreich, Uriel: *Languages in Contact. Findings and Problems*. New York, 1953, Publications of Linguistic Circle of New York Number 1.
- Veith, Werner H: *Soziolinguistik. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen, 2002, Gunter Narr Verlag. 278 p.
- Weinreich, Uriel: *Languages in Contact. Finding and Problems*. New York 1953, Publications of Linguistic Circle of New York. Number 1. 148 p.
- Zehetner, Ludwig: *Das bairische Dialektbuch*. München, 1985. Verlag C.H. Beck. 301 p.

Czirok Ferenc rajza

Horváth Ödön

A kikötőben

A tengerről hajnali szél
hozza a felkavart habot.
Az éji vihar véget ér;
amit összetört, ott csapong

a móló mentén a fehér
tajték között: fadarabok,
hínárcsomó, nádtörmelék.
Az egész örvénylik, forog.

Lassan kiderül; nedvesen
csillogó esőkabátomon
vízcseppek milliárdja.

Tőlem nagy távolságra
halászhajók a horizonton
s hangos sirályok messze fenn.

Búcsúnkhoz közel

Bonyodalmak csúcsára követlek.
Közös napunk tűzforrón sugárzik;
fagyosságod mégse langyosodik.
Ó, ebben a percben hogy akarlak!

Nem panaszkodom, nem vádaskodom;
a szó kimondhatatlan ilyenkor.
Egyedül leszel, noha örökre
gyökeret vert benned pillantásom.

Ahol a legszebb virág elhervad
a fényben, ott van a legforróbb szél,
ott a legfájdalmasabb az alkony.

Ahol egyetlen mély sóhajtással
helyet készítek neked magamban,
könnyek között a búcsú hegyormán.

Babits, a vágyparázna

Babits soha nem tartozott a népszerű költők közé, túlon túl professzionális, túlon túl művelt és túlon túl áttételes költői szövegeket teremtett. Nem véletlenül kapta a tudósköltő elismerő, de távolságtartó titult. A maszkkészlete is rendkívül nagy. Aki oly mélyen ismerte a klasszikus európai irodalom és kultúrtörténet nagyjait és alkotásait, könnyedén vette magára bárki alakját, sorsát. Így lesz ő mindjárt a pályája kezdetén (1904-ben) középkori énekes is, egyszerre két alakban, Wolfram és Tannhäuser szerepében a wartburgi dalnokversenyen.

A középkori dalnokversenyek résztvevői számára meghatározott volt, hogy a nőkről és a szerelemzésről milyen szókészlettel, milyen tónusban illet vagy lehetett megnyilatkozni. Babits-Wolfram imádott asszonya szűzies, haloványbőrű, akihez halovány szerelemmel lehet közeledni, lehet imádni, vágyani rá, megküzdeni érte, gyönyörködni ártatlan testében, de semmi több. Babits-Tannhäuser érvényteleníti ezt a férfi szerepet, izzik a vágytól, lihegő férfiszexuálisnak nem szab gátat sem a norma, sem a szokás. Szemérmetlenül gáttalan szenvedéllyel kívánja és marcangolja az asszonyi forró testet, legalábbis a vérbő vágy és készítés szintjén, mert a vers nem a viharos szenvedély elcsendesedésével és megnyugvásával zárul, hanem egy rafinált magyarázó, feloldó kultúrtörténeti utalással: ő olyan áldozatot képes hozni az áldott meztelenségért és a testében dülő aljas hatalomnak, mint ahogy annak idején a három királyok a Kisjézusnak.

Az írásom címében szereplő vágyparázna kifejezés Babbitstól magától való. És nagyon expresszív, ahogy ez a két dalnok szembeállító strófaiban is megnyilatkozik. Wolfram szűziesen áhító, Tannhäuser lihegően parázna, de csak a vágyaiban, ahogy kiemeltem fentebb.

Miről is van szó: egyre nyilvánvalóbbá válik a XX. század elején, hogy a hagyományos férfi-nő kapcsolat már nem működik, sem a társadalomban, sem az intimszférában. Az individuuum kitör a hagyományos keretek közül, és követeli a szerelmi gyönyörhöz, a kölcsönös szerelmi játékszenvedélyhez való jogait. Nincs ez másképpen Babits esetében sem, de hát ő nem Ady Endre, aki egy rutinos, érett, buja nő mellett bőséges tapasztaláshoz jut. Babits magányos, magányos és újra csak magányos, barangoló borongó, vagy borzongó bús bolyongó, hogy a tudós költő alliteráló képességével érzékelteti is ezt.

Nem ismerem ennek a két együvé tartozó versnek a keletkezési körülményeit. Egy biztos, hogy kísértetiesen hasonlít Wagner 1844-es Tannhäuser című operájához. Wagner wartburgi dalnokversenyén is szerepel mindkét énekes, Wolfram az elvárásoknak megfelelően, Tannhäuser pedig annak ellenkezőjeként, a lelki szerelem helyett a testi gyönyörök megszólaltatójaként. Az operában, ahogy ezt Babitsnál is láttuk, a szellemi keretet a keresztény világfelfogás adja. Az öncélú testi szerelmi élvezet bűn, amiért büntetés jár. Feloldást adhat a Rómába történő zarándoklat megtételét követően a pápa, vagy a krisztusi áldozat, egy tiszta ember megváltó halála. Tannhäuser bűnös, hiszen a parázna testi szerelem túlsorduló örömét Vénusz barlangjában átélte, tehát bűnhődnie kell. De hiába a római út, a pápa nem oldja fel, marad az áldozathozatal, Erzsébet (nagy valószínűséggel a mi Árpád-házi Szent Erzsébetünkre utalva) tiszta szerelme és életáldozata váltja meg a kárhózzattól a dalnokot. Legalábbis az operában. A középkori legendák emlékezete szerint a sikertelen zarándoklatot követően Tannhäuser visszatér Vénusz barlangjába, és azóta is boldogan él (vezkedik) ott.

Babits a versében a szűziesség hamisságát és a vad szenvedélyek megélésének igényét fogalmazza meg. Wagnernél a téma kidolgozottabb és összetettebb, ahogy ezt a helyszínek mint szimbólumok jól mutatják. Vénusz barlangban lakik, ahol az ember a legrejtettebb, legsötétebb testi vágyait élheti ki, ugyanakkor a barlang zárt tér is, amely védelmet nyújt, menedéket ad, akár az anyaméh. Freud erotikus anyakomplexusának remek mintapéldája is lehetne ez a helyzet, mint ahogy napjainkban az anyaméhben maradt férfiaknak se szeri, se száma. Az út a művészetekben szintén toposz, az életutat jelenti, amit mindenkinek be kell járni, s amelyen megtalál-hatjuk azokat a jeleket, melyek további sorsunkat meghatározzák. Aki turistaként járja életútját, nem képes minőségi változásra, s úgy jár, mint a legendák Tannhäuserre, visszakúszik a barlangba, ahonnan véttetett.

Az erotikusan izgató, a testi gyönyöröket ontó Vénusz ellentettje, a lelki Elisabeth várban él, ami szintén zárt, mint Vénusz barlangja, de attól, hogy egekbe nyúlóan magas, mégsem adja a beszorítottság érzését. Éteri és áttetsző. Wagner tehát a zártsággal, nyitottsággal, mélységgel és magas-sággal, a sötéttel és a fénnel ügyesen bánik, s hatásosan állítja ezeket műve szolgálatába: a testi és a lelki nő szétválásában, és összeegyeztethetlenségében, (láttuk ezt már Madách Tragédiájának párizsi színében!) kifejezve a soha ki nem elégülő férfi modern állapotát. Az emelkedettség, a magasztosság, a fennkölttség, vala-

mint az aláhullás, az alantasság szélsőséges végpontjai között lebeg az opera világába bekerült hallgató. Mindezek következtében Wagner árnyaltabban látja a problémát: csak élvezni nem lehet, csak emelkedett állapotban vágyakozni szintén nem lehet, csak úton lenni és nem érkezni meg sehová, az sem emberi élet. Az érzéki gyönyör asszonyaiba nem a termékeny magját hinti a férfi, az éterien tiszta lelki nők viszont nem érzékiek, nem termékenyek. Míg Babits ennek az élménynek a megélése előtt van, Wagner a lehetőségek megélése utáni gondokat is jelzi. Ezekre az ellentétekre volt érzékeny az opera egyik rajongója, Baudelaire is, aki a menny és a pokol, az Isten és a sátán ellentétére élezte ki a mű problematikáját. A költő úgy érezte, hogy a vallásos témát majdnem elnyomják az érzékiség és a bujaság dal-lamai. Az opera hatását az izgatószerek hatásához mérte, ahol egyfelől eluralkodik a kéj, a mámor, de végül kimondatik, hogy az egyedüli út az Istené.

Most 2014 van, eltelt Babits parázna vágyai óta több mint száz esztendő, Wagner dalmokai viszont több mint másfél évszázada le sem jönnek a színpadról. De eközben szóra emelkedtek az asszonyok...

Czirok Ferenc rajza

Wernke Bernát

végleg kopódó

hangtalanba ért
végleg
kopódó
mécse, kiázta
már, sápadt
vére
öleléséből
kimerülve

kint szürkébe
tornyosulva, de lebukóba
is fordulva, szürkéség
moccan, halványságát
egyre kihúzza...
nyúlóba merült
mezején, tépelődő
lebbenés, nyomódó
közelségként
homloka lehelődő
peremén

odarágva falánkulón

egy fára bomló gerenda,
visított, a már lombokra
vetkőző alkonyba
nyár teljes hosszában,
hosszú napfénytől
zöldesített cifrájába

barna foltokkal
koronájába
szinte odarágva
falánkulón pusztítva
pompájába, mint valami
goromba élénk, lehelődött
szabályos, szögletes
tömegén...
mikor egy szőnyeget
cipelő arra járó
lélegző száját
megdöbbenve tátva –
átolvasztotta magát, a
várakozó szürkület
homályába

Kálvária

(H. G. Wells nyomán. Szelleme, írói nagysága és emléke előtt tisztelegve)

Wells hasonló témát dolgozott fel „A csodatévő ember” című novellájában, amelyet Hollywoodban meg is filmesítettek, és nálunk is vetítették a mozikban, gyerekként láttam, így maradt meg bennem az emléke.

A kezdet

Tata városának – sok más mellett – egyik, valóban kiemelkedő ékessége és híressége a KÁLVÁRIA. Nem érkezhetsz úgy látogató a városba, hogy oda fel ne kísérjék őt, mert olyan szépséges, hogy azt meg kell nézni. Akinek jó szeme van, a város majdnem minden pontjáról láthatja a KÁLVÁRIA három keresztjét, s a mögötte fehérlő gyönyörű kis fehér, Fellner-féle, barokk, katolikus templomot. Ezen a borongós őszi napon, aki a közelében járt, két fénylő pontot láthatott a keresztelnél. Közelebb menve jól kivehető volt, hogy a fénylő pontok szakadatlanul vibrálva, ingadozva, sebesen keringenek a középső kereszt körül.

Most hirtelen, a két szélső keresztnél megmerevedtek, megálltak, s a város felé fordulva a bal szélső fényből hang áradt. Nevezzük őt: *Bal*nak.

– Micsoda oktan káosz az ott lenn! – mutatott megvetően a város fényei felé. – Mi szükség van rájuk? Fénye felizzott.

– Ott élnek az emberek – mondta a jobbszélső, kinek neve legyen: *Jobb*. – Mi, égiek nem találkozhatsz velük, s ha mégis, már nem élnek.

– Nincs rájuk szükség! – harsogta *Bal*. – Értéktelen, önhitt semmik. Mint a bogarak! Én legszívesebben egy lehettemmel elpusztítanám őket. Megtehetném! Van hozzá erőm.

– Ne tedd! – intette *Jobb*. – Mindenható Urunk szereti az embereket. Nem tudom miért, alighanem, mert **Ő** teremtette ezeket is. Meg sem érthetjük őket, hiszen mi folyamatos örömben élünk, míg nekik csak ritka percekre jut a boldogságból.

– Lehetetlen, hogy az Úr ilyen gyöngye, tehetetlen lényeket teremtett volna. Mi végre?

– Nem a mi dolgunk megítélni a Mindenható Atya tetteit. Az ember azért ilyen gyámoltalan, mert gyöngye, nincs ereje, hogy uralkodhassék saját világa felett.

– S ez így van jól! Íme, a Mindenható Atya bölcsességének újabb bizonyítéka! – hagyta rá *Bal*. – Amennyiben hatalmat kapna, Teremtője ellen fordulna. Ő akarna a legfőbb Úr lenni.

– Nem biztos! – nyugtatta *Jobb* szelíden. – Ha volna némi hatalma, talán jobban megértené a világot, amely körülveszi, s még nagyobb alázattal imádná a Mindenhatót.

– A főangyal azt tanította, minél gyöngébb egy teremtmény, annál nagyravágóbb. Adj erőt egy embernek, hamar a világ urának képzele magát, vagy szeretne azzá válni.

– Kishitű vagy, nem mersz bízni a gyöngékben – korholta társát *Jobb*. – Szívesen tennék egy próbát.

– Hogyan képzeled?

– Úgy, hogy lemutatok a városba, s az ujjamból áradó erővel egy véletlenül eltalált emberbe természetfeletti erőt ültetek. De az érzelmek, s a lelkek felett nem uralkodhat. Életet nem adhat, halált nem okozhat! Hat nap próbaidőre lesz nála az erő, s ha ennyi idő alatt nem képzele magát a világ urának, elismered: rosszul ítélted meg az embert, s mérsékeled a haragodat. Vállalod?

– Rendben van! – morogta kedvetlenül *Bal*. – Állom a próbát! Bár ne lenne igazam! Cselekedj! Ezt tehát az *első nap!*

*

A vendéglő felől gyanús, komor csend taszította az utcai járókelőket. Az ember, kit *Jobb* fénye megérintett (nevezzük Tódornak), egy pillanatra megtorpant... Szerencsém van! Nincs zene. – Örvendeztet magában. Minden második este tombolt a dübörgő gépzene a *Gyere be!* nevű étteremben. S ma Tódor találomra indult el otthonról. Egyedül élt, magányosan, nem volt se rokona, se barátja, se munkája. Hallgatag, folyton rosszkedvű, hirtelen haragú ember volt, senki se bírta perceknél tovább sértődékeny, tüskés modorát.

Tódort az étterem előtt érte a „láthatatlan” fénynyaláb, de ő ebből semmit sem érzékelt. Nem is sejtette, hogy e pillanattól uralkodik emberen, állaton, természetesen, s hogy e perctől mindenhatóvá, csodatévővé lett.

Az étteremben zord hangulat fogadta a belépőt. Az emberek asztalra könyökölve, szótlanul meredtek egymásra, senki nem beszélgetett a másikkal. Hallgattak. A pultnál is álltak néhányan, könyökölve, a játékautomaták foglaltak voltak, fiatal fiúk rostokoltak ott, kilátástalan arccal mozgott az álluk, rágógumiztak.

– Jó estét kívánok mindenkinek! – köszönt hangosan Tódor.

Az arcok felélénkültek, mintha valami vicceset mondott volna. Egyszeriben élénk zsibongás tört ki, pedig volt olyan vendég, aki rá se nézett a belépőre. Tódor odaállt az első automatához, bedobta egyetlen fémpénzét, meg se nézve, milyen szám van rajta, s azt mondta:

– Adj pénzt!

Az automata felzúgott, és csörömpölve ontotta magából a vadonatúj kétszáz forintosokat. A tálca gyorsan megtelt, de a gépből tovább ömlöttek az érmék, már a padlón is gurultak. Az emberek felugráltak, és egymást taposva, tülekedve, ordítozva, verekedve vetették magukat a lábuknál guruló, gazdátlan pénzre. Tódor döbbenet figyelte az eseményeket, s fogalma sem volt, mi történik. Még soha nem nyert, pedig szenvedélyes játékos volt.

– Emberek! – állt fel egy nagy hasú ember a leghátsó sarokban. Zengő basszusa átsüvített a lármán. Azt dörögte:

– Csoda történt! A nyerőgépek segítettek rajtunk. Tódor meghozta a szerencsénket. Éljen Tódor! Gyere, cimborá, igyál velünk, ha késlekedsz, nem marad.

A pincérek gyanakodva figyeltek, de semmi szabálytalanságot nem észleltek a nyerőgépeknél se, így nem tehettek mást, mint cipelték izzadva a hirtelen rájuk zúduló italrendeléseket. Közben a gépből még pityegett egy-egy érme. Tódor eléje állt, s ráfordult:

– Elég! Hagyd abba! Nem kell több pénz! – Kíváncsian várta, mi fog történni. Megdöbbenésére a gép engedelmeskedett. A pénz nem potyogott tovább. Hüledezve ült le, s felhajtotta a kezébe nyomott italt.

– Csoda történt! – kiabálta az iménti nagyhangú ember. – Tódor elfogadta az italt! Nem sértődött meg! Mi van, Tódor? Veled is csoda történt? Tán angyalt láttál?

Tódor most már komolyan megharagudott. Szemei villámlottak, amikor felállt. Halkan beszélt, sziszegve, mégis az egész teremben hallhatták:

– Ostobaságot beszélsz! Szomjas voltam, azért fogadtam el a sört. Nem kell ott is verebet látni, ahol nincs. Csodák pedig nem léteznek! Az is bolond, aki hisz benne! Hiába mondom én, hogy repüljön az asztalra egy veréb, csak akkor teljesülne, ha mégis lennének csodák. Márpedig, tudjuk, csodák nincsenek!

Elhallgatott, mert az emberekből kitört a megdöbbenés moraja: Az asztal közepén egy csipelő veréb toporgott tétován, félősen, szárnyait csapkodva. Tódorban bennszakadt a szó, s csak annyit tudott kinyögni:

– Tűnj el, veréb! – mire a kismadár abban a szempillantásban eltűnt, mintha elfújták volna.

– Na, látjátok! – mondta diadalmasan Tódor. – Ugye, hogy nincs veréb! Ahogy csodák sincsenek. Mert ha lenne, most minden asztal tele volna sörral. Úgy akarom!

Az asztalok máris roskadoztak a sörös korsóktól. Ezt már nem lehetett nem észrevenni. Tódor igenis tud varázsolni! Látták!

– Mégis vannak hát csodák!? – Futott a szó asztaltól asztalig. Járt utána is, hogy szétszéled-

tek. Egész éjjel folyt otthon a mesélés, a fele se volt igaz, mert percenként találtak ki új és még újabb részleteket. Legendák születtek. Reggelre az egész város tudta, hogy Tódorból csodatévő lett; hogy miként, az titok. Erkélye alatt százak várták a napkeltét, hogy köszönthessék a város csodatévő emberét, aki talán minden család gondját megoldja, elűzi a betegséget, rosszat, nyomorúságot, megteremti a békességet, megszünteti a szegénységet, jót hoz a városba.

Furcsa módon, jólesett neki az emberek rajongása. Korábbi zárkózottságát mintha elfújták volna.

Ezen az éjszakán Tódor volt az egyetlen ember Tatán, akinek nem jött álom a szemére. Értetlenül, hitetlenkedve próbálta felidézni az étteremben történt eseményeket, de nem talált magyarázatot. Csak feküdt az ágyában, nyitott szemekkel éberén bámulva a plafont, de változatlanul nem értette, mi történt, hogyan történhetett.

– Tényleg képes vagyok csodákra? S vajon meddig terjed az erőm? Képes volnék-e tömegeket is irányítani? Mekkora tárgyakat tudok előteremteni? – tette fel magának a kérdést újra meg újra. – S ha igen, eddig miért nem vettem észre? S éppen ő, a város legszürkébb, legjelentéktelenebb polgára, akit még a kutyák se ugattak meg, s kétszer kellett belépnie egy ajtón, hogy észrevegyék. Az imádott Irénke eladónő a nagyáruházban arra sem volt hajlandó, hogy néha viszszaosolyogjon rá.

– Na –, fogadta –, ezentúl ez is másként lesz majd. Örülhet a kis butuska, hogy szóba áll vele.

Ez alkalommal, amikor senki se látja, most kellene kipróbálnia, valóban képes-e csodákra – jutott eszébe, s rögtön hozzá is látott.

A szoba közepére óriási, kerek asztalt parancsolt. Az asztal olyan nagy lett, hogy kénytelen volt kitágítani a szoba falait, de az se okozott nehézséget. Az asztal tele volt étellel, középen egy sült malac terült el tepsiben, vékonyra szeletelve, a szájában citrommal, mellette jókora sült liba kínálta magát, az asztalon körben habzó sörral teli arany korsók sorakoztak, s ő nem volt éhes. Evés helyett elsétált az Által-érhez, hátha a friss, hűvös levegőn megéhezik. Ott, ahol már hónapok óta egy telket hirdettek eladásra, odatertett egy mesébe illő, héttornyú palotát, s annak legnagyobb termébe rendelte át a terített asztalt. A terem legtávolabbi sarkában egy bársonyheverőre hívta az imádott Irénkét, aki most kerek, ködös szemekkel, nyitott szájjal, mezítelenül hevert, s őt bámulta hideglelősen, tátott ajkakkal. Puha szőrmetakarót terítettett rá, a lány hálásan magára húzta. Tódornak eszébe jutott: most kell rákényszeríteni, hogy szeresse őt. Minden erejét összeszedve parancsolta: Szeress! Imádj! Engedelmeskedj!

A nő közönyösen, tartózkodó iszonyattal, idegenül meredt rá, s a szőrmét még feljebb húzta.

– Aha! – villant át Tódor agyán a felismerés: – Lehet, hogy az érzelmekre nem tudok hatni? Annyi baj legyen! – legyintett gondolatban. – Majd hatok rá pénzzel, hatalommal, csodákkal.

– Akarsz enni, inni?

– Nem akarok! – nyöszörögte a nő. – Semmit se akarok! Hol van a ruhám? Fázom! – Azon pillanatban újabb puha szőrmeréteg borult a nő pucér testére. – Hol vagyok? Hogyan kerültem ide? – rebegette mélán, mintha aludna.

– Álmodsz! – felelte neki Tódor, s ettől mint ha ő maga is megkönnyebbült volna, elaludt végre. Álmában fehér, csillogó lény jelent meg, és a fülébe súgta.

– Összesen hat napod van, hogy kiemelkedj a tömegből. Egy nap már eltelt!

(második nap)

Reggel százak, ezrek tolongtak a vadonatúj csodapalota előtt. Mindenki ismerte a környéket, s tudták, az egész városban nincs, nem is volt soha ilyen fényesség, mesés palota, nagyobb, különb még az Esterházy-kastélynál is, de még az Öreg-várnál is. Honnan került oda egyetlen éjszaka? Ezt csakis Tódor tehetta! Újabb csoda!

Kell több bizonyíték?!

A palotát körülvevő réten dúsan terített asztalok sorakoztak, rajtuk tömérdek étel, ital, sütemények egész halmaza illatozott. A csábító illatok betérítették a várost. Eleinte csak gyerekek, fiatalok somfordáltak az asztalokhoz, jóízűen falatoztak, erre a felnőttek is odasereglettek. Jutott mindenkinek bőséggel.

Dél volt, amikor a házigazda is előkerült.

Tódor aranyos palástban, méltóságosan lépdelt a fuldokolva habzó népség felé, s messzire csengő hangon üdvözölte vendégeit, mondván, máttól minden vasárnap reggel ilyen lakoma várja a polgártársakat. – Akinek ruhára van szüksége, válogathat abban a faépületben – mutatott maga mögé, ahol valóban előtűnt a semmiből egy akkora sátor, ami még ennyi embert is képes volt befogadni. Betódult a sokaság, s mindenki ruhaneműkkel, lábbelikkal megrakodva jött elő, de sokan már benn átöltöztek, s most vadonatúj holmikban feszítve siettek vissza cipekedve az asztalokhoz falatozni, amelyekről a finomságok csak nem fogytak el.

Az úttesten éppen ekkor bukott fel egy kerékpáros nő; az alattomos gödörben kifordult alóla a kerék, s most nyolcasba görbülve használhatatlanul hevert az út szélén. A nő kétségbeesve zokogott: Hogyan érek be a munkába? – jajveszékelt.

Tódor máris ott termett:

– Üljön fel erre! Tartsa meg, a magáé! – mondta, s egy vadonatúj, szép, sokkal értékesebb biciklit tolt az asszony elé. Az hálálkodva rápattant, s nagy csengetésekkel elrobogott. Az új biciklit még hajtani sem kellett, magától gurult, a nő a gondolataival tudta irányítani gyorsabb, vagy lassúbb tempóra, jobbra, balra. A nép tapsolt és éljenzett. Tódor most a legmagasabb torony ablakából szólt le a néphez. Hangja megszerte zengett, betöltötte az egész várost:

– Biztok bennem?

Hangorkán válaszolt:

– Bízunk!

– Akkor jó... Ha akarjátok, átveszem a város irányítását, s ígérem, egy hét múlva sehol sem lesz rossz út Tatán, de még rázós sem.

– Éljen Tódor! Éljen a mi Tó-do-runk! Ő legyen a város legfőbb vezetője!

Tódor még aznap éjjel intézkedett, hogy minden úttest, de még a gyalogösvények is, friss, új sima aszfaltborítást kapjanak. A csoda reggelre beteljesedett. A város új vezetője elégedett volt, amiként a polgárság is.

A váratlan tömeggyűlés ünnepélyességét, hangulatát némileg rontotta, hogy cseperegni kezdett az eső.

Tódor eddigi legnagyobb próbatételére szánta el magát. Karjait széttárva kiáltotta: *Áljon el az eső, süssön ki a nap! Az eső azonnal megszűnt szemerkélni, felragyogott a napsütés.*

– Szóval még erre is képes vagyok – állapította meg Tódor elégedetten. – Ekkora erővel már lehet mit kezdeni. A következő napokban bejárom az egész megyét, s ahol kell, ott intézkedem. Igen, ez a dolgom, s ez már a második nap, sietnem kell!

(harmadik nap)

Korán kelt, s a kastély előtti pázsitra hatalmas márványlapot parancsolt, amelyen megjelent a megye minden részlete, milliméternyi pontossággal, méretarányosan, utcák, házak, vizek,ombok, járókelők. Magasra emelkedő fotelból vizsgálta, hol van rendellenesség, hol kell változtatnia. Esztergomot különös gonddal, sokáig nézegette: a Dóm tetőzete, fala, vakolata itt-ott repedezett, ezt egy kézlegyintéssel kijavíttatta. Közben felfedezett egy mélyebben épített lépcsőpihenőn valamilyen szoborcsoportot. Azt eltüntette, s helyére saját, belülről fénylő márványszobrát állította. A talpazon felirat díszelgett, kiemelkedő, ragyogó, világító tiszta arany betűkkel:

HÓDOLJATOK JÓTEVŐTÖK ELŐTT, MÁTÓL A CSODATÉVŐ TATAI TÓDOR JÓSSÁGÁGA VIGYÁZ RÁTOK! A TI ÚJ URATOK!!!

A szobor magasabb lett, mint a Dóm kupolájának keresztje. Ezt még Tódor is sokallta, ezért kissé összébb zsugorította, de csak annyira, hogy az egész városban látni lehessen. Az arany betűk csillogása erősebb volt, mint a Hold fénye. Megvilágításra nem volt szükség, a környező táj majdnem nappali fényben tündökölt, a szobor belülről sugárzó fénye bevilágította a környéket.

További helyeket keresett szobrai számára. Tatán is talált egy alkalmas helyet, a Szent Kereszt-templommal szemközti téren, ahonnan el kellett távolítania egy ósdi emlékművet, azt egyszerűen a templomlépcső felső pihenőjére telepítette át, helyére került a saját szobra. A felirat a város lakóit szólította meg, s csak egyszerűen Tódornak nevezte magát, a „tatai” előnevet, s a többi szöveget elhagyta, úgyis tudják, kicsoda ő. Híre ekkorra már bejárta az egész országot, sőt Európát is, róla szóltak a híradások, újságokban, rádiókban, televíziókban, s Tódor néha úgy érezte, kezdi elveszíteni józan esztét.

Saját lüktető főfájásait viszont képtelen volt megszüntetni.

Önmagához kevés volt az ereje.

(negyedik nap)

Összes, eddig felállított szobrát tükörsima márványlapon egy csoportba gyűjtötte a kastélya előtti térre, gyönyörködött bennük. Irénkét is meghívta szemlélődni.

– Még most se akarsz hozzám csatlakozni, balga nő? Mint látod, uralkodom a világon. Légy az enyém, s egyben uralkodó társammá is teszel. Királynő leszel!

A szobraid nevetségesek! – morogta a nő. Nézz magadra, még csak nem is hasonlítanak rád. Te kicsi vagy, alacsony. Nyápic, göthös, görbe a lábad, a hátad is görbe, a vállaid csapottak, karjaid erőtlenül lógnak, a szobrokon meg olyan vagy, mint egy dupla Herkules. Ha meglátnak élőben, az egész világ rajtad fog kacagni.

– Ezen könnyű segíteni – legyintett Tódor. – Legyek hát olyan, mint a szobraim!

S Tódor széltében-hosszában nőni kezdett, már magasabb volt, mint a kastély nagy tornya. Vállain három ember is kényelmesen elfekhetett volna. Karjai, combjai, mint a nagy platán ágai, dereka, mint annak törzse.

– Nos – fordult a nőhöz. – Így jobb? Most tetszem? Elfogadsz-e így párodul?

– Nem bolondultam meg! – fordult el Irénke öklendezve. – Mit kezdjek egy ekkora melákkal? Ha tied lennék, s rám feküdnél, nem kerülnék ki alólad elevenen. Engedj elmenni! Tudod jól, hogy én a sofőr Jóskát szeretem; hiába sánta, púpos, kancsal, én akkor is őt szeretem. Mert olyan kedves!

(ötödik nap)

Reggel kínzó fejfájással ébredt, ráadásul az ablaka alatt egy 100 tagú rezesbanda a Rákóczi-indulót zengte. Dühöngve ugrott ki az ágyából, s az ablakhoz rohant. A főkapunál zászlókkal integető férfiakat látott. Gyorsan felöltözött magát, s lesietett megkérdezni:

– Mit akarnak?

– Nagyjóságú Urunk! Brüsszelből keresik Jóságodat, az Európai Unió Parlamenti Bizottsága kér meghallgatást Jóságodtól. Beengedhetjük őket?

– Mit akarnak? Megmondták?

– Kérdeztük, azt felelték: titkos, csakis Kegyesednek mondhatják el. Itt várnak a kastély előtt, térden állva, bebocsáttatásra várva.

– Nem bánom, vezessék be őket. A zenekart viszont küldjék el!

Tizenkét, igen méltóságos küllemű, taláros férfiú érkezett, kétrét hajolva, alázatosan köszöntve a kastély immár világhírű urát. Tódor kegyesen a fogadóterembe irányította őket:

– Kövessenek! – vetette oda nekik. Azok sűrű hajlongásokkal engedelmeskedtek. Libasorban, némán, lábujjhegyen osontak a házigazda után.

A teremben székek sorakoztak egymás mellett; pontosan annyi, ahány küldött volt. Középen, kissé távolabb tőlük, öblös trónszékben, lábait átvetve, félig heverve foglalt helyet Tódor.

– Beszélhetnek! – intett, mire mindegyik hadarni kezdett.

– Csak egy szóljon! Maga! – mutatott a legkövérebbre.

– Én, mint az Európai Unió hivatalban lévő elnöke, tisztelettel felajánlom önnek hivatalomat. Kérem, vegye át az Unió irányítását, a mi gyarló kezünkéből. Ne az ENSZ felkérésének engedjen, elvégre ön is európai, legyen hát elsődleges az európai országok kérése.

Tódor összerázkódott a döbbenettől: – Nem túlzás ez? Ha legalább Irénke itt volna. Ő olyan okos...

Életében először imádkozott: – *Szellem, aki álomban megjelentél, kérlek, vedd vissza tőlem a csodatévő erőt. Gyöngye az ember ekkora hatalomhoz!*

(Ismét a Kálvárián)

Talán igazad lett! – bánkódott *Jobb*. – Az ember gyöngye teremtmény, de kiirtani akkor sem kell. A Mindenhatónak valószínűleg terve volt velük. Hátha fejlődni fognak.

– Ezek? – kacagott *Bal* fölényeskedve. – Soha! Nyomorult férgek, a Föld szemetei. Sose fognak megjavulni! Térjünk vissza a mi világunkba.

De *Jobb* megrázta a fejét:

– Én még nem megyek, várok. Mellette szól, hogy sokaknak tett jót, szándékai nemesek voltak, ha hibázott is. Tanulnia kell a hatalmat! Én még nem végeztem vele, lesz még egy feladata. De ehhez felsőbb segítséget kérek. Még nem nyerted meg a fogadást. Ha elfogadjuk, hogy az ember gyöngé, adjunk neki még egy lehetőséget. Talán szüksége lesz rám. Majd utánad megyek, ha itt lesz az ideje. Még várok...

– Ahogy kívánod – hagyta rá *Bal* s fényét kioltva, eltűnt. *Jobb* maradt, és töprengve nézte a mocorgó várost. Szükségük lesz egy állandó Őrzőre. Hátha erre jó lesz a csodatévő ember...

A fénypontok kialudtak, a Kálvária ismét sötétbe borult, újra csend, nyugalom, béke honolt.

Az ember valóban megbukott, nem tudta önmagát megváltani?

Jobb még reménykedett.

(hatodik nap)

Tódor alig tíz lépésre volt az étteremtől, amikor kivágódott az ajtó, két részeg ember tántorgott ki, mindkettő kezében bot és kés. Tódor megrémült. Ismerte a férfiakat, tudta, milyen gyilkos ösztön hevíti őket. Nem tehetett mást, mint térdre rogyva várta, hogy azok megtámadják, s talán meg is ölik. Maradék eszméletével fohászkodni kezdett: *Jó Szellem, aki álomban megjelentél, kérlek, add vissza az erőmet még legalább egy percig, ha helyesnek látod!*

– Megkapod! – zendült fel benne egy titokzatos hang. – Még találkozunk!

Tódor ekkor felállt, s annyit mondott: Legyek sérthetetlen! Ti ketten dobjátok el a botot, a kést, s forduljatok ellenkező irányba. Féljetelek tőlem! Meneküljetek!

A két részeg jajongva, nyüszítve, négykézláb rohant távolra.

Tódor megmenekült.

Este, amikor a csillagok betérítették az eget, magas tornya erkélyén ült, s a végtelen eget nézte magába merülten.

Hirtelen megfordulni érezte maga körül a világot. Megszédült, minden sötét lett körülötte. Szedelőzködni kezdett, hogy lefekszik, de erre már nem maradt ideje. Elvesztette az eszméletét. Amikor öntudata visszatért, első érzése az volt, hogy fázik. Látni kezdett, s tudta, hogy a Kálvária-dombon fekszik a pusztaság földön. Feje fölött imbolygó fényt érzékelt, aki így beszélt hozzá:

– Ne félj, vigyázz rád. Én vagyok az a szellem, akihez könyörögtél. Segítek rajtad, de ehhez én kevés vagyok. Mindjárt érkezik egy magasabb rendű szellem, ő dönt a sorsodról. Nézd, azt a nagy fényt, ott keleten. Ó az!

Keleten az égbolt kivilágosodott, s egy fenségesen lobogó fénynyaláb közeledett sísteregve. Tódor

jólesőn érzékelte, hogy már nem fázik. *Jobb* föléje tartotta a kezét, s kezéből melegség áradt. Földre borulva fogadták az érkezőt, aki így szólt:

– Hallottam a vitákat *Ballal*. Nem a ti dolgok megítélni az ember érdemeit vagy hibáit. Ezért az ő ügyét átveszem tőletek – hangja most felerősödött:

– Ember! – dörögte. – Nem vagy hitvány, a gyöngeséged nem a te hibád. Engedélyt kaptam, hogy változtassak a természeteden. Új feladatot kapsz. Őrző leszel, vigyázz gyöngé embertársaidra. Köztük fogsz élni, de ők nem láthatnak téged. Légy igazságos! Egyformán szeress mindenkit, nem tehetsz különbséget köztük, mert abban a pillanatban vége az erődnek. Nem vezérük leszel, nem uralkodni fogsz felettük, ezt ne feledd, csupán a feladatot más, több mint emberi. Földöntúli erődöt helyettünk is alkalmazod, nekünk milliárdokra kell vigyáznunk, te segítesz nekünk. Hasonlítani fogsz az angyalokra, a ti nyelveteken ezt őrangyalnak nevezik. Indulj! Emlékezz, nem hagyunk magadra, vigyázzunk rád, minden tetedben ott leszünk mi is.

Ezt a legfőbb Úr parancsolja neked, általam!

A következő pillanatban Tódor ismét az erkélyén találta magát, vastag takaróba burkolózva. Már nem fázott. Megdöbbenve fogta fel, hogy láthatatlan. Ott, ahol a testének kellett volna lennie, átlátszó, színtelen légnemű semmi gomolygott, formája kivehetetlen. A kastély előtti térre figyelt, de ott senki se tartózkodott. Ez furcsa volt, megszokta, hogy éjjel-nappal sokan várnak rá a téren.

– Vajon hol lehetnek? – tűnődött. – Talán a tó partján sétálnak.

Ahogy végiggondolta, abban a pillanatban a tóparti sétány felett suhant láthatatlan szellemteste. Ez örömmel töltötte el. További próbákra merészkedett. Kossuth tér! S még végig se gondolta, máris ott volt a lányszobor mellett.

– Nagyszerű – gondolta. – Így folyamatosan képes leszek a város életét figyelni, minden pillanatban, s ha baj van, azonnal tudok cselekedni. Őrzőangyal lettem hát, de láthatatlan! – jutottak eszébe a nagyobb szellem szavai. „*Légy őrző! Vigyázz az emberekre! Segítsd őket, ha gondjuk van.*”

Tódor első dolga volt, hogy szellem mivoltát kiterjesztette az egész város fölé. Az emberek nem sejtették, hogy az a hirtelen támadt lágy homályt nem az esőfelhő okozta, hanem az ő Tódoruk szellempárája. Így módja volt minden otthonba benézni, hogy vannak, hogyan élnek ott az emberek. Ahol beteget látott, meggyógyította. Amerre suhant, eltűntek a bajok, gondok. A süketek hallottak, a vakok láttak, a nyomorékok ép testet kaptak. Ahol éhezést, nincstelen-

séget látott, oda terített asztalt, tele kamrát teremtet. Egy ifjú lányka arra vágyakozott, hogy legyen egy nagy, lombos fa az ablaka előtt, hadd szálljanak rá a madarak, ő majd tesz ki rá etetőt. Amint a nagy, lombos fa előbukkant, a lány máris futott, s formás kis odút kötözött a fa ágára, tele búzaszemmel, láthatóan már rég előkészítette. Tódor bőséges örömmel jutalmazta a kislányt, ugyanakkor a közeli fákra is teremtett madáretetőket. A környék hamarosan megtelt madárcsicsergéssel. Ugyanekkor az alsóbb lakás erkélyén zilált külsejű asszony jelent meg, hangosan méltatlankodva, hogy a fa lombja elsötétíti a lakását, kénytelen nappal is villanyfényt gyújtani, követelte férjétől, vágja ki a fát. Tódor ebből megértette, hogy vigyázni kell, mert ami az egyiknek áldás, egy másiknak esetleg ártalmas lehet. Ezen sokáig töprengett. Ekkor egy nagy útkereszteződésre, körforgalomra figyelt fel. Távolból egy autó indult el, az ellenkező irányból egy motorkerékpáros száguldott a kereszteződés felé. Tódor tudta, hogy nem szabad egyszerre érniük a kereszteződéshez, mert menthetetlenül összeütköznek, ezért a motorosnak leállította a motorját. A vezető bosszankodva szállt le, matatott a motoron, amikor a motor hirtelen feldüböngött, s így megnyugodva, fejcsóválva ült vissza, fogalma sem lévén, hogy ez a kis bosszúság mentette meg az életét. Az autó nyugodtan áthajtott a kereszteződésen, nem találkoztak.

Tódor egy kis parkba is ellátogatott, ott padok voltak, a piszkos vizű Által-ér csordogált rajta keresztül. A bokrok alatt emberek feküdtek: hajléktalanok, még lázas beteg is akadt köztük. Ezeket egy gondolattal meggyógyította, s egy nagy sátrat borított fölējük, azt kellemes, langyos levegővel töltötte meg. Aztán gondolt egy merészet, s a városon kívül sokszobás, többemeletes épületet teremtett, a hajléktalanokat oda helyezte át, ahol tiszta ruha, terített asztal fogadta őket. Azok ámuldoztak, s nem tudták mire vélni a velük történt csodát. Mindegyikük Tódorra gondolt, bár régóta nem látták. – Akkor viszont annak jár köszönet, aki őt irányítja – vélték.

Tódor lebegett ide-oda, tette a dolgát, ahogyan parancsolták neki, s mérhetetlen boldogságot érzett. A kórház felett lebegett éppen, s ez újabb gondolatot adott. Szellemtestével körbeölelte a kórház épületét. Az összes orvos, az ápolószemélyzet értetlenül futkározott a folyosókon, minden beteg az udvarra tódult, egyikük se volt beteg, még az imént amputált lábú férfi is együtt ropta a többiekkel a táncot. A gyógyító személyzet kétségbeesve sírt, hiszen így rájuk többé nem lesz szükség: Mi lesz velük? Munkanélküliség? Jaj!!! A közeli iskola

folyosóin asztalok teremtek, roskadásig gyümölcsökkel és csokoládéval. A tankönyvek lapjai üresen tátongtak, a tudás átvándorolt a diákok agyába. Amint ide-oda lebegett a város felett, felfogta, hogy minden családban az ő nevét áldják, hozzá küldik forró imáikat. Megsokallta: – Ez nem méltó egy emberhez!

– Ezt nem szabad! Hiszen ő csak kölcsönbe kapta az erőt, s ki tudja, meddig maradhat nála. Messze kiküldte önmagát a világűrbe, hogy ne hallja a feléje áramló esengő és méltatlankodó hangzavart. De hiába menekült fényévnyi távolságra, a kívánságok, átkok özöne elkísérte. Voltak egymásnak szögesen ellentmondó vágyak is. Ha az egyiket teljesíti, árt a másiknak... Olyan messze taszította ki önmagát az űrbe, hogy már a Nap is alig-alig volt érzékelhető, de a könyörgések nem szűnő erővel özönlöttek feléje.

– Kegyelmezz, Uram! – fohászodott. – Én ehhez gyöngé vagyok! Vagy ha akarod, hogy cselekedjem, adj hozzá elegendő bölcsességet is!

Minden nehézséget vállalva visszament a Kálváriára, remélve, hogy *Jobb* képes lesz közbenjárni érdekében. Sokáig kellett várnia. Nem tudta: napok, vagy csak órák teltek el. Napok bizonyára, mert újból éjszaka lett. A sötétségben végre felvilant a közeledő fénypont. Tódor az örömtől magánkívül kiabált.

– Jöjj! Megmentőm! – borult le *Jobb* lángfénye előtt. Lásd, erőtlen vagyok. Vedd le rólam a felelősséget. Nem embernek való ekkora hatalom. De már féltem azokat, akik bíztak bennem. Velük mi lesz? Még egy utolsó kérésem lehet?

– Mit szeretnél, ember?

– Aludni, és álmodni. Kérlek, adj szép álmot!

Jobb lehajolt és megsimogatta Tódor homlokát.

– Úgy legyen!

(utolsó nap)

– Belátom, tévedtem – hallotta még *Jobb* meleg, vigasztaló hangját. – Én hibáztam. De ne aggódj senkiért, van, aki óvja őket, igazságosan. Bízzál a Mindenhatóban! Ő valamennyiünk felett álló. Az ő bölcsessége számunkra felfoghatatlan. Most pihenj, aludj! Ez a Legfelsőbb Úr akarata.

Tódorra napok múlva találtak rá a kirándulók. Mosolygó arcán mennyei béke tündökölt. Az első ember, aki felfedezte a bokor mélyén, nem is vélte holtnak. Azt hitte, alszik. A kórházban állapították meg, hogy már nem él.

A halál oka viszont mindörökre titok maradt.

Megjelent: Pribojszky Mátyás: Menedék. Elbeszélések. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2014. 251–268.

B. Tóth Klára

Égi idolk

hol a határ a mennyei riviérán
ha már az ég is maga fölé néz
monumentális felhőarcok
merednek fölfelé
rózsaszín fénykaréj-övezte
szürke profilok
mintha a Húsvét-szigeti
monolitok keresnék
a maguk igazságát
egy felsőbb horizonton
a létezés titka mögé lesni
megkövesedett arcukat
felpuhítani az öröklé(t)
oldatában

Áldásküldő

Képzeld egy térképet
szállj fölé
tekints le a magasból
keress egy várost
gyűjts marokba
minden áldást
mit összekotorsz
az égen
morzsold el
a felhők fölött
szitáljon le
mint könnyű
nyári zápor
házra szobára
fuldokló légutakra
kettéhasított arcok
tágranyílt pupilláira

Anti-átok

Váljék a gyűlöletedből áldás
pusztítótüzedből megbocsájtás

dühödt dohogásból hálaének
küldessék a szférák Istenének

maró szavad vitriolos gőze
csapódjék le szelíd szóesőbe

s még innen a lélekpusztuláson
foganjon meg rajtad anti-átkom

A. Bak Péter

Rudnay Gyula (1878–1957)

Múltba merengő, jövőbe látó – a magyar lelkiség
festője

Rudnay Gyula munkásságáról sokan sokfélét
írtak. Szerepét, jelentőségét, a magyar művészet-
ben elfoglalt helyét sokan vitatták és vitatják ma
is – ugyan magasztalták is, sőt ki is tüntették –
majd a sűrűn hangoztatott és műveiben is gyak-
ran kifejezésre jutó nemzeti elkötelezettsége mi-
att elhallgatták, elfelejtették.

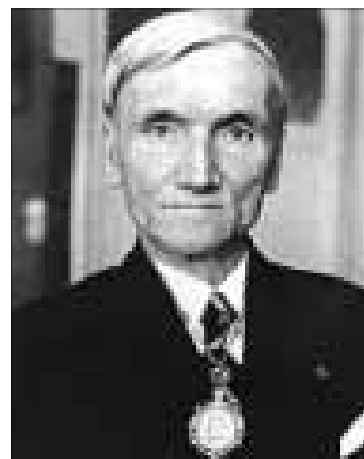
Regényes tájon, a felvidéki Pelsőcön született
1878. január 9-én. Édesapja vendéglős volt.
Rudnay Gyula gyermekeveit Pelsőcön, Salgótar-
jánban, Rudabányán, Sajógömörön, Tornalján,
Miskolcon és Bején töltötte. Itt ismerte és szeret-
te meg mélységében a természetet. Gondolatvi-
lágára hatottak az itt élő emberek, állatok, szo-
kások, beszédek, babonák, balladák. Nyolcéves
korában kezdett el rajzolni. Tizenhárom éves
volt, amikor édesapját elvesztette. Életének ő
volt a legnagyobb, örökké élő élménye. A magára
maradt édesanya nagy szegénységben nevelte
hat gyermekét. Ekkor már Budapesten éltek,
ahol Rudnay Gyula 1893-ban beiratkozott az
Iparművészeti Iskolába. 1895 őszén Münchenbe
utazott Hollósy Simon szabadiskolájába. A nya-
rakat Nagybányán tölti. Közben rövid tanul-
mányúton Rómában jár. Ez idő tájt készült fest-
ményeiből látható, hogy Rudnay megtanulta
Hollósynál a szigorúan valóság-hű természetáb-
rázolást. A Nagybányán eltöltött nyarak érlelően
alakították művészetét. Közel hét esztendei ta-
nulás után, 1903-ban Párizsba utazik. Megis-
merkedik Pásztor János szobrászművésszel. El-
sősorban a múzeumok remekei kötötték le fi-
gyelmét. Ami Párizs életéből élményszerűen ha-
tott rá, az grafikáiban csakhamar megmutatko-
zott. Rajzai a francia menhelyek öregjeit elmé-
lyedő drámaisággal örökítik meg. Alakjai ma-
gukba roskadt kis öregek, Gorkij emberei. Ahogy
a fehérek és a fekete árnyékok játékában meg-
megcsillant egy-egy arcot, abban már későbbi
olajképeinek festői magva is megmutatkozik. De
bárhol is járt Európában, szemléletét az itthoni
környezet alakította: „A mi művészetünk alapja
csak e föld és e föld népének kultúrája lehet. Ha
megvan a magyar zenének, a magyar dalnak a
maga külön világa, akkor meg kell lennie a ma-
gyar piktúrának is. A nemzeti tradíciók nélkül
nemzeti művészet el sem képzelhető.”

Fiatalkori nagy élménye az orosz kritikai rea-
lista irodalom volt, ennek hatására fordult a
népélet tanulmányozása és a realizmus felé. Sa-
játos nemzeti stílus művészetet akart, ezért 1905-

ben Hódmezővásárhelyre költözött. Itt kapcsolatba kerül Tornyai Jánossal és Endre Bélával. Művészetére fejlesztően hat a baráti környezet. Mindnyájan nehéz körülmények között éltek, de gondjaik nem térítették el kitűzött céljuktól: a nép életét akarják megismerni és kifejezni. Festői látása ez időben leginkább Munkácsyével mutat rokonságot. A művészen egyre erőteljesebb az igény sajátos festői világának kialakítására. 1910-ben Pásztor János szobrász barátjával Budapestre költözik, és megrendezi első kiállítását a Párizsi Áruház Lotz-termében. Rudnay kedvenc színei az angolvörös, fekete, fehér, párizsi kék és a nedvzöld. Kiállított művein már jelentkezik az erőteljes kontrasztok kedvelése, az ecsetkezelés lendülete, bátorsága. Virtuozitása a lélekábrázolás elmélyültségével párosult. Az első világháború alatt Losoncon teljesített szolgálatot mint tartalékos, nagyothallása miatt. A háború monumentális drámai kompozícióiban tükröződik: menekülőket ábrázoló képek sorát festi. 1918-ban az Ernst Múzeumban rendezi meg nagyszerű gyűjteményes kiállítását Pásztor János szobrásszal együtt. Első méltatója Lyka Károly művészettörténész, a „Művészet” című folyóirat főszerkesztője. 1919-ben házat vesz a Somogy megyei Bábonyban, ahol a nyarakat tölti, és számtalan képét itt festi. Ezt az időszakot örökítik meg a „Kirándulás”, „Nagybábonyi utca”, „Viharos falu”, „Bábonyi részlet” című festményei. A házat 1978-ban helyreállíttatta Dr. Halasy Miklós főorvos, Rudnay Gyula szerető unokája. A kertben elhelyezte nagyapja életnagyságú bronzszobrát. Az emlékház látogatható. Rudnay Gyulát 1922-ben a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola tanárává nevezik ki, majd négy évig a Főiskola rektora. Művei eljutnak külföldre is. 1921-ben Hágában és Amszterdamban, 1922-ben és 1924-ben Velencében állít ki. 1923-ban rézkarcait album formájában Tamás Henrik kiadja. 1924-ben nagy aranyérmes nyer Bécsben, Genovában. 1925-ben gyűjteményes kiállítása van Milánóban és Zürichben. Nagy sikerrel szerepel még az alábbi városokban: Oslo, Helsinki, Varsó, Krakkó, Róma, London, Brüsszel, San Francisco, Pittsburg, New York, Ankara. E kiállítások kapcsán egymás után kerülnek művei külföldi múzeumokba. 1926-ban elkészíti az Országház részére a „Pusztaszeri Országgyűlés” című nagyméretű gobelinjét. A Szinyei Merse Pál Társaság tagja. 1934-ben a Fővárosi, 1942-ben az Állami Nagy Aranyéremmel tüntették ki.

1935-ben megkapja a Corvin-koszorú kitüntetést, 1941-ben a Magyar Corvin-lánc kitüntetést. 1946-ban Baján, az akkori megyeszékhelyen, művésztelepet alapít, és megszervezi a „Rudnay Gyula Népi Szabadakadémiát”, amelynek 1953-ig igazgatója. Itt tanít legkedvesebb főiskolai tanítványa,

majd tanársegédje P. Bak János is, aki a titkári teendőket is ellátja. Egymás melletti műteremlakás-ban laknak a Vojnich-kúriában (ma Nagy István Képtár). Rudnay Gyula és P. Bak János elköltözésével a művésztelep és szabadakadémia 1953-ban megszűnik működni. 1948-ban Pro

Rudnay Gyula festőművész

Arte kitüntetést, 1949-ben Kossuth-díjat kap.

1953 decemberében gyűjteményes kiállítása nyílik az Országos Szépművészeti Múzeumban a 75 éves mesternek. Ebből az alkalomból megkapja a Kiváló Művész címet.

79 éves korában, 1957. január 4-én éri a halál.

Rudnay Gyula emberi alakja mintha festészetéből lépne ki: előttünk van keze mozdulatának finom szertartásossága, koccintásra nyújtott poharának gálans és szívélyes tartása, tekintetének melegsége, bölcsessége, álmodása, hegedűjátékának szívből csordulása, csendes beszédének finom ritmusa.

Arra a kérdésre, hogy mikor is van készen a kép? Rudnay válasza: „Amikor beáll a csend”.

A modern izmusok vágató, fel- és eltűnő áramában képei egy megtartó, szilárd és vonzó szigetet alkotnak. Rudnay Gyulának minden képe magyar jeleneteket, magyar tájakat, magyar embereket ábrázol. Ezeket valósággal átítatja, és áthatja az a csodálatos szeretet, amellyel hazája, nemzete iránt viseltetik. Ez művészetének mindmáig átható ereje. Életműve a magyar nemzeti festészet kiemelkedően értékes és meghatározó része.

Emléktáblája látható: Budapesten, a Ferenc krt. 40., a Budafoki út 16-18. szám alatt, Baján, a Vojnich Kúria falán, mint egykori lakhelyein. Jászberényben, a Gyöngyösi út 7. szám alatt. 2014. április 15-én avatták emléktábláját a Jász-sági Művészetpártolók. Emlékének ápolására 1994-ben megalakult a Rudnay Gyula Társaság, amelynek első elnöke László Gyula, Széchenyi-díjas régészprofesszor volt. Jelenlegi elnöke 2010 óta A. Bak Péter, Petőfi-díjas művészeti író, Rudnay Gyula keresztfia.

Rudnay Gyula sírja Budapesten, a Farkasréti temetőben található.

Felhasznált irodalom

Bényi László: Rudnay Gyula. Budapest: Képzőművészeti Alap kiadóvállalat, 1961.

Lab, K

Vasárnap

Vasárnap este volt. Mintegy húsz kilométeres sebességgel kocsikáztunk új Chryslerünkkel Prága felé. Pavel hangosan szitkozódott. Bámulatosan gazdag a szókincse ezen a téren. A szitkok szemléletesek, találóak voltak, és mégis kimondhatók, még nők jelenlétében is. De célpontjuk azért nem szeretnék lenni. Pavel szidott mindent. A közlekedést, az időjárást. Azokat, akik előztek, s azokat, akik nem akartak előzni. Azokat, akik a teherautó mögé bújtak. A teherautót, amelynek semmi keresnivalója vasárnap este az országúton.

Mellette ülve azon tűnődtem, hogy fog szidni, ha már a felesége leszek. Eddig még sosem pörölt velem. Végtelenül udvarias és figyelmes volt mindig. Kiváltképpen, ha arra próbált rávenni, hogy egyezzem bele szülei szándékába. Azt akarták, hogy városkájuk középkori várában tartsuk az esküvőt. Az anyja vágya volt. Hadd lássák, milyen sokra vitték, hogy ezt is megtehetik. Az esküvőn ott lesz az egész kisváros. A vendégek többsége úgyszólván megpukkad majd az irigységtől. S Pavel szülei már előre örültek ennek. Ráadásul a zene is középkori lesz. Nevettem rajta. Már csak az hiányzik, hogy a ruhám is középkori, a stílushoz illő legyen. Kaptak rajta. Gondoltak rá. Végül mégis elvetették a gondolatot. A ruhámnak feltétlenül ultramodernnek kell lennie. És fehérnek. Uszályal.

Egy hónap lenne még a házasságkötésig. De már fél éve együtt élünk. Háromszobás lakásban. Nem is volt olyan nehéz kicserélni az én kettős garzonomat és Pavel szobácskáját. Az apróhirdetésre annyi ajánlat jött, hogy csak ámuldoztam. Mintha többen válnának, mint ahányan házasodnak.

– Rosszul teszed! – figyelmeztetett anyám, amikor tudattam vele, hogy Pavellal együtt fogok lakni. Nem ajánlom. Ha valami történne közte, nincs hova menned.

– Hát hozzád! – nevettem könnyedén.

– Nem tartom jónak, hogy két felnőtt nő együtt lakják. Még ha anyáról és lányáról van is szó. Meg aztán, hiszen tudod...

– Tudom – mondtam. – Nem kell magyarázkodnod. Jogod van a magánélethez.

Tudtam, hogy anyámnak van egy barátja. Nagyon szimpatikus, idősebb férfi. Kívántam is anyámnak. Apám még akkor elhagyta őt, amikor tizenkét éves voltam. Gyűlöltem emiatt. Még találkozni sem akartam vele. Beperelte az anyámat, hogy ez az ő műve. S nekem, egy fruskának, a bíróság előtt kellett megvédenem anyámat. Soha el nem felejttem.

– Látom, jól neveltelek – nevetett anyám.

– Egyáltalán nem – vettem ellen. – Nem oltottad belém, hogy a férfi szerelmét a hasán keresztül lehet megtartani. S én, buta, olyan férfit kerestem, akinek mást jelent a szerelem.

Néhány évvel ezelőtt rá is akadtam egy ilyenre. De nős volt. Nem akart válni. A három évig tartó viharos összekoccanások és kibékülések úgy megviselték mindkettőnket, hogy végül is visszatértünk oda, ahonnan jöttünk. Ő a fiához és a feleségéhez, aki véletlenül nagyszerűen tudott főzni is. Én meg a levelező tagozatos tanuláshoz a matematikai tanszéken. S egyben elhatároztam, hogy hozzámegyek az első férfihez, akinek egyáltalán kellemes nekem kellene, olyat én már úgyszólván találok. Egy nőnek pedig nem szabadna egész életen át egyedül maradnia.

Pavel akart engem. Gyakorlatias, eszes és nagyon ügyes volt. Ami az érzelmeit illeti, mindezek fölé a motorokat szerette. Meg mindazt, ami a motorokkal függ össze. Az autópályán figyelt föl rám, ahogy éppen a Trabantomat bütyköltem. Csodálkozott, hogy nem téblábolok tanácstalanul az autóm mellett, és nem kelletem bájjaim az arra haladó sofőröknek. Mint minden normális nő tenné az én helyemben. Mikor mindezek ellenére felajánlotta segítségét, elutasítottam. Azzal, hogy a csavarokat már magam is meg tudom húzni. Meg is csináltam. És Pavel a Zsiguliján egészen hazáig követett.

Megálltunk egy útkereszteződésben. A lámpa pirosat jelzett. Pavel most azt szidta.

Próbáltam megérteni. A húsz kilométeres sebességhez minek a Chrysler, teljesen fölösleges. A vezetői tudományát szívesen bemutatta volna. Meg a „kocsikánk“ előnyeit. Mert így becézte Pavel. Ez a kocsi elnyelte mindkettőnk megtakarított pénzét, meg még egy elvált emberét is, aki Pavel szobácskájába költözött. Ugyanez az úr intézte a Chryslert a Tuzexban. Föltétel volt ez is a nem hivatalos, szóbeli egyezségben, a lakáscsere kapcsán.

Vártuk a zöld jelzést. És akkor történt. Hirtenen azt sem tudtam, hogy mi. Chryslerünk alig érezhetően előbbre dőccent. Pavel nyomban kiugrott az autóból, és szaladt hátra. Mögöttünk egy kiszolgált zöld embécska állt.

Az embécskából is kiszállt a vezető. Valami bocsánatkérés-félet mondott Pavelnak. De ő oda sem figyelt. Dühösen járkált az autó körül. Lár-mázott és nemzetközi jelekkel adta közre az embécska sofőrjének értelmi képességeit.

Én is kiszálltam.

– Őszintén sajnálom, az én hibám volt, elnézését kérem – mentegetőzött a férfi, és felém fordulva folytatta:

– De valójában semmi különösebb baj nem történt, nézze, még csak egy karcolás se látszik.

– Te analfabéta! Még azt mondod, hogy semmi se történt? A te rozszant tragacsodnak semmi! – ordított Pavel. S a szitkok olyan özönét zúdította rá, amely egy faragatlan senkiháznak is „díszére“ válna. Szinte megdermedtem tőle. Rémulten néztem rá, aztán a férfira. Szörnyen szégyelltem magam.

– Pavel, de hisz valóban nem történt semmi baj. A forgalmat akadályozzuk csupán – próbáltam beleavatkozni.

– Fogd be a szád! – mordult rám. – Bújj be a kocsiba és hallgass!

És csak úgy szórta a szitkokat. Rám is, meg a férfira is.

– Nézze...

A férfi elbűvölően nyugodt volt. Még mosolyogni is próbált, mindezek ellenére.

– Megtérítem minden kárát. Itt a névjegyem. Indulhatnánk is. Akadályozzuk a forgalmat.

Ezzel átadta nekem a névjegykártyáját, és a kocsijához indult.

Pavel még fenyegetően hadonászott, sértő szavakat kiabált feléje. Már többször is zöldre váltottak a lámpák. Mögöttünk türelmetlenül dudáltak az autók.

– Hülyék! – ordította Pavel a többi sofőr címére. És elindultunk.

Hihetetlenül nyugodtnak látszott. Még fütyörészni is kezdett. Ahogy a ház előtt kiszálltunk az autóból, át akartam neki adni a névjegykártyát.

– Dugd, ahova akarod! – sziszegte a fogai közt, de ez már semmiség volt a többihez képest.

Reggel nyugodt volt és vidám. Az ajtónál – mint mindig – könnyedén megcsókolt és – mint mindig – megkérdezte:

– Nem jössz inkább velem, autóval?

Azt feleltem, mint mindig:

– Gyalog megyek. Az a félórás séta nem árt.

Mint mindig, így fejezte be a szokásos búcsúzkodást:

– Hát akkor minden jót, sportlady!

Mint mindig, hét előtt indultam otthonról. Átkigyóztam a lakótelepi utak mentén parkoló, ponyvával letakart autók között. A kora őszi pirkadatban kikerültem az autóbuzsmegállóban várakozó – részben hallgatag, részben lármázó – hatalmas tömeget. Aztán rátértem a naponta ismétlődő, munkába vezető utamra. Pontosan hat autóbuzsmegálló a távolság. Fél óra alatt teszem meg. S mindig időben érkezem a munkába. Gyaloglás közben – mint mindig – gondolkodom. Most éppen Pavelről. Egyre az jár a fejemben, miként nyüzsög a Chryslernek nevezett kincse körül. Hogy minden alkalommal, ahogy ha zaérünk, miként fényesíti az isten tudja honnan szerzett, erre a célra szolgáló külföldi rongyaival. Szinte repes a lelke az autója iránti szeretettől és rajongástól. Csoda, hogy nem beszél hozzám.

Mindezt elmondtam Hankának. Ő az én bizalmasom. De csak a számítógép mellett találkozunk, ahol mindketten programozóként dolgozunk. Annyi idős, mint én, de van két gyereke és egy férje, aki matematikus. Az ő matematikusa képtelen bármit is elintézni, a gyakorlati dolgokban járatlan, akár egy gyerek. De Hanka imádja.

– Ne butáskodj! – oktatott Hanka. – Harminc után a nő nézze el a férfi gyengéit. A fiúcska utóvégre is a játékát féltette. A férfiaknak kell, hogy legyen valami játékuk. Ha néha költségesek is! Mint a ti Chrysleretek.

– De hát a te férjednek nincs semmiféle játék – ellenkeztem.

– Csak azért nincs, mert kiéli magát a munkában. Ne légy buta, te lány, ne hagyd el a motorsodát! Őszintén irigylem, hogy olyan férfira akadtál, aki biztosítani tudja a család jólétét.

Meggyőzött. De csak rövid időre. Nálam volt a tegnapi embécskás névjegykártyája. Szinte magam előtt láttam előzékeny, megértő mosolyát, amely enyhe iróniát is tükrözött. A telefonszámát már fejből tudtam. Zemannak hívták. Jiří Zeman. Tetszett a név. Délben felhívtam.

Helyet foglaltunk a kávéházban, amely egy állomás váróterméhez hasonlított. Amíg a pincérnő

Bangó Miklós: Örvénylő mozgás (tusrajz)

meghozta a két kávé, túlestünk a tapogatózó kérdéseken. Az utána következő fél órában elmondtunk egymásról mindent, amit tudnia kell egy férfinak és nőnek, ha nem akarják, hogy ez a találkozás legyen az utolsó.

– Nyugodtan becsaphatja az ajtót – mondta Zeman úr, ahogy beültem mellé az embécskába. Az autó ajtaját, megszokásból, nagyon óvatosan akartam becsukni. Nem kellett bizonygatnia, hogy az autója nem parádéra van vagy anyagi helyzetének bizonyítására, társadalmi helyzetének fitogtatására. Arra sem, hogy lássák, mire vitte az életben. Csupán arra szolgál, amire szánták. Közlekedésre.

Nem kívántam hazamenni. Az anyám címét adtam meg neki. Csuda jól éreztem magam azon a kopottas ülésen. Egyáltalán nem zavart, hogy hátul nem díszelgnek elől beépített sztereó magnó hangszórói. Tudtára akartam adni Zeman úrnak, akit magamban csak Jiřínek szólítottam, hogy nagyon is jól érzem magam ebben a kopottas embécskában. Hogy ezután is szívesen járnék vele. Bár most még korai lenne erről morfondírozni. Ezért hát inkább hallgattam. Hallgatott ő is. S egyikünk se bánta.

Anyámnak elég volt, hogy rám nézzen, és már mondta is:

– Úgy látom, azt a lakást mégiscsak kicserélték ti kettőre, nemde?

Bólintottam.

– Mami, felhívhatom Pavelt, hogy addig is nálad maradok?

Anyám csak sóhajtozott.

A telefont nem vette fel senki.

Pavel megint a garázsban lehetett.

Alighanem az autóját fényesítgette.

(Vércse Miklós fordítása)

B. Tóth Klára

Akriltánc

„Beojtott vessződ idegen.
Otthonra bennük se lelsz.”

Miklya Zsolt

Az otthon felfűződik a pillanatokra,
gyöngysor gömbjeire hajló fények.

Akrilfestékkel retusálok,
utolsó simítások az eklektikus
oltáron, rázom a festékes spray-t,
hangosan zörög, kopog benne
egy kis fémgolyó, hosszan
kell rázogatni használat előtt.
Nem így, mondja lányom,
rázni hozzá a csípőt, tánclépésekkel,
mint az afrikai törzsi táncoknál.
Hastáncra jár, jól csinálja, utánozom,
ahogy sikerül, szakad a nevetéstől.
A zajra előbújik szakdolgozatából
nővére – tiszta ideg, hogy nem készül el –
de nem bírja megállni, ő is beszáll.
Rázzuk a flakonokat két kézzel,
egyre gyorsuló ritmusban
járjuk az akriltáncot az aranyozott
menza körül, fogjuk a sugárzást.
Felrázzuk az összes festéket,
magunkban, egymásban a letapadt
feszültséget, feloldódunk, mint
a pigmentanyag az oldószerben,
annyit nevetünk, hogy jut belőle
a hazatérő többieknek is.

Váratlan, égből alászállt pillanatok.
Otthonra leltünk egymásban.

Bangó Miklós: Virágok közt (tusrajz)

A fény győzelme

Kisregény (részlet)

Fehér Zsuzanna művészettörténésznek

Kedves Zsu!

Azt hiszem, hogy mindig minden a semmiből indul az útjára. Az ismeretlenből az ismerős felé. Valahogy úgy, mint a mi utazásunk Afrikába anno huszonöt évvel ezelőtt. Budapestről az ismeretlen Afrikába. S hogy miért és minek? Már nem tudom, de ez most nem is fontos annyira. Elindultunk, mert kíváncsiak voltunk, öt egyetem után, neki a nagy semminek, a sivatagnak. Ez a pillanat az életemben többször előfordult, hogy a semmiből a valami felé, az ismeretlen felé kellett elindulnom. S ennek az afrikai utazásnak is csak az volt az értelme, hogy valamit elfelejtünk, mert megszűnt, s valamit kitaláljunk, ami következni fog. Vízválasztó volt ez az utazás, fájdalmas és élményszerű egyszerre. Meghatározta az életemet, azokat az állomásokat, amelyeket nem tudtam kikerülni, kihagyni, ahol leragadtam. A vasútsínek egyenesek, habár az úti cél kacskaringós, kisebb nagyobb kanyarokkal talán célba lehetne jutni. S mi lenne a cél? A megismerés, az otthonteremtés? Talán. Újra és újra.

Amikor elindult a vonat a Nyugati pályaudvarról, még nem sejtettem, hogy Észak-Afrika sivatagi övezetében állunk meg, s ez lesz a végállomásunk. Marokkó nem volt úti célunk, s azt sem tudtam, hogy a Szahara nem egy, hanem számos sivatagból áll. Nem tudtam, hogy a tulajdonképpen Afrika a Szaharán túl, attól délre kezdődik. Veled el mertem indulni, rád bízam magam, tudtam, hogy lassan lezárul egy korszak az életemben, s Budapest elhagyásával, téged is el kell, hogy hagyjalak. Lassan, de biztosan rád bízam magam. Itt kezdődött igazán a mi barátságunk, hogy rád bízam magam, és megbízam benned. Több nyelven beszéltél, és előtte is utazgattál a világban. Később sem bízam meg ennyire senkiben, talán még a férjemben sem, mert vele szemben is mindig emancipált voltam. De akkor, amikor elindultunk, ezt nem tudhattam. Ezt az utazást is, azt hiszem, te találtad ki, hogy egy hónapig kóvályogjunk Európában: Bécsben, Párizsban, Madridban, s pihenjük ki magunkat valahol a dél-franciaországi tengerparton, csak úgy hátizsákkal a hátunkon, csak úgy lazán, egyik múzeumot megtekintve. Egy végső betekintést és áttekintést tegyünk még a művészet világában, ha már ezt tanultuk. És, hogy a teher közös, egy hónapig hátunkon hordjuk a sátrunkat.

S azokat a terheket, amit hoz az élet. Nem gondoltam volna, hogy létezik egy másféle világ a Szaharában. Elindult a gyorsvonatunk, egyre jobban távolodtunk Budapeستől, lesz, ami lesz. A pszichológusok kilépésnek mondanák ezt az eltávolodást.

Hogy mit keresünk ezen az úton? Talán a szerelmet, mit is kereshet három fiatal lány? A szerelem is a semmiből, az ismeretlenből jön. S ezt inkább a táj fogja kiváltani bennünk, mintsem az arab férfiak. Ők csak a Szahara kellékei voltak. Szívósak és optimisták. Mosolygósak és prepotensek, indigószövetbe öltözve. Ennyi. A táj, a sivatag legbensőbb titkaimat hordozta, nem tudhattam akkor, ott, amikor elindultunk, mert a lelkemben elindult valami furcsa keresés, mi lesz velem az ismeretlenben? S a Szaharában megtalálom-e az igazi szerelmet, vagy csak viszem, viszem emlékeimben Mihályt, és amit keresek, már megvan, él. Szerelemre vágytam, vágytunk. A vágy erősebb volt, mint a valóság. Menekültem a valóságtól. Azt sem tudtam igazán, hogy szerettem-e Budapestet, vagy csak megszoktam. Az embereket szerettem, nem a várost. Talán téged szerettelek akkor a legjobban, de te sem voltál budapesti. Vitt a vonat a Szahara felé, visszatérő trauma álmaimban, hogy lekésem a vonatokat, s rettenetes szomorúság fog el ilyenkor, felébredek, olyan otthontalannak érzem magam. Álmaimban pedig elveszettnek s magányosnak. Ezek az álmaim még húsz év távlatából sem szűnnek meg. Kísérnek, mint egy idegent. A párizsi Orient expresszt mégsem késtük le. Hogy miért nem? Mert látnunk kellett a fehér, kék és okker színű házakat, a minaretet Casablancában és gyümölcsárusokat a piactéren, akik a tűző észak-afrikai napon árulták a terményeiket, közben csevegtek, alkudoztak a turistákkal és a hazai vevőkkel. A napfény lassan bebújt a szívünkbe. Tudtam, hogy a fény győzni fog bennünk, ott kezdődött Casablancában, azon a tűző napon, a piactéren. Tudtam, hogy összetartozunk, sorunkban és sorstalanságunkban. Nagyon messzire el kellett utaznunk, hogy megértssem. Azóta is tart. Ha meghalok, szeretném, ha eljönnél a temetésemre.

Üdvözlettel
Júlia Lendváról

(...)

Kedves Zsu!

Ahogy az egy hónapos körutazásunk vége felé járt, egyre jobban éreztem a Trieszt–Ljubljana között közlekedő gyorsvonatunkon azt, hogy most egy furcsa kilépés fog következni, ismét az ismeretlenbe. Ez lenne a végállomás, lezárása az

egyetemi éveimnek, a lediplomázás, amely újra belelökött valami bizonytalanságba. Amikor a vonatunk átsiklott az olasz–szlovén országhatáron, s eléem tárult a szlovén karsztvidék csodálatos látványa, amely egyik jellemző része Szlovéniának, összeszorult a szívem. Megjöttem végre, de megint valami ismeretlen szorongás fogott el: hova is érkeztem? Nem ismerem ezt a lassan nemzetállammá alakult országot? Öt éven át nem itt éltem, nem hordtam ennek a térségnek a hátizsákját. Nem tudom mennyire nehéz itt élni. Amire végképp nem számítottam, de megtörtént: a ljubljanoi központi vasútállomáson várt Kristóf. Nem tudni hány napja várt rám, mettől meddig, de ott állt a peronon, és várt. Számítottam rá. Ő lenne a biztos pont, valaki, akivel elkezdhetem újjáalkotni az életemet? Társ, aki segít megvalósítani az álmaimat, amelyek igazán nem is voltak? Tudtam, hogy vissza kell szorulnom egy szűk határsávba, egy kisebbségi létbe, s ezt a kisebbségi létet sem ismerem már igazán, édesanyámat is csak egy hónappal ezelőtt láttam, akkor sem értett meg, amikor elindultam erre a körutazásra, féltett, hogy eltévedek, de mégis elmentem. A szomszédok mondták el, hogy amikor beiratkoztam a budapesti egyetemre, éppen szeptember volt, s beérett a tők, édesanyám kiment a mezőre tököket magozni, s az egész falu szeme láttára sírdogált a tökmezőn. Az emberek nem tudták, mi a bánata. Ő sem mondta el senkinek. A szomszédasszonyunk mesélte el nekem jóval később, hogy nem lehetett megvigasztalni, sajnált egem, hogy elmentem a bizonytalanba, mert az anyai szív csak ilyen, irracionális. Ezt csak később értettem meg, amikor megszülettek a fiaim, s amikor a nagyobbik elindult továbbtanulni Ljubljanába. Amit én nem mertem meglépni, ő meglépte. Ezt még nem tudhattam azon a száguldó vonaton, honnét is sejthettem volna. Te mondogattad nekem, hogy egy ember élete túl kevés ahhoz, hogy beteljesítse a vágyakat. Több korosztálynak kell felnőnie ahhoz, hogy egy pár lépést lehessen előbbre lépni.

A vonat meg rohant a végzetes állomás felé. Kora reggel volt, a fény kezdett újra belopózni a szívembe, átjárta az ütőereimet, meghatódtam mindettől, amikor megállt a vonatunk a peronon. S ott állt Kristóf, szótlánul, talán szintén meghatódván. Öt percig állt a vonat, csak ennyi időm volt, hogy átgondoljam: leszálljak, vagy utazzak veletek tovább Belgrádba, s vissza Budapestre. Leszálltam, de ne kérdezd, hogy miért? Valaki várt. Ki kellett lépnem a közös vonatunkból, végre legyőzött valami transzcendens erő. Budapesten talán senki sem várt, s te is még gondolkodtál, amikor Belgrád felé nélkülem utaztatok a vonaton, hogy mi legyen veled. Én akkor azt hittem, hogy van küldetésem, hogy vár

a magyar közösség Lendván. Igazán nem várt senki, Kristófon és a szüleimen kívül. Aztán már nem emlékszem, de valamilyen üdítőt mégis vásároltam számotokra, akik fent maradtatok a vonaton, kezembe adtam a vonatablakon keresztül, s indult a vonat. Integgettetek, s eltűntetek lassan. Magamra maradtam, Kristóf csak hallgatott, közben kereste az utat a buszállomáshoz, amely pár lépésre volt a vasútállomástól. Én meg csak álltam, álltam meghatódván a hátizsákomra támaszkodva. Hirtelen egyedül maradtam, már nem láttam a reggeli fényt. Ez már nem a casablancái pályaudvar volt, sem az agadiri, vagy a marseille-i, sem az Adriai-tenger hosszú partvidéke, hanem Ljubljana nyüzsgése, egy kis ország, kis vasútállomása, amelyet már nem volt érdemes semmi mással összehasonlítani, mert véget ért egy utazásom. Ez volt a végállomás. Megdermedtem, nem tudtam megmozdulni, aztán Kristóf integgett, hogy indul a buszunk Lendvára, s majd a buszon mindent megbeszélünk. Még azt is mondta, hogy sokáig voltam távol, többet nem enged el ennyi időre kóvályogni a világban, pedig csak egy hónapra utaztam el. Ezt csak vigasztalásul mondta, hiszen valójában öt évig voltam távol, de nem akart megbántani. Az idő megtette a magáét, elidegenedtem, általában érvényes a mondás, aki elmegy, az egy kicsit meg is hal. Hát feltámadtam, s a semmiből indulva, mint azt követően annyiszor, kétségbeesve, újra elindítottam az életemet. A fény megmaradt bennem, s eszembe jutott egy mondatod, amit a vonaton mondtál, mert minden fontos életigazságot az életemben te mondtál ki: lehet, hogy ez lesz a sorsom, hogy így kellett lennie, s lehet, hogy nekem így lesz jó, leélni Kristóffal az életemet egy kis faluban. Igazad volt, aznap kisütött a nap, hazafelé még sóvárogtam, vágyakoztam vissza a közös vonatunkra, amely újra a Nyugati pályaudvarra ért, s ti is leszálltatok. Talán, a fény győzött bennem, benned is, bennünk, mert amikor évekké később is találkozunk, mindig ott folytatjuk, ahol abbahagytuk. Annyi mindent feladtam már, de azt a barátságot még nem. Hullanak a könnyeim, de nem tudom, hogy miért, a hiánytól vagy az örömtől. Hullanak, tudom, hogy neked is hullani fognak. A fény győzelme miatt. Előtte megállhattunk volna még legalább egy napra Velencében, a lagúnák városában. A nászutam sem vezetett erre felé, valamilyen ismeretlen tudatalatti kényszer következtében visszavágytam Afrikába. De akkor már nem voltál velem.

Csókollak, puszi
Júlia Lendváról

Mohai Marietta

Játszhatsz már a tűzzel

Most már elég idős vagy, hogy játszhass a tűzzel
És elég érett, hogy lásd, miben tévedtél
Így szóltak hozzád és te érezted, hogy véged
A fejedben lévő káoszt nem sejtették

Óóó, játszhatsz már a tűzzel
Óóó, mégis érzed: véged

Azt persze meg nem mondták:

Miben lehet még hinni
Kikben lehet még bízni

Ki kell hát lépned végre, vár már rád az Élet
A célod most már: férj a nagy csupor mellé
Így szóltak hozzád, de te egyre inkább kétkedsz
Meg kell-e tenned, ha a kérdést sem értették

Óóó, várnak már a mézzel
Óóó, mégis érzed: véged

Azt persze meg nem mondták:

Miben lehet még hinni
Kikben lehet még bízni

A télben, a mélyben, a jégben - mondd meg, mi-
ben?
A fényben, a kékben, a szépben - mondd meg,
kiben?

Bilincs

Fekszem az ágyon
Csak fekszem és vágyom
Egyszer engem is meghallgatnak
Talán engem is felhatalmaznak
A szólásra, mely jobb, ha nincs
Rajtam egy képzeletbeli bilincs.
Nem enged, de ez legalább nem beszél
Jobb így, hála felé
Csönd és ennyi
Mégis mennyi.
A legtöbb, amit tehet értem valaki
Mégsem teszi senki.
Szavak, hangok
Halljatok!
Élni akarok, de csöndben
Talán sötétben...

Mohai Marietta: Idegmadár

A zsarnok és az elnyomott

A zsarnok most emelt hangon felszólal
Az elnyomottnak ez nem épp altatódal
A levegő megfagy, a szem kiszárad
Majd nemsokára a könny is megárad

A zsarnok nem hallgat, miért is tenné?!
A sokszor emlegetett jószágból elég
Az elnyomott a bajt nem kérdi
A zsarnok meg nem nagyon érti

Mindketten valami jobbat várnak
A valóságtól igazán elszállnak
De az élet ilyen és ők tudják
Maguknak pedig mindig ezt hazudják

Mohai Marietta rajza

Sötét idők járnak...

Sötét idők járnak
Elgyengültem
Pedig még csak húsz év van mögöttem

Felállni, kijárni, elállni!

Iskolába jártam
Megedződtem
Pedig még csak nem is tegeződtem

Megjárni, kijárni, eljárni!

Éltem a fővárosba'
Meglöpődtem
Pedig én még hamar felnőttem

Megvárni, kívárni, elvárni!

És most sötét idők járnak
És én elgyengültem
Pedig még csak ez a francos húsz év van mögöttem

Vehetünk mondjuk két külön-

álló szigetet

Az egyikén kérdések, a másikon elhallgatott fele-

letek

Mindkét helyen megy az élet szépen rendben

Bár az idősíkok elcsúsznak néha egymás mellett

Van, hogy összeérnek a szálak

Az idő lelassul, és ami számít az csak a pillanat

Máskor viszont az egyik utazik a jövőben, a má-

sik mereng a múltban

Felmerül a kérdés, lehetséges-e, hogy a kettő
révbe ér végleg egymásban

Kerestelek már régen

Forgolódtam a szélben

Nézegettem a fénybe

Most végre itt vagy értem

Voltam már a lejtőn

Nem találtam megmentőt

Elfogyott már az erőm

De a játékos most már nyerő

Azért néha elképzelem

Hogy milyen lenne a jelen

Ha minden maradt volna

Abban a kis sötét lukban

Ott minden ugyanúgy menne

Abban a furcsa természetben

Késeket dobálnánk

Valahol a szív tájékán

Volt egy lány...

Volt egy lány, aki szomorú volt

Nem tudta miért, lelke sajgott

Az elfelejtettnek vélt emlékek visszatértek

Amikről eddig azt hitte elmerültek

De a tó nem volt elég mély

A feledés így mit sem ért

Nem tudta sehova elrejtteni őket

Egymás után érkeztek az emlékképek

Ő csak ült ott némán, s merengett

Míg teste egyre csak remegett

Inkább nem szólt senkinek

Ilyet nem mond el az ember bárkinek

Volt egy lány, aki szomorú volt

Sejtette már, lelke miért sajgott

Az éjféli gyors

A hálókocsiban három nő bosszankodva cibálta le csomagját a „betolakodó” felső fekhelyéről, de azért a könyökmankóért, amely az érkező kezéből a két ajtó között zajt csapva leesett, mindhárom lehajoltak. Udvariasan, de nem túlozva megköszönte. Látszatra nyugodtan várta, amíg a kései érkezése miatti meglepetésükből magukhoz térnek, s főleg azért, hátha valamelyiküknek eszébe jut felajánlani az alsó fekhelyet. Csakhogy az együttérzés, amiből megtanult nemcsak hasznos húzni, hanem cinikusan derülni is rajta (nem lenne itt számomra egy egészséges láb?), nem határtalan. A hármuk közül egyik csomagolt, kettő segített neki, hogy átköltözhessen helyére a mellettük lévő fölkébe.

A most már négy nő zűrzavaros viselkedését a szűk térben hűen tükrözte a szürkületben az ablaküveg képe. Az, aki fölösleges lett, az orrát fintorgatta, mintha a későn jött éjszakai társ hozta illat szerint akarta volna kitalálni társadalmi helyzetét. Rosszul palástolt érdeklődéssel tapogatta a könnyű, feltűnően divatos köpenyét, amely a válláról csúszott lefelé s a hervadozó szépségével és korával nem volt összhangban. Csupán az idény divatjának egy példánya volt egy rosszul választott rokkant bábun. Sikerült még megfordítani a névjegytartót a kicsi bőröndön, de egy nyugodt hang megállította mondván, ne erőlködjék, úgysem látja a homályban, Mária Abrihámová a nevem, érettségi találkozóra utazom, csak reggel hétkor szállok le a vonatról.

Kis tévovázás után kiderült, hogy semmi érdekes, a kíváncsiság csupán szakmai jellegű, a nők munkatársak – varrónők, egy külföldi cégnek dolgoznak, amely kiváló alkalmazottainak kirándulást szervezett, ők foglalták el a hálókocsi nagyobb részét. A kolléganőjüknek a szomszédban van helye, semmi vész, a hölgynek pedig szép a köpenye, hát pardon...

A hölgyek sietve kicsusszantak a folyosóra, amely ezalatt nevetéstől, beszédétől, tréfálkozástól volt hangos. Valaki eltört valamiféle üveget, alighanem poharat, a folyosón dübögés és rövid civakodás támadt.

Mielőtt felkapaszkodott a felső fekhelyre, szerte volna a vidám társaságot inteni – csendesebben nem lehetne? Azonban időben észbe kapott, hogy ez nem iskolai kirándulás, ahol parancsolhatna, s önmagát kezdte okolni, önmagától kérte számon, miért határozott úgy, hogy az éjféli gyorsal utazik arra az amúgy sem jelentős érettségi találkozóra. Már harminc év telt el az-

óta. Harminc év! Az akkori érettségizők még egészen másképpen csókolóztak, nem tátották oly sóváran a szájukat, mint a telhetetlen verébfiókák. Harminc év! Akkor még az érettségiző lányok legalább kilencven százaléka szűz volt, pedig ugyanolyan kíváncsiak voltak a tiltott gyümölcsre, mint a mai lihegő „türelmetlenkék”. Eh, sóhajtott fel félhangosan – vénülő erénycsósz. Más világ van, egyre gyorsuló, mint a dombról guruló kerék. A folyosón ekkortájt hallgattak el a rekedtes hangok. A két nő óvatosan nyitotta ki az ajtót, s visszafojtott vihogással bújtak fekhelyükre.

A kerek monoton hangja, összecsengve a sínekkel – tovább, tovább, tovább – elandalította. De hova tovább? Kihez? Anya sincs ott, apa sincs ott. A szél elvitte füstjüket a felhőkkel együtt – tehát nem lettek porból porrá, ahogy remélték. Lehet, hogy a szülőfalu végi temetőbe már csak éjjelente szállnak vissza sírdogálni.

Nem érzékenyedik el! Más emlékek folyamába próbál elmerülni. Az osztálytársak, igen, velük találkozik. Megakadt mindjárt az első padnál. Anca! Istenem, de milyen? Végképp kiesett az emlékezetéből a vezetékneve. Nagyon igyekezett az első padot meg Ancsát szándékosan átugorni és felidézni a további osztálytársait, hanem Anca csak mindig visszatért, mint az elhallgatott bűn, vagy mint a nevetséges figyelmeztetés – vigyázat a szklerózisra, először a nevek vesznek feledésbe.

A többi iskolatársat minden gond nélkül sikerült felidézni rájuk tapadt jelzőjükkel, ragadványnevükkel, diákkori csínyjeikkel, szólásaikkal és drámáikkal. Csak ez az Anca! De hisz rájön ő, ha majd a nyakába borul. Biztosan a vezetékneven szólítja majd. De hát mégiscsak baj, hogy ez az Anca így fölkaparta, ki tudja, mikor alszik majd el. Mocarogni kezdett, forgolódni, képzeletében bizarr, valótlan emberek, képek jelentek meg. Egyszeriben zavaros, bizonytalan lett minden. Az érettségi találkozó célállomásán kiszállt az éjféli gyorsból éjnek idején. Nem reggel hétkor kellett volna kiszállnia? És milyen furcsa a Hold – a holtak Napja. Ugyan honnan vette ezt a hülyeséget, hogy a Hold a holtak Napja? A diákjainak egészen mást tanított a Holdról. Ez valószínűtlen. Csak erre a pillanatra van odaszegezve, szilárdítva az apai lomtárból való vaskamrákkal. Reszket, a hideg rázza, fél tőle. A Hold kékes fényt vet a fák sudarára, ezüstbe vonja koronájukat. De ez csak díszlet... bizonyára, mert a peronon sehol egy emberfia, a forgalmista sem jelent meg füttyszóval indítani vagy fogadni az éjféli gyorsot. Csak ül a vasúti irodában, a feje fölött lámpaernyő nélküli nagy sárga égő himbálódzik. Örömeiben be akar neki kopogni az ablakon – forgalmista uram, itt vagyok! Meg szokta

csipkedni az arcom... S akkor az újságos bódénál megpillantotta az egyetemista Elemért. Ünnepi alkalmakkor sok nyüzsgést és nagyvilági hangulatot hozott magával a nagyvárosból az álmos szülőhelyre... Úgy fest, mint az ezüsthényű fák. Miért éppen Elemér várja? Hát persze! Kinek kellene várnia? Az érettségizőknek? Nem is férnének el a peronon, ahogy mindannyian teljes nyíltsággal bolondoznak. Még tán kissé ő is, csendben, meghúzódva. Követte a tekintetével, vajon észreveszi-e, hogy ő is létezik a világon, a szerelem jelöltje, bár egyelőre csak gyötrelmesen boldog állapotban, jól elrejtve, ki nem mondottan, ott, ahol a szerelem érzetének gyökerei vannak.

Fölébredt. Hát persze, Ancsát Gregovának hívták! És bár az alatta fekvő hölgy reménytelenül fújtatott és horkolt, visszazuhant álmába. Tanácstalanul áldogál Ancsával az iskola előtti betonon. Elment az autóbusha. Anca hevesen integet a karjával, és megállítja a motorbiciklis Elemért – hej, állj! Elviszed Máriát a közösségi házba tréningre. Elemér azonban ellenkezik:

– De...

– Semmi de... – határoz Anca. – Nem tudod, hogy Mária a társastánc döntőse és te titkos szerelme vagy?

Nemcsak az alatta fekvő, vaddisznó rőfögéséhez hasonló hangos horkolása ébresztette fel álmából, hanem a testek melegének felszálló illata is. – Hölgyem! Ne horkoljon! Forduljon oldalra! A hölgy meg se moccant, hanem ő az ébredéssel ismét a harminc év előtti keserű valóság állapotába került, amivel már soha nem lehet semmit kezdeni.

A március végi, húsvét előtti pocsék időben a motorkerékpáron vacogtak a fogai, a félméteres haja mögötte lobogott a szélben, s mivel Anca a nyílt utcán már úgyis elárulta titkát, egészen másként ölelte át Elemért, mint más motorost. A fejét a hátának támasztotta – a szívük oly közel dobogott, hogy Mária szinte hallotta dobbanásukat.

Esztelenül, tán csak tréfából egy éneklő katonai autó követte őket. A „csobogaj-nebogaj” refréneken kívül másra nem is emlékszik. Helyébe másik kép jelent meg, amint Elemér fehér koporsója mögött sötétvörös bársonypárnáskán Anca Gregová viszi a rozmaringot és a fehér völegényi bokkrétát. Ilyen volt az itteni szokás: völegényként kísérni utolsó útjára a legényt. Ha a fehér koporsóban Máriát vinnék, a bársony párnáskán a rozmaringot meg a bokkrétát valamelyik osztálytársa vinné, talán Berec.

Az alatta fekvő horkoló végre abbahagyta, ő meg ismét álomba merült, amely a város központjába, a Fő utcán lévő iskolájához vitte. Az út hirtelen az Almafa utca felé kanyarodott, a kastély

parkjához. Elemér leszakított egy almafaágat, de arra nem emlékezett, hogy aztán mit csinált vele. Csak az ezüstös fény tudatosodott benne, amely utánuk úszott az első padig. Egyszerre ültek le rá, s egyszerre keltek fel róla, mint a régimódi búcsúzkodáskor a hosszú útra indulók. Aztán egyszeriben a szálló előtt találták magukat, ahol a bankett lesz és szobák vannak rendelve a bejárónak. Lám, milyen gyönyörű kép a naptárban – gyalogút az iskolába, réteken, mezőkön át... Mily szívesen visszatérne az irtványosi gyerekek közé, de Elemér már veszi is le róla a köpenyt, viszi a táncparkettre, és hagyja, hogy magával ragadja az ezüsthényű ragyogás.

Pirkadt. A vonat a lakott órház előtt állt, valahol egészen közel kakas kukorékkolt. Még behunyt szemmel érzékeli a park örökös árnyékát. Az iskolakerülő, az éjszakai titkos szerelmesek menedékét, és most az ő mágikus kedvesét a másvilágról.

Az éjszakai hálótársak már a folyosón várokoztak, készülve az átszálláshoz a következő állomáson.

Még két órát aludhatna, de le sem merte hunyni a szemét, nehogy álmában visszatérjen Elemér, a rég halott Elemér. S egyáltalán, honnan tudhatjuk, hogy akik csak ténfergünk ezen a világon, nem vagyunk-e mindannyian szintén holtak, és csak nem tudjuk felfogni az élet és a halál közti átváltozást. Könnybe lábadt a szeme, kétoldalt vékonyka sugárban csordult végig orcáján. Nem a szerelem utáni belső gyötrelme vagy a beteljesületlen gyönyör keservéből fakadt. Nem jelentettek semmit, csupán tán a test nedvének önkéntelen távozását, amolyan akaratunkkal nem uralható jelenséget. Már rég túl van az önsajnálaton, rég elmúltak a hálátlan sors okozta fájdalmas érzések. Egyre inkább azokra a kiváltságokra irányul a figyelme, amelyek helyzeténél fogva előnyére lehetnek, például hozzájárulás a személyautóhoz, fürdőhöz, útiköltséghez, parkolóhelyhez és így tovább, és így tovább.

A hálókocsi néhány perc alatt teljesen kiürült. A gyors ismét lendületbe jött, és Mária idő előtt lassan átöltözni és csomagolni kezdett. Felöltözve kis idő múlva a könnyű kosztümben dideregni kezdett. A köpenyéért nyúlt. Csak hát hová lett? Az alsó fekhelyen átkotorta bőröndjét, átnézte a hálótársak összehajtogatott pokrócát, a vánkó sok alját. Elvitte az a nő! A varrónő! Modellnek – mintának, amit felhasználhat.

Ment a kalauz után, aki egy csodálkozó szemű kedves fiatalember volt.

– Tudja mit, hölgyem? Ide küldöm a vasúti rendőrséget, részletesen jegyzőkönyvezik az esetet. – Nem jöttek, nem jegyzőkönyveztek.

Reggel hétkor dideregve, reszketve, kedvetlenül, az emberekben és önmagában is csalódot-

tan lépett ki a vonatból azon az állomáson, ahol ma már álmában is járt. Felszínes tekintettel megállapította (bensőleg még a köpenyével bajlódott), hogy az egykori forgalmistának se híre, se hamva, s hiányzik az újságosbódé is. Az egykori szilárd peront csúszós talajlapokkal rakták ki, a virágtartók meg műanyag hulladékkal voltak teletömve. Szeretett volna szétütni a haszontalan népség közt! Most rögtön! Itt! Helyben! Keserű nosztalgikus sóhaj tört föl belőle, mert nemcsak álmában, hanem a valóságban is végképp odalett az otthonos virágos állomásocska.

Dermedten ült a helyi járaton, a párhuzamos Almafa utcán kivágva az öreg nyárfák, a szénanátha állítólagos okozói. Pusztulásra ítélt az a nemzet, amely romlásba dönti az élő természetet, s már a műanyagokkal sem tud mit kezdeni.

Elszállásolta magát, minden holmiját kiszórta az ágyra, hátha mégis megtalálja a köpenyét, habár a köpeny mégsem egy tű, alaposan kimosta a tiszta fürdőkádat, tiszta vízre vágyott, állig érőre, nagyon melegre, amelynek párája belepi a fürdőszoba minden tükrét. Tizenegy előtt elsők között ért az iskola elé.

Gyönyörű, szinte májusi – ám ennek a kis társaságnak könnyörtelen – nap ígérkezett. A tíz ó napban az arcok lényegesen ráncosabbak voltak, mint a tíz évvel ezelőtti találkozájukon, több lett az ősz haj, a műfogsor, a púder, a fölösleges kiló meg az idegbajos keszegség is. Mária félig tréfásan provokatívan javasolta, hogy az ilyen találkozókat évek múltán törvénybe iktatva be kellene tiltani. A kijelentését – amit szellemesnek vélt – senki sem értékelte, ami kissé bántotta. Talán azért, mert egész éjjel utazott, és néhány ezer koronája is odalett?!

Ahogy a csaknem ötvenesztendősek csoportja úgy gondolta, hogy már nem jön senki, a tablók közt az iskolaszagú folyosón át bementek hajdani osztályukba. Egykori elnökük, különben a médiából ismert nagykutya – és milyen csendes fiú volt –, egy perces néma csenddel nyitotta meg a találkozót, kegyelettel emlékezve az azóta elhunyt tanáraikra és sajnos, néhány osztálytársukra. Ezután sorra került a sokszor eltüntetett és sokszor véletlenül előkerült osztálykönyv, felolvasták belőle a névsort, vagyis most már csak a megjelent diáktársakat, ezután az életútról tett vallomás következett ábécé szerint, tehát Mária Abrihamová kezdte.

A padból egészséges ember látszatát keltve emelkedett fel, csak véletlenül fellökte a könyök-mankót. Ez kellemetlenül érintette magabiztosságát, meg a lábában a fantomszöveget.

„Az elmúlt tíz év alatt, amióta nem találkoztunk, tíz évvel lettem idősebb”. Hülye kezdet! Mit akart? Tapsot? Az osztályon csupán halk sügés suhant át. „Az elmúlt évben protekciósan

előbbre kerültem a várólistán, és már másodszor cserélték a csípőforgóimat. Egyébként minden halad a régiben, a régi síneken újabb vonattal. Ugyanazzal az egyetlen férjemmel élek, tanítom a tantárgyaimat, a diákok egyre vadabbak, a discséretesért egy doboz cigit kínálnak, de most már ki kell bírnom velük, bár nem dohányzom. Hetente van még néhány esti órám idegeneknek, hajtom a pénzt, mert hát például ma éjszaka is a hálókocsiban ellopták az új köpenyemet. Elég?”

Minden feleléskor az elsőnek a legnehezebb. Az elsőket kiszűrik. Az érettségien is, áthatva nemcsak az Elemér utáni lelki fájdalomtól, hanem bicegve, fülig begipszelve, csoda, hogy a bizottság át nem szűrta tekintetével, tán öntudatlanul is a halott oldalán állt – ez az a lány... ő agyonütötte magát...

A többi érettségizőnek észrevehetően könnyebb volt. Mint például Berec! Átlagos, inkább kevésbé ügyes tanuló. S az életben hogy kikupálódott?! A beszéde csiszolt, hatásos, taglejtése közvetlen, az iskola előtt akkora autója áll, mint egy tank, és Mária a nyakát tenné rá, hogy a csomagtartóban ott a vadászpuska, mert a jobb társaságokban ez úgy illik. Hová jutottunk?! Sikoltani szeretne. S csaknem valamennyi okos lány rosszul fizetett tanítónő! Hát az zseni volt, aki kitalálta azt a bölcsességet, hogy az okos diáklányok a buta dákok titkárnői lesznek.

Rossz ez a mai nap! Túlságosan sok rossz halmazódott föl őbenne. Az elcsépelet pozitív energiának fuccs, és bosszantja, hogy a tíz esztendejét ledarálta, mintha csak egy tízperces kutyasétáltatásról szólt volna. Egyszeriben odalett az érdeklődése osztálytársai beszámolóiról. A csípőforgó második operációját kihagyhatta volna. Mit is akart ezzel elérni? Hogy protekciós kapcsolatai vannak? Nincsenek! Csupán szétesett a forgója. Berecnek eszébe sem jutott, hogy szóljon beültetett porcelánfogairól, amelyek a húszéves találkozón még olyanok voltak, mint a dobos kottái. És ki tudja, minden csajnak két mell van-e a melltartójában, csak neki kellett kitalálnia, hogy a láthatóan rövidebb lábán kívül még két csípőműtete is volt. Szerette volna felpofozni magát! Kis idő múltán, amikor már sikerült a mások beszámolóját is hallgatni, nemcsak a saját szemrehányását, tapasztalhatta, hogy a mondanója sem volt éppen füllentések halmazza, a többiek is föltűnés nélkül javítottak „káderlapjukon”. Minek kötötte volna az orrukra, hogy nem él a férjével, hogy nem tanít! Néhány órát ad csupán a vietnami óvodáskorúaknak. Néha közvetlenül kint a piaci sátorban. A negyvenéves találkozóra, ha egyáltalán megéli, már nem jön el! Bolond volt, hogy most is eljött. Mert mi köti már össze ezekkel az emberekkel?

Ahogy kiléptek az osztályból, szétszéledtek, ki merre látott. Az egykori lelkesek kis csoportja,

akik a régészeti leletek cserépdarabkáit hordták az iskolába, kimentek a vár alá. Gregová Ancsa (most is mindennek a szervezője) sietett, hogy átfésültesse tegnap készített frizuráját, Poláková Lila elugrott a faluba tortáért és süteményért a vacsorához, néhányan pedig a temetőbe indultak. Berec hangosan adta tudtul szándékát, hogy a barlangba készül. Mária utána szólt – ne tűnj el! Erre megfordult, visszatért – hallottátok, mit mondott? Az én feleségem meg már húsz éve mást sem mond – tűnj innen!

Tán jó pontot szerzett Berecnél? Leszakadt az utolsó csoporttól, és bizonytalan kitüntetés érzésével ment a szállóba, hogy azt a furcsa szellemidéző éjszakai alvását befejezze.

Legalább az elnevezések legyenek vonzóak, erősködött Gregová Ancsa, ezért a vacsorát a Rózsaszín szalonban rendelte meg. Talán túl sokat is ettek, jócskán ittak, mutogatták egymásnak a sikeres családtagok fényképeivel teli albumokat, szidták a helyieket, akik ignorálták a találkozózt, részletezték a diagnózisokat és a korai haláleseteket.

Fokozatosan vonultak le táncolni a bárba az egykori diákszerelmek, gyakran nem is tudták, hogy ők szerelmek tárgyai, egyikük-másikuk csak a parketten szerzett tudomást róla a kissé elázott mostani táncosuktól.

Máriát Berec segítette fel a bárpult magas ülőkéjére. Beszélt neki a vállalkozás kockázatáról, az évi forgalomról, haszonról, adókról. Külhoni italokkal kínálta, amelyek az italkeverőbe öntve egészen ártalmatlannak tünnek, ám mégiscsak a fejükbe szálltak, a nevüket sosem hallotta, Berec hízelgő szavai szinte elcsavarták a fejét, hogy milyen szép volt, most már nyugodtan megmondhatja neki, hogy nagyon szerelmes volt belé. Kacagott, és csak látszatra csitítgatta, hogy ne vicceljen vele.

– Komolyan, Mery!

Ez a diákkori Mery, amire már csaknem senki sem emlékezett, és az elmúlt harminc év alatt ezt a becenevét nem is hallotta, ettől teljesen odalett.

– De hát te, Mery, feljebb törtéttél.

Mint valami kis naiva, kacéran villogtatta feketére festett szemét (holnap majd ezért az ön-maga nevetségessé tételéért leszámol magával, de most ezek olyan szép, kedves, édes, sziruptól ragacsos szavak).

– Hová törttettem?

– Hisz tudod te, Mery, hová.

Mint az amerikai filmben a színésznő, megérintette a férfi nyakkendőjét.

– Nem, nem tudom.

– Hát Elemérhez, ha annyira hallani akarod, Mery.

Miközben szinte megmerevedett, Berec elárasztotta széles mosolyával, porcelán fogai gyöngyszemekként ragyogtak.

– Nem lapozunk, Mery? Hányadik emeleten van a szobád?

Éppen akkor fejezte be a táncot Gregová Ancsa és Poláková Lila az újdonsült, csak itt szerzett hódolóikkal, amikor Berec a bárpult magas ülőkéjéről leemelte Máriát. A három pár a széles lépcsők előtt találkozott össze, ahonnan kilátás volt a kivilágított üres ruhatárra, s ott Mária meglátta a köpenyét. Nem tudott uralkodni az idegein, hangosan felkiáltott:

– Lám csak, ott lóg a köpenyem, itt már egyszer azon az éjjelen voltam Elem...

Az öt felnőtt elcsodálkozott, sokatmondóan, meg bizonyos megértéssel, tekintettel a jócskán elfogyasztott alkoholra a fejükben egymásra néztek, mert a ruhatár teljesen üres volt. Ancsa és Lila felkísérték Máriát a szobájába.

– És igenis ott lógott – erősködött nehezen forgó nyelvvel Mária.

– Semmi, semmi, csak kicsit többet ittál. Mi is többet ittunk. Ittunk. És aztán? Berec fizette a bárban elfogyasztottakat. Úgymond egyszer a pokolban is van lakodalom.

Elbontották az ágyat, mint magával tehetetlen rongybábura ráhúzták a hálóingét, s azt véelve, hogy már alszik, helyet foglaltak a székeken. Mintha valami távoli messzeségből hallaná Ancsa suttogását, amit nem volt képes megakadályozni:

– Lila, tudod, hogy elhagyta a férje?

– Ne mond...

– Igen.

– Honnan tudod?

– Kicsi a világ. Inni kezdett, mert az iskolai kiránduláson elveszett egy diáklánya, ezért kitétt a tanítóságból.

Bárcsak forogna Máriának a nyelve, és képes lenne korigálni Ancsa istentelen ostobaságait, bárcsak képes lenne... Az a szaros nem vészelt el az iskolai kiránduláson, hanem fenekére vert az evezőlapáttal, amikor meglátta a ladik fenekén egy ismeretlen fiúval. Büntett! Milyen nevetséges! Egy kis kék folt a taknyos lányka fenekén! Orvos! És kiűzetése a szertárból. Csak ezután kezdett hordani olcsó lapos üveget a táskájában, szürcsölgetni egyedül, titokban, alkalmas helyeken. S maga küldte el a férjét, hadd csináljon gyereket egy egészséges asszonynak, hogy fönmaradjon a fajtája.

– S azt is tudod, Lila, hogy máig él és átkozza őt Elemér anyja?

Három hét múlva a vasúti igazgatóság küldött Máriának valamilyen rút idegen köpenyt. Csak véletlenül, félénken dugta be kezét a kissé duzzadt zsebébe, s kihúzott belőle egy összeszáradt megállapíthatatlan virágú ágacska. Megszagolta, még volt egy kis kesernyés idegen sorsú illata.

(Vércse Miklós fordítása)

Hótincs

A beszívó meleg kábító sóhaja
duzzad a nyelvemen, lezenéli
mesém felét, a végét leharapta
az idő foga: belehalt emlékem oka.
Siratóm zúg az égen, örököld csoda
csirázik tenyerem medrében
(boldogság nélkül)
míg szédül lüktető ölem,
bomlani készül...
A beszívó meleg keféli
álmom lüktető lovát,
hallom bú korbácsát
bárgyún legel felhőn a szél,
sem imát sem éneket
ajkamról nem ereget
mintha magamtól is messze lennék.
A kábító meleg lezenéli a mese felét
Mozog az idő nyerge: lám, a paripánk
megbotlik bennem, észre sem vettem
mennyire szerettem...
Köröttem kopár világ
sem gyümölcs sem édenem,
magamat szeltem a térképen:
ugrottam, kúsztam, úsztam, de soha
nem repültem, nem repültem...
Nézem a szót, nem tudom,
hogyan mit keres ott
Az örököld kékségben
a könnyek hegyén, a keretem peremén
lényem sebhelyes szeszélyén,
ott, az ugaron, amikor nélkülöd
minden gondolat nyomtalan az utakon...
Légy velem felettem, könnyeim hegyén,
alattam mélyen a keretem peremén,
bennem, útfélen, légy kenyerem
helyett rejtett perselyem...
Légy velem a szél zúgásán napkeltén
eső kacaján míg sírok ha írok,
csupán ne ott hól a honok
konok holttestén fénylenek a csillagok...
Ott sem ahol álmokat nem találok
bánatom magányán, ne légy ott sem
hól testem időnyergén lohol
meddő fészkem míg kéken s magasan
a nap szemében nincs már fényem...

Megbékülés

Hullám hátán a szél nem fél sem egész
De nem fél sem alatt sem felette
Kél de nem kenyér sem vánkos
De felér egy igaz falattal
Vessző hátán az ígéret sem bevált
Sem kőből nem ered
Csupán lenyugszik a Nappal s újraébred
Ha bántod vissza nem üt mégis fájlalod
Amíg dalol a hangját sem hallod
Nevet se adj neki minek halandónak
Szánalom hajnala a tiéd mert akarod

Kettesben

Morzsányi időben elvetem gondolatom,
kalászat aratom a beért lapon.
Italom izét, nyelvem hajtja feléd,
míg szundítanak az ablakok.
A tetők felett a füst is megfagyott.
Idebenn a meleget ölemben
szorítgatom, így teszem eléd
tenyéryni vagyonom.
Felém nyúl tekinteted,
Betű szára beléremeg,
Mozdul pillád s leszakadok.

Hajnali pillanat

Elszunnyadt a csend.
Odakünn a homály
somfordál
perceimen didereg a reggel.
Még szedegetem a meleget
némi apróság takar:
odafentről a Nap
kacagja csontjaimat,
csókja rámfagyott
a takaró alatt.
Megneszeli nyoszolyám
zsenge muzsikál
mozdulatnyi melegét
kínálja körém.
Sejtem a leterített éjszakát
a vakfoltokból a homályt
-onnan lesett rám-
a szememből egy nyaláb fényes
szarkaláb körbesétálja
az ébredő szobát.

Szerelmi sirató

Minden nap mint egy év
Ahol nincs sem nyár sem tél
A sóhaj nem rekesz sem fedél
Csupán madár-suhant szenvedély
Bőrömrre tapadt vágyhalom
Melyből kikelt két karom
Benne szorong bú dalom
Őrzi azt az egy napom:
Sugárból szótt két szirmát
Árnyékát hajlékát
Annak álmát valóságát
Abba való zuhanását
Abból való csirázását
Megannyi válságát
A körforgásban
A lenyugvásban
Minden nap egy végtelen vég
Egy égszélesség
Hiányéhség
S én messzi mint a csillagok
Őrzöm azt az egy napot...

Doveri fehér

Láttam fehérén.
Hideg testén kővirág borult egy hullámba
mikor odaértem.
Karjaim tártam
bennük legelt a táj, falt
engem is, tudom, ott voltam éppen.
A szárnyas nagyot csapott
tovarebbent sőtől-e, netán,
fehér volt mint maguk a sziklák.
Hajó vert a közelben tanyát,
árbocán matatott a szél,
bábéli magasságban ezernyi nyelven beszélt.
Kavics kottyant a vízben
mire feleszméltem néger utas
állt merészen egy szikla hegyén.
Nevetett, intett,
a fénytől-e, láttam fehérén
ott voltam éppen.

Ima

Semmi nemi!
Nem tenni-venni
Némi alkalmakat
Álmokat
Maradványokat
Árnyakat
Nem szépíteni
Megzenélni
Leképezni
Felfedezni
Új utakat
Terepeket
Célokat
Medreket
Nem forgolódni
Nem szétfoslani
Nem visszatérni
De odaérni
De beérni
De adakozni
A szegénynek,
A cselédnek,
Az életnek,
Az Édennek,
Az Istennek.
Ámen!

Hangok a Wienerwaldban

A fák párájában úszott a szó
Csiga nyálába szótte ízét
Tovakúszott a fűvön
Az éj rejtelmén
A város felé
Mi maradtunk
Köztünk termett a hangszünet
Csupán a pirkadat szakította meg.
CSÓKOM
Ajak karcsú hegyén
Összesúgnak ránc-katlanok
Íz csillan pereme
Koszorút szó fogaival.

Végh Tamás

Kertek az aknamezőkön

*„Nyugtasd a gazdagok riadt
Kis lelkét- lesz majd kegyelem.
Forrást kutat, nem vért itat
A szabadság s a szerelem.”
(József Attila)*

I.

És a vásott szegénylegények,
Félelmek konok béresei,
Sziklákat hordanak puszta kézzel,
Földet planíroznak üveg simára,
Műremek kerteket teremtenek
A semmiből, idegenből iderebbent,
Ártatlan arcú, ábrándos lelkű
Gazdagoknak, árnyékléptű,
Fonál-gyökerű milliomosoknak,
Akik minőségibb életet, könnyedén
Terveznek maguknak. Számukra hihető,
Hogy minden anyag, s erő megvehető,
S mindig akad elég, urizáló kivitelező,
S az időszerűtlen álom-cél, elérhető.

II.

És a vásott szegénylegények,
A tudás és a munka szent örültjei,
Az öntudat futóbolondjai,
Mindig a sáros földig, mindig
Az átkozott anyagra hajolnak,
Az adott feladatra figyelnek,
S nem néznek súlyomszárnyú
Felhőkre fel, sem arra, ki mellettük,
Éhségtől szédülten, kimerült idegekkel
Küzd szerszámmal, idegbeteg széllel,
Családdal, szociális érzéketlenséggel,
Ellehetetlenüléssel, félelmekkel.
Azt hiszik – mert így kényelmesebb –,
Hogy most, ma még csak ennyit lehet,
Tovább nem enged az öreg melósbecsület,
S hogy van, aki mindent megtehet
S csak nevet mindenben, mert *ezeknek*,
Napra nap, úgyis egyre megy,
Csak olcsó szeszekre teljen este,
Ha megáll a szekér kátyúba döccenve,
S a napi robot végre véget ér.

III.

Holnapi éveik telnek el így,
Hogy minden télen, minden nyáron,
Betonnal, malterrel, földdel, sittel telt
Taligákat tologálnak, s a betonkeverő
Mellett veri le lábukról őket az álom,
Melyet újra csak mások álmodnak
Meg helyettük. Új Michelangelók
Új széklábakat faragnak, s mindig,
Mindenütt, ugyanaz az elvetemült
Tizenkét Kőműves Kelemen
Falaz be újabbnál újabb hamvakat,
Tereli a csordát, lesi a tulajt,
Várja a feladatokat, kinek még
Érdeke a munka, míg a többieknek
Csak a modern rabszolgasors kínja
Adatott, a kétes jövődőlnek zálogul.

IV.

Igen, a többiek... itt élnek ők is,
Itt élünk mi is – hontalan árván –,
Ebben a vakolatlan ház-hazában.
Emberhez méltatlan, láva-sűrű gondban,
Korszellem-lotyótól felszarvazottan,
Képmutatásba szédülten, sosem fogyó
Zsíros kenyéren tengve-tántorogva,
Rongyos életünk ingünkön elmaszatolva.
Kérges tenyerünkön kés nyoma setétlik,
S bőrünk alá hajlik a végét járó, húsunkba
Görbülő idő. Forráskereső évek jönnek.
Ablakokba hullt kalapácsok szabják meg
Ezután az aktuális rendet, a Bánkokra váró
Tiborcok földjén. Hínárba, tegnapi sárba
Fojtott generációk jajszava mordul az éjbe,
S indigókék arcaikon hullámszik a tajték.
Érvirág-zendülés szakad át a bőrön,
Élesítetnek az aknák a virágos mezőkön.

Bangó Miklós: Faragott fejfák (tusrajz)

Sertéspörc és bivalytej

Kirándulás a honvédségi kaják birodalmában a '70-es években

*„Az élet igazi, nagy vállalkozásai legtöbbször nem hőstettek, hanem türelemjátékok.”
(Márai Sándor: Napló VI. kötet, 1949)*

Hozzávalók:

Végy egy, az 1920-as és 1947-es békeszerződések után megmaradt Magyarországot, amely akkor, 1972–73-ban és még végtelennek tűnő időig, népköztársaság volt, a szovjethatalom árnyékában.

Vedd hozzá az MN, azaz a Magyar Néphadsereg állományának egy részét Pétfürdőn, Óbudán, Pétervásárán.

Vegyél hozzá egy '51-es „mintájú” honvédet, aki a leszerelés várva várt napján őrmesterként és boldogan távozik az MN állományából.

Vegyük még ennek a bevonuló honvédnek – fűszer gyanánt – a „múltját”: benne egyik ágon a családi vendéglőt működtető „kizsákmányoló és klerikális magatartású” nagyszülőket, a másikon jogász végzettségű, sok gyermekes, művészi hajlamú tisztviselő nagyapát, értelmiségi családból származó nagymamával; aztán az elvált szülők közül az 1956-ban disszidált anyát, aki 1958-tól az USA-ban él és az idehaza a maga életét élő apát.

Végy hozzá egy húszévesen megházasodó ifjú embert a tizenkilenc éves feleségével, akiknek a bevonulás napján (1972. jan. 4.) hathetes fiúgyermekük végigsírja azt a mindenki számára keserves, otthon töltött utolsó éjszakát.

Főzési idő 24 hónap. Czinege Lajos honvédelmi miniszter „kegyelméből”, mert egyébként 36 hónap lenne a teljes szolgálati idő, és nekünk ebből 24-et kellett letölteni!

Az „előfőzési” folyamat számomra 1969 májusában kezdődött, amikor megtörtént az 1951-ben születettek közül a sorkatonai szolgálatra alkalmas vagy alkalmatlan egyének összeírása. Azok, akiket a sorkatonai szolgálat alól bármilyen okból felmentettek, vagy hat hónap letöltése előtt leszereltek, „katonaadót”, vagy hivatalos nevén honvédelmi hozzájárulást fizettek akkoriban. „Természetesen” alkalmas lettem, nevelőapám, a nagyapám, aki az első világháború után a Frontarcos Szövetség tagja volt, ezt örömmel nyugtázta. Nálunk odahaza nem volt kétség afelől, hogy – öregapám szavaival élve – „a volt kisantant országaitól körülvett Csonka-Magyarországon” szükség van a népesség széleskörű katonai felkészítésé-

re, kiképzésére. Nem voltak soha önfeladó, beolvadó illúziói! Itt a semleges Ausztriában, ahol ma élek, van kötelező 6 hónapos katonai szolgálat; ezt aényt nemrégiben országos népszavazás is megerősítette, mert minden ellenpropaganda ellenére a társadalom többsége – a legtöbb érdekelt is – egyetért vele.

A „nyersanyag” tehát megvolt. '71 szeptemberében a sorozáson a határország számára soroztak régi városomban, Esztergomban. A több száz résztvevőből ketten nem feleltünk meg „szocialista hazánk határvédelmének szolgálatára”: egy büntetett előéletű „egyén” és én, aki diszsidens amerikai állampolgár édesanyám miatt lettem a „politikailag megbízhatatlan” kategóriába sorolva. Öröm volt a hírben, hogy ezáltal rövidebb lett a várható szolgálati időm: a határországnél akkor szokásos 27 hónap helyett „csupán” 24 hónap! A kilencven nap megannyi takarodót, ébresztőt, kiképzést vagy szolgálatot, napi, esetleg nagyítótükörrel ellenőrzött borotválkozást és több kötelező hajvágást feltételez. Szorosan a témánkba vágón, csak a napi 60 (3 x 20) dkg kenyér és 1/2 l tea összesen: 54 kg kenyér és 45 l tea elfogyasztását jelenti ezen idő alatt! Az evés persze rengeteg gondot okozott egyeseknek, főleg az elkényeztetetteknek és finnyásaknak! De az is igaz, hogy akkor is és mostani időnkben ugyanúgy, jobb híján az evés-ivás volt a statisztika szerinti szegényembernek a megélhetés napi gondjai mellett az elérhető örömök csúcsa. Nem a házépítés, lakásvásárlás, nem a Trabant vagy a Zsiguli, hanem az evés. Aki az evés-ivás nyújtotta élvezeteknél többet akart, az bizony, ha lassan is, de céljaitól vezérelve az átlag fölé emelkedett! Azután van persze a megszokás, kényeztetés, mert lőn a gyermek, aki megszokta azt, amit az anyuka főz, mert a „gyermek” akkor is elfogadja anyuka főztjét, sőt szereti, ha ugyanarra az ételre más utálattal és leszólással néz, esetleg a hányinger jön rá! Megszokja a csomós tejbegrízt, a minden vasárnap „menetrend szerint” odaégetett rántott húst, főtlen krumplit, a sótlan vagy rendszeresen elsózott ételeket, sületlen vagy éppen odaégetett süteményt stb. Egy dolgot nem bír az emberfia (és leánya) megszokni étkezés dolgában (sem), a lelketlenséget. Mert lehet, hogy szegények vagyunk, ezért kevés cukor vagy méz jut a teába, citromot meg akkor „látott” a tea, ha az elment egy cekkerben, vagy ládában az ablak előtt, de az a fránya „begre” legyen legalább tisztességesen elmosva, még akkor is, ha műanyag!

*„Akitől félnek, az hatalmat gyakorol.”
(Jókai Mór)*

Ezzel már benne is vagyunk a felsorolt közétkez-
tetési intézmények közül a valamikori MN, azaz

a Magyar Néphadsereg étkeztetéssel kapcsolatos fő talányában. Miért volt mégis mindig zsíros az a tisztességtelen (kurva) bögre, ha mindenki utálta azt a helyzetet a honvédtől a parancsnokig? Barátaim, ismerőseim körében, az akkor általuk eltöltött kötelező sorkatonai szolgálat tapasztalata nagyvonalakban megegyezett az enyémmel. „Öreg, mélytengeri iszapgörgetőként” (G. Pisti, csanádapácai barátom remek megfogalmazásában), azaz már másodéves katonakoromban (az építőzászlóaljknál két időszak volt – 2 x 12 hónap – a harcoló alakulatoknál alkalmazott 3 x 8 helyett) a szakaszparancsnok-helyettesiben volt egy olcsó porcelánbögrém. A reggelinél használatos füles műanyag ibrik színe sárga volt nálunk, világos vagy narancssárga, ami senkit nem zavart, annál jobban a benne lévő tea tetején úszkáló kisebb-nagyobb zsír- vagy olajkarikák. Eleinte, a bevonulás utáni első pár napban, amikor még erősen sajnáltuk magunkat a helyzet miatt, amibe csöppentünk, legendák terjedtek laktanyaszerte, hogy ezek a karikák bizony a brómtól vannak. Figyelni kezdtünk! Este és reggel azonban, úgy állt mindenkinek a farkája, mint annak a bizonyos fagyott kutyának a lába! Ezért a brómot elvetettük. Maradt tehát a langyos vízben, felületesen elmosogatott bögre esete a teljesítménnyel nyomasztott honvéd elvtársak trehány kezemunkájával súlyosbítva, de a kellő mennyiségben ki nem adott mosogatószer hiányával is fűszerezve. Pedig ők is abból a pohárból ittak!

De az igénytelenség és nemtörődömség is visszavág, mint a birodalom. Az „öreg vagyok, beleszarok”, általánosan alkalmazott filozófiája természetes következménye volt – szerintem – az ötvenhat utáni politikai helyzetnek, az általános reménytelenségnek és a társadalmi kilátástalanságnak! Mert ugye, uraim, itt változás az nem lesz – „ezek aztán birtokon belül vannak a szovjet hadsereggel a hátuk megett” – így mindenkire rá van bízva, hogy miként éli túl az elnyomást; kicsit lophatunk, hazudhatunk és csalhatunk (a rádiókabaréban Kaposi Miklós által umbuldának nevezett cselekménysor), csak ne politizáljanak az elvtársak! Ez volt a Kádárrendszer alap gondolata, meg a nép reakciója: „ti fizetgettek, mi dolgoztatunk” című másik, igen káros filozófia. Mindenki hordta tehát haza a „közösből”, amit tudott. Az általunk ehetetlennek minősített ételeket az ügyeskedők föletették a disznókkal, amit mi és a társadalom, más formában, egy kis biológiai metamorfózis után újra megettünk! A sorozatos nemtörődömség következtében ittuk tehát a rosszul elmosogatott zsíros bögréből a vívizű teánkat, vagy a „bivalytejnek” nevezett híg pótkávét, és ettük hozzá a sokszor gusztustalan pörccöket. Ezek a

szemérmetlenül maguk zsebére dolgozó alkalmazottak egyszerre ártottak a rendszernek, amely hallgatólagosan eltűrte ténykedésüket – tisztelet a kivételnek –, és ártottak a katonáknak, mert rontották a hangulatot.

A pörccökkel az volt a kezdeti baj, hogy a „galád” disznója nem borotválkozott meg elég alaposan a halála előtt, vagy nem sütötték át eléggé. Egy volt katonatársam, akit megkérdeztem most, készülve erre az írásra, hogy miként emlékezik a honvédségi kajákra, negyven év távlatából először a véres, nem kellően átsütött pörccöt említette. Nekem más élményem van a pörccökkel kapcsolatban, mert amikor nehezen múltak a percek, illetve pörccök, a hideg vacsorára kapott adagjainkat bizony játéokra és közelharc gyakorlására használtuk. Ez azért volt lehetséges, mert a részünkre beszerzett sült, szalonnás vagy nagy ritkán húsos bőrdarabok kb. ötven százaléka az áldozat faráról voltak lekanyarítva, amelyen rajta ékeskedett a sértett sertés farka. Annál fogva pedig remek hajítóeszközzé vált egy pillanat alatt a kunkori farkú pörccöske! Az ateizmussal félrenevelt, sikerületlen Dávidokként dobáltuk a másikban még nagy fantáziával sem látható Góliátot, ők meg vissza! A kiképzés 51 napja alatt egyszer ittam jó ízű teát is, de az egy másik alakulatnál történt, a néphadsereg különböző egységei között jelentős minőségi eltérések voltak, ez a tény a székesfehérvári teavételezésnél derült ki számomra.

Az akkor Várpalotához tartozó Pétfürdőre vonultattak be katonának 1972. január 4-én egy építő zászlóaljba. Ez az egység a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága (PVOP) alá tartozott, tehát „légós” katonák voltunk. Munkánkkal az országnak az egész területén lehetett és lehet ma is találkozni Péttől Dunakesziig, az Állatorvos-tudományi Egyetemtől a rákospalotai lakótelepen át a paksi atomerőműig, de a megbecsültségünk mégis messze elmaradt az úgynevezett harcoló alakulatok elismertségétől. Nem akarták érteni az elvtársak, hogy erős hátsó ország nélkül nincsen eredményes harc vonal sem! A kiképzés még javában folyt, készültünk az éleslövészetre, nótázva vonultunk az alakulótérrel a körletünket jelentő épület felé, amikor nótánk szerint: *„jegenyefán fészket rak a csóka, barna kislány tanított a csókra!”* álmodozásra készítő igazságát ordítottuk az amónia szagú pétfürdői levegőbe, de szinte túlharsogott minket a zászlóaljstúdió adásában sugárzott „Óh, Mami” című bugyuta sláger. A stúdiós napjában tízszer játszotta le, amíg meg nem fenyegette „életveszélyesen” valaki, hogy használni fogja a fegyverét, ha még egyszer meghallja. Ennek hatására már csak négyszer-öttször játszotta le!

„*Ne pattroj kopasz, mint kecskeszar
az üstdobon, mert ha meglát a dolgozó
nép ebben a figurában, elkeseredésében
még azt is letagadja, hogy valaha ismert!*”
(*„Ismeretlen katona” mondása
a politikai oktatás szünetében Pétfürdőn*)

Az éleslövészetünk a székesfehérvári sóstói lőtérre zajlott mínusz néhány fokban, erős szélben. A helyszínen kiosztott reggelink májkrémkonzerv, egy darab kőkemény sajt és kenyér volt, tea vagy más meleg ital nélkül, a kulacsunkból ihattunk rá hideg vizet. Hamar átesem a lövészetben, mint később kiderült, a századnál egyedül lőttem kiválót. Addigra már valószínűleg a tisztek, tiszthelyettesek közül is fázni kezdtek, vagy forró teára vágytak a hideg víz helyett. Egy fiatal tartalékos tiszt mellé osztottak be engem kísérő személyzetként, talán jutalmul. Bevitt minket a parancsnoki dzsip Székesfehérvárra, hogy a híradós ezred konyhájáról friss, forró teát hozzunk a századunk részére. A Pétfürdőn megtapasztalt állapotok után, ahol látszatra pedig minden rendben volt, a fehérvári híradós laktanya „mennországnak” tűnt számomra. Az épületek állapota, a parkok és a laktanya udvara, a katonák öltözéke, fegyverzete, viselkedése ég és föld volt a miénkhez képest. Jelszavak és jelmondatok persze itt is voltak minden épület homlokzatára vagy a hosszú kerítésre festve, mint például: „*Hazánk fő feladata a szocializmus építése*”, vagy „*Éljen a szovjet-magyar fegyverbarátság*”, „*Veled vagyunk Vietnám!*” Én őket, ők engem néztek csodálkozva: „*hát magát, honnan szalasztották katona, az első világháborúból?*” Kérdezte vidáman egy uborka képmű hadtápos hadnagy, miután végignézt rajtam. A bokáig érő, agyagsárga posztóköpenyben, töredezett derékszíjjammal és feketére boksztolt két tölténytáskámmal tényleg hasonlóan nézhettem ki, mint öregapám Isonzónál. A zöld nejloninges, fehérkötényes szakácsok és a konyhai segítők is jókat vigyorogtak a hatalmas, korszerűen felszerelt, tiszta és jó szagú konyhában, amikor megláttak. Miután megtudták, hogy cukrász vagyok, meg nős és családos, másként kezdtek beszélni. A frissen főzött, valódi citrommal és citromsavval ízesített, kellemes cukros teából annyit ihattam, ami belém fért. Csak úgy feszült a gyomrom a sok finom teától. Megtöltöttem ütötköpött, literes, „elavult” kulacsomat is. Amikor a teával kiértünk a lőtérre, kiosztották a hideg ebédet: jó savanyú barnakenyeret és egy darab 7,50-es húskonzervet, közismert nevén „gyíkhúst”. Tea adagomat odaadtam a sorban előttem álló, örök-ké éhes, szomjas, 105 kilós D. Jóskának.

Pár nap múlva következett a katonai eskü: „*Én, Czírok Ferenc, a dolgozó magyar nép fia*

esküszöm, hogy a Magyar Népköztársaságnak hűséges katonája leszek.” – volt az eskü szövegében a tizenhat évvel korábbi „ismert eseményekre” való célzás is: „*Esküszöm, hogy hazámat, a Magyar Népköztársaságot minden külső és belső ellenség ellen, életem feláldozásával is megvédem.*” Mai szemmel elolvasva a nemzetközi terrorizmusra biztatást is megtalálhatjuk: „*Alárendeltjeimről legjobb tudásom szerint gondoskodom, őket öntudatos hazafiakká és a népek szabadságának harcosává nevellem* [kiemelés tőlem].” A népi demokratikus eskü szövege, ellentétben az évszázadok alatt megszokott gyakorlattal, nem úgy fejeződött be, hogy „Isten engem úgy segítjen!”, hanem ekképpen: „*Ha pedig a haditörvényeket megsértem, eskümet megszegem, sújtsa a népköztársaság törvénye és dolgozó népünk megvetése.*” Isten engem úgy segítjen! Tette hozzá B. örvezető halcan a hátunk mögül.

„*Mi lesz az emberekből,
ha eltávolítják őket a lakóhelyükről?*”
(*Meunier-Savarin: Szilbakó éneke*)

A kötelező sorkatonai szolgálat kinyitotta – a maga módján – számunkra az országon belüli megismerés kapuját, emberi és környezeti értelemben egyaránt, ha csupán résnyire és nem ulisszeszi lehetőségekkel. Márai mondja: „*Nem szabad megrekedni a zugolyokban, élni kell, menni a világ felé, mihelyt lehet.*” A fiatal férfiak százezrei számára új helyzet adódott: a fegyelem, a kaland és a személyiségfejlődés lehetősége. Az otthoni bezárt, féltőn védett világokból ki kellett lépni a katonai behívó parancsára, ennek sokan nem örültek, mint ahogyan még ma is Magyarországon szinte a legkevesebb a tudatos, országon belüli mozgás, munkahelyváltoztatás az Európai Unió országai közül. Az addig végzett munkát abba kellett hagyni, vele együtt a pénzkeresés lehetőségét, egyfajta szabadságképzetet, mert menni kellett katonának, de ezzel a gondal egyébként a támadó ellenség nem törődik! Az alapkiképzés után felkerültem, saját kérésre, Óbudára, a Kunigunda utcába. Akkor kezdték kisajátítani és bontani a régi Óbuda kedves, öreg házait, amelyeket fel lehetett volna újítani, de nem azt tették. Az embereket „eltávolították a lakóhelyükről”, az újpestiek Pestlőrincre kerültek, a kispestiek Rákospalotára stb. Még járt a Flórián térről az 5-ös villamos a III. kerületi TTVE pálya mögött a „*Meggyfához címzett kocsmácsi*” felé! A „Kuniban”, ahogy magunk közt hívtuk a „tethelyet” (és mivel tömegpusztító fegyverekből – töpfe – kaptunk kiképzést, a munkahelyet) egyszerűen „kárhelynek” neveztük. A napi munka zsibbasztó körforgásában,

cukrászként, mint kubikos segéd munkás dolgoztam, még az is jólesett pihenésként, ha szolgálatban voltam. Nem voltam sem álmos, sem nem unatkoztam. Ez utóbbi fogalmat ma sem ismerem!

Olvastam és elképzeltem, átéltem és megszerettem az általam választott témájú könyvet. '72. április 26–27-én éjjel – mert természetesen a kopasz volt fenn, az öreg durmolt – és másnap délelőtt, elolvastam az akkor frissen vásárolt könyvem, címe: *Szilbakó éneke, vérfürdő Amazóniában*, írta J. Meunier és A. M. Savarin. A dél-amerikai indiánok módszeres kiirtásáról, ennek a sokat szenvedett népcsoportnak a tragédiájáról szól a könyv. A népirtás szomorú valósága mellett szó van ebben a remek írásban, a „fogas vagina” témájától az embert magáévá tevő, majd bekebelező anakondán keresztül a hatásos nyílméreg elkészítési módjáig. Amely akkor lesz igazi, jól sikerült főzet, ha egy béka három ugrás után bénán összeesik a méreg hatására. Letéve a napos szolgálatot, Ady Endre *A kenyér* című versét tanultam a zászlóalj irodalmi színpadának tagjaként. A második versszak a gondolkodó ember örök vergődése: „*Szent örület, felséges, bamba, léha, / Embernek lelke, életnek babérja, / Amit lövell gyötrődő emberelme, / Embernek lángja, vágya, gerjedelme, / Mit a tudat, az eszmélés felér: / Mind testi tűz, mind gerjedés, kenyér!... / Teremtő tűz, versenyre, síkra készítő, / Vagy megtörő, siránkozó, emésztő...*” A lélek érlelőkovász nélkül csak kesergő és bűdösséget árasztó kenyérfogyasztók maradunk: evő és ürítő biológiai lények...

„Életemben annyi mindent megettem, hagytam, mindent más főzön meg helyettem.”

Hát persze, hogy hagytam! Az engem nevelő öreganyám vendéglősi ismereteivel kiválóan elkészített ételeit faltam nagy örömmel a velőspirítóstól a tejfölös, tormamártásos sertésszeleten át a rumos meggyel „fűszerezett” madártejig szinte mindent. A spenótot és a nagyon kövér húsokat, vagy nagyapám kedvencét, a rezgőt nem szerettem sokáig. A cukrásztanulóság három éve pedig felkészített a honvédségnél tapasztalt állapotokra: a mindennapos záptojások, a megromlott nyersanyagokkal való állandó találkozás, a puncstöltelékben talált cigarettavég vagy gyufaszál; vagy az egyébként jóindulatú, engem a krémesfőzésre tanító M. néni orráról az üstbe csöppent áttetsző folyadék látványa, amelyről ma sem tudom, hogy izzadtságcsepp volt vagy nem. Ráadásul utána meg kellett kóstolnom a főzetet, hogy tudjam, milyen a jó krémes! A mindennapos piszkálódásokról már nem is beszélve. *Ettem, míg az idegeim kikoptak, engedjétek, hadd főzzek ma magamnak!* Ezért az emberfiát elkapta a vágy, hogy főzön magának valami fi-

nomat, különlegesen, hogy legalább a saját kosztát ehesse! *Jöjjön, aki éhes, aki új ízekre vár, álljon be a sorba, amíg tele van a tál.* A honvédségnél fogyasztott ételek közül a Péterkei ízek hoztak újdonságot számomra. *Benne lesz, majd amit eddig kiloptak, engedjétek, hadd főzzek ma magamnak!* A Kuniban megéltem a pillanatot, amikor benne lett a tányérban végre, amit addig kiloptak. (*Latzin Norbert-Demjén Ferenc: Hadd, főzzek ma magamnak! Bergendy együttes, 1973*) A témánkhoz illő nótát Bergendy István énekelte és éneklő a mai napig, az ő előadása egyéniségére szabottan telitalálat volt.

„Az Ó-Budai laktanyára rászállott a gólya, ellenőrt hozott a csőrében konyhások számára!”

Az óbudai építőzászlóalj számára egy közéletmelzési vállalat főzött, bizony felejthetően. Három emlékezetes élmény maradt meg bennem. Méreg nem volt, mint az indiánoknál, de az ételmérgezés lehetősége fennállt! Elsőként a már említett, hideg kajaként kiosztott „kunkori farkú” pörccök hajjigálóversenye, egymáshoz vagdalása volt, amely már a felettesek figyelmét is felkeltette. Valaki elkezdett utánajárni, hogy miért nem eszik meg a katonák a pörccöket. A következő már zászlóaljszinten botrányt kiváltó étel, egy gyorsfagyasztott és valószínűleg lejárt szavatossági idejű, esetleg visszafagyasztott rántott csirke volt. Úgy ugrott ki a panírjából, mint az akkori távolugró olimpiai bajnok és világrekorder, Bob Beamon, amikor a 890 centit ugrotta! Ráadásul szaga is volt neki, azaz bűdös volt a tyúkica húsa. (A helyesírási programom javasolja a Tyúk Ica változatot!) Szerencsénkre a tiszték is azt ették, amit mi, így nem lehetett eltusolni az esetet. A pörcedobálás és társai megerősítették a „csirke ügy” disznóságait. Napok alatt változás történt, leváltották a civil vállalat vezetőjét és vele együtt a mi élelmezési és ruházati tisztünket, K. századost. És lássatok csodát elvtársak! A pörce helyett előfordult turistaszalámi, sőt gyulai kolbász is, vasárnapi reggelire pedig téliszalámit, primőr paradicsomot vagy paprikát is láttak hitetlenkedő szemeink!

A harmadik emlékezetes történet, amelyet a leszerelésem után hét évvel hallottam a Borsod expresszen, idetartozik, hiszen az egyik általam is ismert századparancsnokról volt szó, akit olyan jól utánoztak a vonaton Kassára utazó fiúk, hogy több év távlatából is ráismertem Á. őrnagyra. Egy-két év múlva oda fejlődött a jó minőségű hideg ételek sorsa, hogy bűnözésre csábított. Á. őrnagy, a századparancsnok feltette péntek délután kettőkor a soros eltávozásra induló, zömében Szabolcsba, a Hajdúságba, Borsodba utazó katonáinak a kérdést, „hogyan sorba akar-

nak-e állni a hidegkajáért, és ezzel az időt húzzák, vagy inkább mennének a Keletibe, hogy időben elérjék Óbudáról a gyors- vagy expresszvoznatot. Otthon úgyis ehetnek majd minden finomat! Ilyen helyzetben persze, hogy otthagyták a hidegkaját, volt ugyan, aki morgolódott, de a többség elfogadta „az egy nem mindegy kiért, de mindenki érterem” elv alapján! A századparancsnok egy párat adott a gyulaiból, turistából vagy a sonkakonzervből az írónoknak, technikusnak meg az ottmaradt szolgálatnak, a többit jutányos áron eladta egy a város másik felén dolgozó büfés cimborájának. Ez addig működött, amíg egyik beosztottja fel nem jelentette; amikor a század elment eltávozásra hidegtelelem nélkül, az őrnagy átballagott a „Sportba” – a TTVE pálya büféjébe – iszogatni. Az egyik szakasziparancsnok-helyettes nem ment még haza, mert szolgálatban volt, és egy régi sérelme miatt leste az alkalmat, hogy bosszút álljon; lement gyorsan az ügyeletes tiszthez, aki régi ellensége volt az őrnagynak, és a századparancsnokot kinyitvatva megmutatta neki az ottmaradt hidegkaját. Az eset következtében az őrnagyot lefokozták századosná, és egy vidéki építkezésen, ötven kilométerre Budapeستől, lett beosztott szakasziparancsnok. Annak a két fiúnak, akikkel, évekkel később „véletlenül” egy fülkében utaztam a vonaton, Á. őrnagy volt a parancsnoka! Ilyen kicsi a világ, benne a kicsinyes család, lopás. A helyzethez illő nyelven: zabálás.

*„Kantinosné, kisangyalom,
füstfelhőben agitátorral”*

Nálunk a Kuniban csak kantinos, tehát férfi büfésünk volt, meg sok csokis és citromos nápolyi. De természetesen volt a sűrű cigarettafüst, létezett már akkor a „hízott női sertésről (coca)” elnevezett üdítőnek mondott ital is. Ez utóbbit ugyanúgy, mint a cigarettafüstöt gyermekkori idült hörghurutom miatt nagyon nem kedveltem, mert úgy tizennégy éves koromig rengeteg *Fagifor* és *Erigon* nevű kanalas gyógyszert kellett benyelnem, ha tetszett, ha nem. Ezeknek az említett köptetőknak az ízében volt valami a gyógyszerész által kitalált kólában, ezt az első ízleléskor észleltem és ellenérzésem azóta is megmaradt. 1972 nyarán még lehetett sört kapni a kantinban, üveges kőbányait, akkoriban 4,30 Ft volt egy üveggel, a csapolt meg 3,50 Ft, odakinn a „szabad” világban. A sörnek köszönhetően mindig tele volt a meglehetősen nagy helyiség hőbörgő, majd lassan részeggé váló öreg katonákkal. Volt olyan, aki ráült egy láda sörre és kiitta „maga alól”, majd idült vigyorral az arcán, tántorogva távozott. Ez a kantin nem volt az elméleti, romantikus proletár idill helyszíne, mint

az akkoriban nekünk sokat emlegetett Kernstok Károly festményén, az *Agitátor* címűn látszott. A romantikus hangulatú képen látható agitátor számomra rendkívül hasonlított az „öreg” (ötvennégy évig élt) Leninre, pedig Kernstok még 1897-ben festette, amikor Lenin elvtárs még fiatal, alig 27 éves volt. A kidolgozott izomzatú munkások feszült figyelemmel isszák Lenin szavait, meg az asztalon lévő kimért bort. De mégis, Kernstok látomása a „nagy álmodóról” beteljesedett... Hiába, a szabadkőművesség mindig jól értesült volt. Szóval nálunk folyt a sör, és nem voltak agitátorok a kantinban, legfeljebb besúgók, és nem kellett sarokba húzódva lázítani, mert a mi korunkban az „agittrottyosok” a meghirdetett politikai oktatás keretében szólaltak meg. Hamarosan új zászlóaljparancsnokot kaptunk, a régi előlépett és felerült a minisztériumba, az új viszont betiltotta a kantinban a sörivást. Ez eléggé antidemokratikus lépés volt részéről, főleg azért, mert ő mindennap részegen jött be esténként a laktanyába. Próbariadó! - kiáltotta egyik este egy leleményes ügyeletes tiszt helyettes, leoltották hirtelen a vilanyt, és a sötétben gyorsan bevitték egy sátorlap segítségével szobájába a részeg, járnai sem tudó parancsnokot.

*„Vigyázzon kisfiam, nekem
egy oroslán van a bőröm alatt!” –*

mondta a kiképző szakaszvezető Pétervásárán, a tisztesiskola egyik alaki foglalkozásán szerencsétlenkedő tisztesjelöltnek. A pétervásárai kiképzőközpontot mi katonák, de még a tisztek is maguk között, csak „Péterkének” hívták. Az építődandár minden zászlóalja 140-150 jelöltet küldött a kiképzésre, amely csaknem tíz hétig tartott, október közepétől december 21-ig, tehát hosszabb volt, mint az alapkiképzés. Az egykori csendőrkiképző-laktanya aránylag jó állapotban volt, a juhodályszerű, mennyezet nélküli épületekben 2 x 64 főt helyeztek el emeletes ágyakon, és egy nagyméretű vaskályhával fűtöttünk. Takarodó előtt ki kellett szedni belőle a parazsat, érthető okokból, ezért reggelre a három méter magasan lévő ablakokra a jégvirág rajzolt különleges mintákat. Nagy szerencsémre könyvtáros lettem egy külön épületben. A községi könyvtárban válogathattam össze a többszáz kötetes készletet, ott akadtam rá, az akkor már betiltott Szoltsenyicin mű, az „Iván Gyenyiszovics egy napja” egy megbújt, „engedetlen” kötetére. Iskolaparancsnoki engedéllyel árulhattam új könyveket, újságokat, folyóiratokat (Tükör, Ország-Világ, Képes Újság, Ludas Matyi, Füles, Ezer-mester, Új Írás, Nagyvilág stb.) is, valamint totót és lottót! Egy hét alatt „kinőtük” az első helyisé-

get, és még kaptunk hozzá, T. ezredes engedélyével, két szobát, amelyekből V. Lacival, a segítőmmel, az egyik helyiségből olvasótermet, a másikkól játékszobát: sakkozó-, dominó- és kártyázóhelyiséget alakítottunk ki. Az ezredes elvtárs azt mondta, amikor mindent megnézett, hogy vigyázzunk, mert játékkaszinóra még Moszkva sem ad engedélyt! A falakat keretezett, színes nyomatokkal díszítettem, de kisebb-nagyobb cserepes virágok is voltak a helyi termelőszövetkezetből kölcsönben. 30-35-en tudtak leülni, és majdnem mindig teltházzal működtünk. Dohányozni tilos volt, és be is tartották, kártyázni pénzért nem lehetett, de ezt nem tartották be!

A mellettünk lévő nagyteremben volt a tévé, és a híradótól kezdődően fél tízig lehetett nézni. A tévében akkoriban ment a Négy páncélos és a kutya című lengyel filmsorozat, hétvégeken pedig az Odüsszeusz német gyártású sorozat változata. Péterkén azért volt viszonylag „jó dolgunk”, mert bár rengeteget gyakorlatoztunk, alkalmadtán riadózgattunk és bizony a fülünkön jött ki a politikai oktatás is, de vacsorától takarodóig szabadidő volt minden nap, és közben nem volt semmi szándékos piszkálódás. Aki szolgálatba lépett, végezte a dolgát. Ez a kiképzési évad az új iskolaparancsnok első éve volt, a régit, a lövöldözéseiről is hírhedt, Sz. alezredest, leváltották, így teljesen megváltozott a szemlélet ahhoz képest, amiről még a mi tiszteseink beszéltek. Akkor a virágtartókat hegesztő, intarziákat készítő, lámpákat összeszerelő tisztjesjelöltek kitüntetéssel végeztek, pedig fel voltak mentve a kiképzés alól! Ingyen szakmunkát végeztek a tiszteknek, termékeik egy részét pedig eladták a falubelieknek. A korrupciós időszak lezárásának még az volt a következménye, hogy januártól az újonckiképző századok a kiképzés befejezése után is megmaradtak újonc századnak, a többi században pedig az öregkatonákat foglalkoztatták. Ezzel elejét vették az örökös öreg-újonc ellentétnek, és a teljesítmények is jelentősen megnőttek, a másodévesek nem bújhattak többé semmilyen ürüggyel az újoncok háta mögé.

„Nem szép, hogy bolondnak nézed a dolgozó nép fiát.” (F. Béla honvéd)

Péterkén a jó közhangulathoz számunkra hozzájárult még a helyi TSZ konyhájának remek főztese. Reggel, délben, este friss fehér kenyér volt egyenesen a péktől, korlátlan mennyiségben minden étkezéshez. Ami szokatlan volt legtöbbször számunkra, hogy hetente háromszor birkahúst főztek, akár borsos birgetokány, birkapörkölt vagy éppen bab- és lencsegulyás formájában. Sokan idegenkedtek eleinte a birkahústól,

de legalább szabad volt belőle a repeta! Itt is volt tea, de csodák-csodája, nem voltak zsírosak a bögrék! Persze itt a katonák a civil konyhaszszonyok felügyelete alatt dolgoztak, akik szigorúbbak és főleg alaposabbak voltak, mint a legvadabb főtörzs! Minden másnap bivalytej volt, a friss fehérkenyérrel azonban még az is finom lett. Még valami, itt is volt pörcc, de frissen sütötték és valóban jól átsütve, finom ropogósan készítették el. Hetente kétszer sütöttek lekváros és túrós buktát a gulyás mellé. Vacsora után mindig nyitva volt a kultúrépület. A nagyteremben lehetett tévét nézni, és a könyvtárban olvasni, sakkozni, levelet írni vagy kártyázni, ahogyan arról már szóltam. Azon az estén is telt házzal működtünk éppen, amikor hirtelen, fegyver nélküli alapfelszereléssel beriadóztatták az egész kiképzőiskolát. A felsorakozott századok előtt az iskolaparancsnok elének állított egy kiképző tizedest, aki a kerítésen átmászva többször elhagyta az iskola területét „italozás és egyéb célokból”. A tizedestől elvették a csillagjait, és áthelyezték a kazánházba a civil fűtő mellé segítőnek. (Jó egy hónap múlva, leszerelése előtt pár nappal, visszakarta csillagjait.) Már napok óta rebesgették, hogy a hátsó kerítésnél lehet pálinkát venni; egy falubéli özvegyasszony árultatta ott gyerekeivel, többnyire korán, a reggeli torna idején a

Czírok Ferenc rajza

„szeszét”: kis poharakban. A pálinkáspohár éppen befért a kerítés hálóján, a „szomjazó” kiadta a pénzt, az egyik gyerek a demizsonból megtöltötte a testvére által tartott pálinkáspoharat, és beadta a „kerítésszagot”. A kuncsaft pedig bédöntötte arcába a kb. féldeci pálinkát. Eközben a tizedes, átmászva a kerítésen, átment az út túlsó oldalán lévő házba, és az anyukának szerzett örömet, állítólag nem csak ő egyedül; a hét-nyolc éves fiúk pedig szorgalmasan tovább árulták közben a piát. Mert valakinek dolgozni is kell! Ez már tavaly is így volt, mesélték tiszteseink, az öregek. A tizedes rákapott a lehetőségre, és estefelé is akart részesedni az élet apró élvezeteiből, így állandó látogatója lett a „kerítésparancsnokságnak”! A riadó napján, estefelé – november elején, hat óra után már elég sötét van – éppen visszafelé mászott a kerítésen, és odaszólt egy kényelmesen arrafelé ógyelgő katonának, hogy segítsen már neki beugrani az iskola területére; a katona készségesen odatartva a vállát megtette, amit kértek tőle. A tizedes leugrott melléje, és akkor látta, hogy a segítőkész katona maga az ezredes volt, rendfokozat nélküli mikádóban, gyakorlósapkában. A riadó ezután következett. Az öregek között, ha volt is még szándék az említett „P” betűs dolgok élvezetére, egyelőre felhagytak vele.

Czirok Ferenc rajza

„A burgonya nem egyéb, mint egy óriási nagy hazugság, amivel az embereknek a gyomrát megcsalják.” (Jókai Mór)

Közben persze a kiképzés is folyt, amíg „némely” katona ábrándozva írogatott a noteszébe. Harcászati bemutatóra készülünk terepen. Tizenöten vagyunk, T. ezredes, az iskolaparancsnok, a „rajparancsnokunk”, egymás után foglaljuk el a dombokat, dobálom a puffancsokat (ködgránát), vaklőszerezettel lövöldözök a levegőbe, szóval négy társammal mi vagyunk az ellenség! Bükkszenterzsébet és Fedémes között, egy már betakarítás utáni krumpliföldön gyakorlatozunk éppen. Fekvőlövész-gödörnyi helyet kellett ásunk személyenként, ez kb. harminc-negyven centi mély, a gyalásóm (gyalogsági ásó) beleszalad a porhanyós földbe, és megakad valamiben. Krumpli! A társammal gyorsan kiürítettük a gázálarc-hordtáskánkat, azaz a szimatszatyrot, és pár perc alatt megtöltöttük burgonyával. Olyan 8-10 kiló lehetett kettőnk „szerzeménye”! Megmutatjuk raj- és iskolaparancsnokunknak, azt kérdezi, hogyan akarjuk felhasználni. Meg akarjuk sütni a vaskályha tetején, válaszoltam. Azt akkor ő is szívesen megízlelné, válaszolta, ebben maradunk. A tisztés kiképzésnek ebben az időszakában már a kőépület egyik huszonnégy ágyas termében voltunk, mint leendő szakasziparancsnok-helyettesek. A fiúk nagy ovációval fogadtak minket, és vacsora ide vagy oda, azonnal nekiláttam a megmosott krumplik bevagdolásának, majd sütésének. A sült krumpli illata odacsalta a szolgálatot és a szomszéd termék lakóit; a szobatársak egy nagyhangú csapata azzal foglalkozott, hogy az idegen, gyomorérdekből betolakodókat elhajtsa. Ez nagyrészt sikerült is. Az első sülésből pár szemet T. ezredesnek vitt át az egyik srác, akinek volt egy kis üveg eldugott libazsírja, és azt betette a közösbe. Került valahonnan még lilahagyma és fokhagyma is. Szóval nagy „lakoma” volt aznap este, szerencsére a rengeteg krumpliból jutott bőven mindenkinek. A tiszta, egyszerű ízek rabul ejtettek minket, és nagyon jólesett újra élvezni, hogy tudtuk, mit eszünk. Újra fölmerült bennem, mit ettünk Kolumbusz előtt. Milyen volt a napi étrendünk paradicsom, paprika, kukorica vagy kakaó és vanília nélkül? Borisz L. Paszternák írja Majakovszkijjal kapcsolatban: „Úgy kellett bevezetni a szovjet irodalomba, mint Katalin cárnő korában a burgonyát, erőszakkal...” (Márai Sándor: Napló 1964–66.)

„Csücsülj csak, ülepem, légy vidám, légy te százsípú orgonám.” (Berda József)

Folytatódtak a szakirányú előadások, vizsgák. Volt még éles kézigránátdobás is, meg éjszakai

lövészet, nyomjelzős – világító – lövedékkel az ivádi elektromos lőtér; ahol nem kellett már a célhoz gyalogolni a sötétben, hanem visszajelezte a rendszer. Ott vacsoráztunk a lőtér, főtt lecsókolbász volt mustárral, miként H. Zoli barátom oly pontosan emlékezett rá. Ez a kolbász a híres „Fradi” kolbász nevet viselte a nép nyelvén, a mindenféle felhasznált „állati alkatrészek” okán kapta a nevét: „mindent bele”! Ahol annyian és annyit esznek, isznak, ott bizony vécére is kell menni. Az ivádi lőtér „emberi salakanyag” ürítésére alkalmas intézménye egy betonlábnyomos, acélsarkos, igazi „szovjet mintájú” rötyi, azaz pottyantós lehetőség volt, ahol nem szabad visszanezni, mert felfröccsenhet a lé, amely a kátrányozott falú vizelde felől folyt az alattunk lévő több méter mély gödörbe! A kb. 80 centi magas betonválaszfalakon jobbról egy kapaszkodó segítette a szükség sikeres végrehajtását. Balkezesek hátrányban. Igazából tehát, nem is WC volt ez a katonai reterát, mert vízöblítésről szó sem volt. Az alacsony válaszfal fölött a szomszéd elrévült szemébe is mélyen bele lehetett nézni. Már akinek olyankor szemezni van kedve! Bokáig letolt gatyával, miközben a huzatos helyiségen keresztül térdig érő jeges szél fújt, ott is elsütöttem az elsőként apámtól hallott vécévers helyzethez illő változatát: „Szarjál sárgát, zöldet, kéket, ezzel is a békét véded!” Ötvennégyben írta fel valaki a szerszámgyári vécé falára Esztergomban. Mivel besúgók is járnak vécére – természetem hozzá –, hamar híre kelt az esetnek! A másnap reggeli üzemi gyűlésen a párttitkár elvtárs bemutatta a helyzetet: „Az ellenség keze már a vécénkbe is betette a lábát, elvtársak!” Még jó, hogy a röhögéstől nem lehetett a kb. harminc centi átmérőjű lukon leesni!

Az ürítésnek természetesen légnemű változata is van, meglehetősen hatásos! Mint a harci gázoknak általában. A kisebb körletek reggelre bizony megteltek az illanó és maradó gázok természetének megfelelően. A péterkei lencse- és babgulyás például hatásosan növelte a gáztermelést. A pétfürdői alapkiképzésen az első szakasznál volt egy srác, aki minden második lépésre tudott egyet eresztetni nyolcszor-tízszer egymás után. Amikor röhögésbe fulladt a díszmenet gyakorlása, megkaptuk a jutalmat: „Az egész fingós bagázsnak harchoz!” Feküdtünk a sárban elkeseredetten, amikor T. honvéd egy „utolsó” eresztett, ezzel átmentünk „kínaiba”: kifingtunk a röhögéstől. Keresztapám mesélte: katonai kiképzésen történt az 1930-as években. Éjjel bement körletellenőrzésre hozzájuk az őrmester. A vacsorára elfogyasztott babgulyás megtette hatását, irtózatossá bűz fogadta a hálóteremben. Beriadóztatta a szoba legénységét, hálóingben, csizmában a karabélyra feltűzött szuronyal kellett sorakozni.

Majd csatárláncban haladva ágyról ágyra, le kellett szűrni a bűzlő fingokat. A szuronyosok mögött haladtak a pokrócosok. A pokróc négy sarkát négy katona fogta. A leszúrt „holttesteket” a pokrócba kellett kíméletesen hajítani. Amikor az őrmester úgy döntött, hogy megtelt, akkor gyászmenetben az ablakhoz vitték a „halottakat”, és kiöntötték „őket” a nyitott ablakon. A „légi temetés” ideje alatt a szuronyosok fegyverrel tiszteltek az elvonuló menetnek. Az, aki a szomorú aktus közben elnevette magát, a másik ágyosor alatt gyakorolhatta a laposkúszást.

„Egy citrom nem rendeltetésszerű használatának esetéről!”

Fogyasztottunk természetesen a „korszerű táplálkozás” keretében vitamindús gyümölcsöket is, almát, narancsot és citromot, persze különböző formában. Egyik este, a takarodóra felkészülés idején értem fel a körletünkbe. Levetköztem, és átöltöztem én is a „libafoszöld” pizsamába, és összehajtogatott ruhámat már beidegződött mozdulattal az ágy lábánál álló háromlábú stokira tettem. A fiúk éppen veszekedtek valamiért, többek szerint egyik társunk bemószerolt minket az iskolaparancsnoknál, végül az ügyből nem lett semmi, de a srácok egy része nagyon felháborodott X. honvéd cselekedetén. Ráadásul X. azt találta mondani, hogy máskor is elmenne megmondani, ha látna, hallana valamit, amit szerinte meg kell mondani a főnökségnek. Erre kisebb verekedés tört ki, X.-et leteperték az ágyára, és Béla, aki a legerősebb volt köztünk, ráült X. lábára, elővett a zsebéből egy citromot, kettévágta bicskájával, és közben kimondta az ítéletet: „ezért most a fa...ra csavaram a citromot!” Úgy lett! Elővette a visítózó X.-nek, akinek igyekeztek közben befogni a száját, büntetésre ítelt szervét, és rácsavarta a citromot, mint egy facsaróra. „Jön az üti (ügyeletes tiszt)!” - szólt egy fickó fojtott hangon, aki addig az ajtónál őrködött, és már rohant is az ágya felé. Mit tesz Isten, aznap éppen a mi parancsnokunk volt az üti, Dzs. százados, köpcös, nyugodt, mindig mosolygós tiszt, aki a lehető legemberségesebben bánt mindig velünk. Pillanatok alatt mindenki az ágyában volt, mire a százados bejött, ilyenkor már nem kellett „föl, vigyázz!” vezényszóra felállni, tehát mindenki „békésen” feküdt a takarója alatt. Dzs. százados végigsétált az ágyak között, a hálóterem végébe érve visszafordult felénk, és barátságosan mosolyogva azt mondta: „Látják, hogy tudnak maguk ilyen szép rendet is tartani!” Majd hozzátette: „És milyen kellemes citromillat van! Már megint főztek valami finomat?” Majd megfulladtunk a visszafojtott röhögéstől, mert mindnyájunknak az jutott eszünkbe,

hogy hát még X. honvéd facsaróként használt szervének milyen „finom” citromillata lehet! A múltkori krumplisütés miatt rám nézett a tiszt, Béla és X. ágya a másik oldalon volt, többen szájkra szorított párnával néztek rám, gyanúsan düllődő szemekkel, várva, hogy mit mondok: „Semmi különöset százados elvtárs, csak citromos teát” – mondtam a lehető legkomolyabban. Dzs. százados, tovább mosolyogva, elégedetten bólintott, jóéjszakát kívánt nekünk, és kiment a teremből; párnákba fulladt az addig visszatartott röhögés.

„Öreg! Takarékon tartsad a fejed!”
(Egy nem ismeretlen „öreg rája” mondása)

Így is történt. A másodév, amely szintén bővelkedett kalandokban, erről majd máskor, évés-ivás tekintetében nagy változást hozott; többet mehettünk haza, és az állandó kimaradási engedélyünk révén „Budapest helyőrségbe” is, ahol, ha saját költségen, de nagyokat lehetett zabbantani. Így csupán két, étkezéssel kapcsolatos intermezzo maradt meg bennem. Valahogyan az utolsók között mentem le egyszer az étkezdébe vacsorázni, páran voltunk már csak; az ételosztó-ablak közelében egy nagyhangú társaság ült, látszott rajtuk, hogy már voltak a kantinban. Egyikük hátrakiáltott a konyhásoknak a válla fölött: „Hé! Kopasz, dobjon meg egy kenyérrrel!” Az ablak mögött tüsténkedő honvédet ekkor szó nélkül félretolta egy konyhaszolgálatos őrmester, kivett a nagy kosárból egy serclit, és kihajolva az ablakon, kupán dobta a kéregetőt, aki majd lefordult a székéről, „Ez jó lesz, öreg?” – felkiáltással. A kárvallottat jól kiröhögték társai, ő meg csak morgott valamit mérgesen az orra alatt. A másik eset a leszerelés éjszakáján történt. Éjfél előtt kellett gyülekeznünk a felvonulási épületek mintájára készült étkezdében, arra várva, hogy perceken belül eljön a szabadulás pillanata; ezért körülnéztem még egyszer, utoljára. Az egyik falon egy darab papír volt felragasztva valami sárgás anyaggal, ami nem tűnt ragasztónak. Megnéztem közelebbről, valaki azt írta rá: „Egyétek meg a sárgaborsótokat!” Majd egy kis főzeléssel odaragasztotta az étkeзде falára búcsúzóul a papírt. Sorakozóra hívtak, és hamarosan elindultunk a nagy bejárati kapu felé, ami végre kinyílt előttünk. Mentünk a budapesti éjszakába, a vonatom indulásáig volt még 5-6 óráig (mint Komárom megyeinek a megyeszékhelyre, Tatabányára kellett utaznom), így bementünk a cimborámmal a Savoy Bárba, ahol akkoriban Cserhádi Zsuzsa énekelt nagyszerűen éjszakánként. „Éjfél elmúlt, és nem vagyok álmos”. A huszonnégy hónap rejtőjenős befejezése következett: hárman ültünk az asztalnál meg-

könnyebbülten elmerengve a szerencsésen eltelt katonaidő történeteiben: Ernő haverom, egy üveg badacsonyi szürkebarát és én.

Elfogytak – egyelőre – az érdekes hozzávalókból kotyvasztott honvédségi menü adagjai. Az emésztést könnyítendő, egy jó kortyra vágyom: emelem poharam a fiatalságra, amikor még a vasszőget is megettük, megemésztettük és természetesen kiürítettük, miközben az örökkön áhított békéért harcoltunk, amely akkor a leghatásosabb, ha bennünk van.

Czirok Ferenc rajza

Nagy Tímea

Benned él

Mikor elmentél, csak ennyit mondtál:
Ne sírj!
Bár hosszú útra megyek,
Mindig ott leszek veled.
Ha szomorú vagy, sose látsz,
De ott leszek neked.

Én leszek a Nap, mely rád ragyog,
Én leszek a Hold, mely őrzi álmod,
A csillag, melyet, ha bárhol jársz,
Fönn az égen megtalálsz.
A tenger, mely a partot mossa,
A szél, mely nyomodban jár.
A fák, az erdő, hova menekülhetsz,
A sivatag, melyben utat lelhetsz.
Én vezetlek Téged sötét ösvényeken,
Magas hegycsúcsokon, virágos réteken.

Én leszek a remény mely éltet,
A vágy, mely hajtja lelked,
A könnycsepp, mely végighull tiszta
arcodon,
A vihar, mely lázadó szívedben kél,
Az emlék, mely benned él.

Szemed...

Szemed a kék tenger,
A friss erdőszéli patak,
A nyári égbolt, melyen
Báránfelhők játszanak.

Szád, mint a melengető tűz,
Mint a kopár réten
Egy szál pipacs,
Mint az első tavaszi tulipán,
Mint a vér, mely életet ad.

Hajad, mint a ragyogó déli napsugár,
Mint az aratás előtti
Aranysárga búzamezők,
Mint a végtelen sivatag,
Melyben az oázist meglelem.

Bőröd, mint az első téli hó,
Mint a havazás Szenteste,
Mint a dér hajnalban a faleveleken.

Hiányzol

Ha eljön a hajnal
És felvirrad a nap
Először rád gondolok,
mit csinálsz?
A tájjal együtt Te is
ébredsz-e már?
És ha felkelek,
Te végigkíséred napom,
S ezt,
Hogy Te ott vagy gondolataimban
Örömmel hagyom.

Ha egy perce elmentél
Oly hosszú az idő
S nélküled újra este jó
Nem maradt már más
Csak emlékezetem
Fáj, hogy az arcod nem érinthetem
Tekintetedet csak elképzelve.
S hogy a kezed örökké nem foghatom
Hogy nélküled telik el napom.
S ha leszál az este
Nélküled nem jön álom a szememre
A csillagokat nézem némán
Tudod, azok a csillagok mi vagyunk,
Hasonlít rájuk
Közös, mégis távoli utunk.

De ahogy felszakad a sötétség
Úgy jön az első reménysugár
Új nap jött el
S folyton csak azt várom
Jössz-e már!

Bangó Miklós: Faragott fejfák (tusrajz)

Emlékednek élek

Ahogy telnek az évek,
Nem fakulnak el az emlékek,
Szívemben egyre élesebbek lesznek,
Mert tudom, csak ez az egyetlen,
Mi az enyém,
Ami le nem veszhet.
Hangok, képek és néhány mondatod,
Nem sok, de nekem annál többet jelent,
Ez lesz már többé, ami erőt ad,
Ez jelenti már az életet,
S így talán könnyebb lesz elviselni
a messzi végzetet.
Így telnek csöndesen napjaim,
És napról napra erősebben érzem,
Hogy hiányod egyre jobban fáj,
Tőlem egyre távolabb vagy már,
Távolabb s közben egyre közelebb,
Szívemben érzem már csak a létedet.
A távolság az egyetlen, ami eltemet.

Nem tudom, hogy hol lehetsz,
Keresnélek én, csak nem tudom merre,
Hisz folyton csak téged látlak mindenhol,
De nem talállok meg sehol.
Körbenézek, de egyedül vagyok,
S nem látom már többé a napot,
Az emléked az, ami éltetőn ragyog,
S csak ez az, ami nem múlik el soha,
Ami örök,
Ez a fény tart életben,
Bármit is hozhat a véletlen.
Mert én már veled alszom
és veled ébredek,
Velem vagy, bárhová is megyek,
Velem vagy, amikor kezembe veszem a gitárt,
Velem vagy, ha játszom,
És akkor is, ha egyedül vagyok,
Mert én csak veled vagyok!
Valahányszor becsukom a szemem,
csak nézlek,
Mert én már az emlékednek élek!

Vergődő sas

Fönn az égen
Több 100 km messzeségben
Egy sziklaszirt tetején él
A gyönyörű sasmadár
A szabadságot várja rég.

A vergődő sasmadárnak
Meglőtték a szárnyát
Onnan a magasból
Néz most le ránk.
Régen még hitt az emberekben
A sorsdöntő véletlenekben,
De most szomorúan csügged,
Szárnyaszegetten.

Repülni már nem tud rég
A földi élettől fél
Nem bízik rég senkiben
Csalódott az emberekben.
Vadászni szeretne, repülni
Az ételmet, a szárnyalást,
Az életét vettük el mi.

Bánatos szeme kémleli a kék eget,
A magas, fenyves hegyeket,
Régen meghódította mindet
De jaj! ott lent az emberek
Szeme szomorúan a messzeségbe mered.

Sajnálták tőle a szabadságot
Lelkük mélyén irigyelték is tán
És most itt áll, tehetetlenül, sután.

Igen, mi is szeretnénk olyanok lenni,
Mint ő,
Elrepülni messzire,
Ha nyomaszt a hely,
Ha zord az idő.
Elfelejtettük, hogy valamikor
Bennünk is élt egy sasmadár
A lelkünkéből elszállt rég már.
Mégfogni már nem tudjuk,
Már hegyen –völgyön túl jár
Fészkébe vissza soha nem talál,
Mert ez a madár a boldogság.

Maróti Andor: Lehet-e tanulni egy életen át?

– utópia vagy reális lehetőség –

(Megjelent: Új Pedagógiai Szemle, 2002. július–augusztus)

A szerző betekintést ad a felnőttoktatás szükségességének történeti és elméleti alakulásába, a fő célkitűzésekre és azok módosulásaira, a módszertan néhány elemére, valamint a képzés egészséges kifejlődését akadályozó tényezőkre. Természetesen nem nyugodhatunk bele abba a kényelmes elképzelésbe, hogy ismeretanyagunk bővítése és annak elmélyítése iskoláink fiatal korban történt befejezésével végleg lezárult. Ez részben egy belülről jövő természetes igény, másrészt a környezet által támasztott követelmény. Természetes körülmények között ez a folyamat akkor is tart, ha nem nyer konkrét megfogalmazást, hisz környezetünkkel állandó kapcsolatban állunk, és változásaira nekünk is megfelelő (gyakran nem is tudatos) válaszokat kell adnunk.

Történeti áttekintés

Az alcímben a történeti szó szerepel, de ez magában némileg félrevezető lehet, hiszen korabeli elismert gondolkodók a témával kapcsolatos nézetei nem pusztán az adott időszakra vonatkoznak, hanem a belső, szubjektív világlátásuk is kifejezésre jut. A cikk szerzője Condorcet-t említi elsőként, de ha fogalmilag nem is, implicite mindenképpen létezett felnőttkori tanulás a korábbi időszakban is. Ha Platón, Marcus Aurelius, Szent Ágoston, Dante vagy Leonardo munkásságára gondolunk, a tény bizonyítottan látszik. Az eredeti szálon folytatva tehát, Condorcet szerint azért fontos a felnőttkori képzés, mert „szűk körű az alapképzés”, tehát a társadalom többsége eleve ki van zárva már a gyermekkori oktatásból is. Ez a gond azonban az oktatási kötelezettség bevezetésével megszűnt.

Goethe egészen más nézőpontból közelít a kérdéshez; szerinte, ha elhanyagoljuk a szellem formálását, az többek között oda vezet, hogy a tudomány teljesen elszakad a társadalomtól, és ez a veszély az ismeretanyag mind összetettebbé és elvontabbá válásával egyre fokozódik. Tegyük hozzá, hogy ez önmagában nem baj, hiszen egy társadalom nem csak tudósokból kell, hogy álljon, a baj inkább ott van, hogy az embereknek nincs rálátása az őket körülvevő világ, mint rendszer működésére. A távolság mindig is megvolt, elég csupán arra gondolnunk, hogy Cicero idejében létezett a vulgáris latin, hiszen egy

szántóvető embernek semmi szüksége nem volt az irodalmi nyelv bonyolult rendszerének elsajátítására. Jürgen Habermas a tudomány és az azt befogadó réteg kapcsolatának egy más aspektusára irányítja a figyelmet, nevezetesen, hogy a 18. századi Németországban kialakult egy általános olvasóközönség, amely képes volt az új eredmények elérésére, befogadására vagy azok érdemleges kritikájára. Ez a közönség azonban néhány évtizeddel később már csak kultúrát fogyasztó közönséggé alakult, az aktív befogadói igény helyébe, a társadalmi elfogadottság kényszere lépett.

A felvilágosodás eszméinek terjedésével Magyarországon is felismerték a kérdéskör problematikáját. Itt is, akár Condorcet-nál, a műveltség elterjedésének fő akadályai az írástudatlanság és a lenézettség. Tessedik Sámuel önéletrajzában írja, hogy amikor szülőfalujában a papot folyton azon kapták, hogy idejét könyvek között tölti, a következőket vetették a szemére: „még nem tanulta ki azt, amit kellett volna, mert íme a többi tanító urak mindig pipálnak, s egész heteken keresztül, semmi egyebet sem tesznek, mint legyeket öldösnek, lakodalmakra, keresztelőkre és disznótorokra járnak”. Egy 1907-ben Pécsen tartott pedagógiai kongresszus alkalmára írt tanulmányában Alexander Bernát már a következő problémákat jelölte meg. Egyik kérdéskör a műveltségbeli különbségek okaira, felszámolásának lehetőségeire irányul, míg a második az iskolai oktatás kötelező voltának káros hatásaival foglalkozik. Ez ugyanis meggátolja a tanulókat abban, hogy a műveltség iránti igény önállóan, szabad akarattal folytán alakuljon ki.

A közelmúlt eseménye az 1960-ban Montreálban kiadott UNESCO-nyilatkozat, amely deklarálja az egész életen át történő tanulás szükségességét. Okát az „állandósuló változás” utóbbi évtizedekben megfigyelhető tényében látja, hisz a szakmák jó részének gyorsabb átalakulása, bizonyos esetekben megszűnése az ismeretek bővítésének gyors és hatékony elsajátítására kényszeríti az embereket. Kimondott cél tehát nem a műveltség korszerűsítése a világ jobb megértése érdekében, hanem a munkához jutás és a társadalmi vérkeringésben való bennmaradás.

A műveltség fogalmi változásai

A kultúra szavunk latin eredetű, először a föld megművelését jelentette, a 17–18. században már az emberi természet megnevelésére, később már csak a lelki fejlődés elősegítésének értelmében használták. A 19. századig még a belső emberi értékek kialakítása volt a célja, azóta viszont az objektív ismeretek intenzív és extenzív növelése a fontos. Ami korábban bizonyos magatartásformákat jelen-

tett, az itt már inkább a mérhető tudásmennyiségre koncentrált. Ekkor világitanak rá az ún. magaskultúra gerjesztette problémára, mely szerint a közönség előképzettségének hiánya nagyban megnehezíti, adott esetben megakadályozza egy-egy alkotás megértését és így befogadását is, a sikertelenség csalódottsághoz, ez pedig a magas kultúrától történő elforduláshoz, kiábránduláshoz vezet, ami csak tágítja a tátongó szakadékot. Tehát nem elegendő csupán a kulturális értékek létrehozásán fáradozni, az őt befogadó publikum kinevelésére is gondot kell fordítani.

A modern időkben jelentkező ún. praktícizmus elmélete ismét más megvilágításba helyezte a fogalmat. Mint sok más egyéb, a művelődés is azon szolgálók sorába került, melyek feladata, hogy minél hatékonyabban járuljon hozzá az egyén sikeres cselekedeteihez, más szóval érvényesüléséhez. Ez a felfogás manapság egyre több bírálatot kap, ami teljesen érthető, hisz az emberi élet célja nem mérülhet ki a pusztán sikerorientációban. A konstruktívizmus már sokkal érzékenyebben, kifinomultabban folytatta vizsgálatait. Az elmélet követői abból indulnak ki, hogy a megismerés során a kulcsszerep az ember szubjektív képének jut, a hangsúly a személyes feldolgozáson van, így a cél nem az ismeretátadás, hanem a feldolgozás képességének a növelése, hatékonyabbá tétele. Másképpen fogalmazva: nem elég a tudás megszerzése, hanem az elsajátítás metodikájának a megőrzése, lehetőség szerinti növelése a döntő.

Ezzel összhangban változott meg a tanítás és tanulás egymáshoz való viszonya, ami általánosságban úgy fogalmazható meg, hogy míg korábban a hangsúlyt erősen a tanításra helyezték, rövid időn belül átfordult a szemlélet: a hatékonyság kulcsa az utóbbi sikerében rejlik. Mi is ennek a lényege? Az, hogy az eddig tanár és tananyag központú oktatást átveszi egy flexibilisebb, elsősorban a tanulót szem előtt tartó rendszer, célja az, hogy a tanulás mozgatórugója egy belülről jövő természetes igény legyen. A szerző az egyik sokat ígérő módszert a távoktatásban látja. Ennek lényege az, hogy a diákok a központilag összeállított tananyag feldolgozásában bizonyos fokú önállóságot kapnak, ami három területre terjed ki. Első a szövegek szabad értelmezése, ami nem egyenlő a különböző homályos, minden logikai felépítést nélkülöző magyarázatoktól, hanem abból indul ki, hogy a szövegtartalmak különféle rendszerekbe szabadon beépíthetők. Következő az adott tananyag elsajátítása folyamán a források tetszőleges használata. Harmadik az alternatív lehetőségek kiválasztását biztosítja, ami érintheti a kapott feladatokat, a tapasztalatok hasznosítását, vagy a tananyag szerkezetét. A másik hasonló didaktikai módszer a nyitott képzés, ami az előzővel szemben a tananyag összeállítását is a tanulóra bízta. Az intézményekkel való kapcsolatot a rendszeres konzultációk biztosítják.

Wernke Éva Léna fényképfelvétele

Természetesen a tanár szerepe is teljesen megváltozik, hiszen nem az ismeretanyag átadása és azok magyarázata lesz a fő feladata, hanem a beszámolók értékelésén túl, a tanulási nehézségek felszámolására és a módszertani támogatásra is nagy figyelmet kell fordítania. Más szemléletet és más jellegű felkészültséget igényel tőlük az új oktatási forma. Itt már nem elég egy-egy szakterület elmélyült ismerete, hanem - többek között - a lélektan bizonyos területeit is tanulmányozniuk kell, jártasságot kell szereznük a személyiség-, felnőtt- és csoportpszichológiában. Mivel itt rendkívül heterogén a diákok köre, tisztában kell lennie az egyes társadalmi csoportok eltérő tulajdonságaival, jellegzetes problémáival, nehézségeivel. Bizonyos értelemben neki magának is tanulóvá kell válnia, mert az élethelyzetek sokfélesége tőle is maximális nyitottságot kíván, valamint állandó önképzést és fejlesztést.

A kérdéskörhöz kapcsolódó néhány probléma

A témával kapcsolatban a leglényegesebb kérdés – a kérdések kérdése – a tanulásra vonatkozó igény kialakulásában, ill. kialakításában rejlik. Nem véletlen a szó aktív és passzív használata, mert „ab ovo” nincs tisztázva, hogy valaki erre születik, vagy a gondos nevelés vezet hozzá. Van, akik hosszú ideig tartó iskoláztatás ellenére sem képesek az ún. nyitott gondolkodásra, mások viszont csekély alapképzésre építve egyénileg jutnak el a műveltség magas fokára. A kérdést le is szűkíthetjük arra, hogyan érhető el a szemléletbeli fordulat azoknál, akik ez idáig nem voltak képesek a váltásra. Átfogalmazva, hogyan lehet a fáradtságos tanulás helyébe az örömet adó tanulás fogalmát becsempészni, mert általában a nézet, miszerint az csupán nyűg, felesleges teher, nem pedig egy értékteremtő folyamat. Martin Heidegger, a 20. század kiemelkedő filozófusa szerint a probléma megoldása abban áll, hogy a tananyag automatikus elsajátításának gyakorlatát az önálló feldolgozásé váltsa fel, tehát ismét a távoktatásnál tartunk. Véleményem szerint ez önmagában nem jelent megoldást.

A következő elmélet is megerősíti azt, miszerint a szülői háttér jelentős szerepet játszik a gondok „újratermelődésében”, mert ahol a szülők, vagy a tágabb családi környezet maga is érzékeny a kultúra iránt, ott a gyerekekre is maradandó hatással lesz, ahol viszont ez hiányzik, szinte reménytelen felnőttkorban mindezt pótolni. Fontos itt megemlíteni B. Bernstein vizsgálatait, mely azt igazolja, hogy az ún. nyílt kódot használó szülők gyermekei sokkal jobb teljesítményt nyújtanak a későbbiekben, mint a „zárt

kóddal” operálóké. A nyílt kód azt jelenti, hogy a szülő partnernek tekinti gyermekét, figyelembe veszi igényeit, érzelmeit, adottságait, érvelve irányít, lehetőséget ad a mérlegelésre stb.

Szintén jelentős gondokat okoz a funkcionális analfabétizmus (az illető el tudja olvasni az adott szöveget, de annak értelmét már nem fogja fel). Itt nem egyszerűen arról van szó, hogy ezek az emberek nem tuják magukat továbbképezni, hanem előbb vagy utóbb kiszorúlnak a munkából, egzisztenciálisan bizonytalanságba kerülnek, sok esetben a társadalom periferiájára szorúlnak, ahonnan a visszaút már szinte reménytelen.

A sort nyilvánvalóan nem lenne nehéz folytatni, de most próbáljunk meg újra a tanulásra általánosabban összpontosítani annak érdekében, hogy kellően átjárhassa lelkünket Szent-Györgyi Albert gondolata: „Minden élettelen fizikai rendszer a használatban megy tönkre, viszont az élő rendszereket a tétlenség teszi tönkre, míg a használatban fejlődnek.”

Bangó Miklós: Fáskamrák (diófapác)

Konyhakalendárium

Ételek zöldbabból

Hagymás zöldbab. 1 kg főzőhagymát nagy kockákra vágunk, olajon megfuttatjuk, hozzáteszünk 60 dkg, 1 cm-es darabokra vágott Juliskababot. Sóval-borssal ízesítve, fedő alatt puhára pároljuk. Egy pohár tejfölből és két-három tojásból keveréket készítünk és a hagymás babra öntjük. Csak addig tartjuk a tűzön, amíg összeáll. Rezgős maradjon! Ebédre és vacsorára tálaljuk.

Joghurtos zöldbab. 80 dkg zöldbabot puhára párolunk és a levét leöntjük róla. 5 dkg vajon nagyon apróra vágott, kis fej hagymát aranybarnára pirítunk, beletesszük a zöldbabot, sózzuk és öt percig tovább pároljuk. Petrezselyemzölddel dúsan megszórva tálaljuk. Személyenként 1 pohárnyi, kevés sóval, pici borssal és egy-két gerezd fokhagymával ízesített kefir vagy joghurtot adunk hozzá.

Hideg zöldbableves. Enyhén sós vízben megfőzzük a zöldbabot. Ha megpuhult, tejfölös habarással sűrítjük. Amikor langyosra hűlt, belekeverünk egy-két tojássárgáját. Pici cukorral, citromlével ízesítjük, beletesszünk egy-két karika citromot (héjával) és zárt edényben, hűtőben teljesen hidegre hűtjük. Jégkockákkal kínáljuk. Ezt a levest csakis kánikulai melegben készítjük és tálaljuk.

Köretek, saláták

Nektarin köret (sült baromfihúsokhoz). 3 evőkanálnál kristálycukrot aranyszínűre pirítunk, 2 dl bor és 4 evőkanál citromlé keverékével feleresztjük. Kiskanálnyi reszelt gyömbérral ízesítve, lassú tűzön felolvasztjuk, összeforraljuk. 80 dkg nektarint és egy db piros színű, húsos paprikát apró kockákra vágunk és hozzáadunk. Lassan főzzük. 1 evőkanálnyi lisztet (vagy keményítőt) 1 dl vízben elkeverünk, majd ezt ráöntjük. Sűrűsödésig főzzük. (Csiliporral ízesíthető.) Nagyon illik mellé:

Dédike sült burgonyapüréje, amit a szokásos módon, más ételekhez is tálalunk. Amikor kész a vajjas-tejes püré, kikenünk zsiradékkal egy levehető oldalú tortasütőt, behintjük prézlivel, beleöntjük a pürét, 2 dl tejföl és 1 tojássárgája keverékével megkenjük, a sütőben pirosra sütjük. „Tortacikkekre” vágva tálaljuk.

Majonézes patisszonkrém. Hozzávalók: 40 dkg patisszon, 1 csomó zsenge lilahagyma, 1 csokor petrezselyemzöld, majonézes-tejfölös öntet. A pa-

tisszont megtisztítjuk, nagyobb kockákra vágjuk, s annyi, enyhén sós vízben, amennyi ellepi, puhára főzzük. Leszűrjük, kihűtjük és péppé mixeljük. A hagymát karikákra, a petrezselyemzöldet apróra vágva beletesszük. Ízlés szerinti mennyiségű majonézsal és tejföllel összekeverjük. Zárt edényben, a hűtőben pár óra hosszan érleljük.

Zsenge tökszeletek fokhagymásan. Hozzávalók: kb. 60 dkg zsenge spárgatök (vagy cukkini, vagy padlizsán), só, liszt, olaj a sütéshez, 2 csokor petrezselyemzöld, 3 fej újfokhagymából készült pép. A tököt megmossuk, nem hámozzuk és 7 mm vastag szeletekre vágjuk. Enyhén sózzuk és fél órát pihentetjük. Lisztbe forgatjuk és kevés olajon, első oldalán fedő alatt kisütjük. Félig egymást lefedve pecsenyestálra rakjuk, azon forrón lekenjük fokhagymával, meghintjük a vagdalt petrezselyemzölddel. Melegen és hidegen is finom. Zsemlekenyér szeletekre rakva fogyasztjuk akár magában, akár főzelékköretnek.

Húsítók

Mentaszörp. Fél liter vizet, 1 kg kristálycukrot, 2 dl borecetet összeforralunk. Levesszük a tűzről és két ágacska borsmentát (vagy fodormentát) beletesszük, majd lefedjük. Hagyjuk kihűlni. Ezután leszűrjük, csavaros üvegben a hűtőben tároljuk. Jeges (ásvány)vízzel hígítjuk, hűtött poharakban kínáljuk, citromszelettel díszítjük.

Citromos jégkristály. Hozzávalók: 4 dl víz, 20 dkg cukor, 1 evőkanálnyi reszelt citromhéj, másfél dl citromlé (nem Olympos!). A vizet felfőzzük a cukorral és addig kevergetjük, amíg az elolvad. Hozzáadjuk a citromlevet és a –héjat, forrástól számítva 2 percig összefőzzük. Hagyjuk kihűlni. Leszűrjük és vékonyfalú fémedényben (pl. őzgerinc-sütőben) mélyhűtőben tartjuk 4-5 óra hosszan. Villával óránként felkeverjük. Ha kristályos, készen van. Tálalás előtt tíz perccel kivesszük, pár percig állni hagyjuk, villával összekeverjük. Talpas poharakban, tálkákban tálaljuk. Szívószálat és kiskanalat adunk hozzá.

Nagyi-fagyi. Tejszín ízű habporokból pár perc alatt többféle ízű gyümölcsfagylaltot készíthetünk. Alaprecept: a habport a zacskón lévő utasítás szerint felverjük és továbbverjük 30 dkg aromás gyümölcscsel: eperrel, málnával, meggyel, egrespéppel, sárgabarackkal, ősszel sárgadinnyével, amelyeket előzőleg felaprítottunk. A mélyhűtőben hűtjük, fagyasztjuk fémedényben. Félkemény állapotában tálaljuk édes ostyalapokkal és szobahőmérsékletű ivóvíz kíséretében, régmódi jó szokás szerint!

A 2014/2 szám szerzői

A. Bak Péter festőművész, művészeti író, Lábatlan
Bangó Miklós festőművész, Esztergom
Bárdos István, dr., művelődéstörténész,
Esztergom

B. Tóth Klára restaurátor, költő, Budapest
Czirok Ferenc képzőművész, író, Zell am See
(Ausztria)

Egyedi Márta író, költő, műfordító,
Torontálsziget (Szerbia)

Filemon Béla főszerkesztő, Esztergom
Juhász Márta, dr., nyelvész, egyetemi adjunktus,
Esztergom

Horváth Gáborné, dr., szerkesztő, Esztergom
Horváth Ödön költő, Kismaros

Lábik János festőművész, Párkány (Szlovákia)
Mayer Erzsébet, bölcész, egyetemi oktató,
Budapest

Inna Mirovská író, Prága (Csehország)

Mohai Marietta főiskolai hallgató, Budapest

Murczin Evelin egyetemi hallgató, Máriahalom

Nagy Tímea előadóművész, Dorog

Pribojszky Mátyás, író, Tata

Ruda Gábor oktatáskutató, Pilisvörösvár

Paula Sabolová író, Pozsony (Szlovákia)

Végh Tamás költő, Isaszeg

Vércse Miklós író, műfordító, Párkány (Szlovákia)

Wernke Bernát költő, Esztergom

Wernke Éva Léna gimnáziumi tanuló, Esztergom

Zágorec-Csuka Judit, dr., költő, író, műfordító,
irodalomtörténész, Lendva (Szlovénia)

Támogatók

Magánszemélyek

Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális
Folyóirat
www.evid.hu

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu
Felelős kiadó: Ruda Gábor

Főszerkesztő: Filemon Béla
Szerkesztők: Horváth Gáborné, Németh Gabriella,
Szűcs Katalin, Tátyi Tibor

Korrektúra, szöveggondozás: Tátyi Tibor

A címlapon és a 30–31. oldalon Lábik János „Nyár
a Kis-Dunán”, ill. „Felhők árnyékában” című
festménye látható.

Grafikai tervezés és borítóterv: Németh Csongor

Nyomdai előkészítés: Trajan Kft.

Nyomdai munkák: Bodnár Nyomda Bt., Budapest

Megjelenési gyakoriság: negyedévente

Példányszám: 100

Példányonkénti ár: 450 Ft (1,50 €)

Éves előfizetési díj: 1600 Ft (5,20 €)

HU ISSN 0864-7054 (nyomtatott)

Murczin Evelin rajza

